

T.C.

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAYEK'İN SOSYALİZM ELEŞTİRİSİ

TUĞBA AKMAN

SİYASET BİLİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN

PROF. DR. ATILLA YAYLA

İSTANBUL 2020

T.C.
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAYEK'İN SOSYALİZM ELEŞTİRİSİ

TUĞBA AKMAN

SİYASET BİLİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN
PROF. DR. ATILLA YAYLA

İSTANBUL 2020

TEŐEKKÜR VE İTHAF

Bu çalıőmanın gerçekleőmesinde, yüksek lisans eğitimim boyunca katkılarını esirgemeyen ve değerli bilgilerini her yönüyle bana aktarmaya çalışan, her zaman yanımda olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Atilla Yayla 'ya teőekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Tezime baőladıđım andan bitirdiğim ana kadar bana destek olan, benden kıymetli fikirlerini esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Bekir Berat zipek'e teőekkürlerimi sunarım.

ÖZET

HAYEK'İN SOSYALİZM ELEŞTİRİSİ

Bu tez çalışması, Friedrich August von Hayek'in, sosyalizmi eleştirmesiyle ilgilidir. Hayek, savunduğu ve desteklediği liberal düşünceye yaptığı katkıların yanında sosyalizme karşı eleştirileriyle de ün salmıştır. Bu çalışmada, sosyalizm eleştirisine, Hayek'in konu ile ilgili doğrudan yaptığı çalışmalara bakılmıştır ve yine sosyalizm eleştirisi yapılırken farklı kaynaklardan da faydalanılmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren dünyada sosyalizm yayılmaya başlamıştır. Sosyalizm ideali ve savunucuları, serbest piyasa ekonomisini, rekabeti kesinlikle reddetmiş ve karşılığında kolektif olarak hareket etmeyi ve planlı ekonomiyi diğer bir ifadeyle kumanda ekonomisini savunmuştur. Çalışmamızda sosyalizm, ütöpik ve bilimsel olarak ayrılmıştır. Marx, sosyalizmi bilimsel olarak bir çerçeveye oturtmaya çalışmış ve sosyalizmin en ideal sistem olduğunu iddia etmiştir. Ancak, sosyalizmin uygulanamaz olduğu daha önce ispatlanmış olsa da günümüzde ağırlığını koruduğunu ve özellikle entelektüel camia da desteklenmeye devam ettiğine şahitlik ediyoruz. Özellikle sosyalizmin yayılmasında akademik çevrenin ve entelektüel camianın uzun vadeli etkilerinin fark edilmesi ile sosyalizmin eleştirel anlamda ele alınmasına gerek görülmüştür. Bu tez çalışmasının merkezinde sosyalizmin kolektif olarak hareket etmeyi ve plancılığı savunmasının yanlıları yer almaktadır. Bu araştırmada Hayek'in sosyalizm eleştirilerinin dışında sosyalizm tarihinden ve yine Hayek'in ideolojileri değerlendirmede kullanılabilecek temel ölçütlerinden de faydalanılmıştır. Hayek'in sosyalizm eleştirilerinden farklı olarak, Hayek'in sosyalizm eleştirilerine yöneltilen eleştirilere de yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: sosyalizm, planlama, serbest piyasa, özgürlük, kolektivizm

SUMMARY

Hayek's Critics of Socialism

This work of thesis is related with Friedrich August von Hayek's criticism of socialism. Hayek became famous not only because of contributions to liberal thought which he defended and supported but also because of his criticism against Socialism. In this work, it has been searched in socialism criticism and directly related studies which have been carried out by Hayek and also different sources have been used while criticizing socialism. Since 1930's socialism has started to spread out in the world. The idea of socialism and its defenders rejected free market economy and competition definitely and in return they defended collective movement (action) and planned economy in other words, command economy. In our work, socialism has been divided into utopian and scientific parts. Marx has tried to frame socialism scientifically and asserted that socialism is the most ideal system. But although socialism has been proved to be not applicable before we testify that it maintains its importance and continues to be supported in the intellectual circles. Since it has been noticed that academic circles and intellectual environments have long-term effects on the spreading out of socialism, it is needed to be searched in a critical manner. In the center of this thesis, the mistakes of collective movement and planning in socialism have taken into account. In this investigation, his basic criterions which can be used for ideologies have been made use. Apart from Hayek's criticism of socialism, the criticism directed to Hayek's criticism of socialism have been also placed.

Key words: socialism, planning, free market, freedom, collectivism

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY.....	ii
GİRİŞ.....	1
1. HAYEK VE SOSYALİZM	5
1.1 HAYEK'İN HAYATI, ESERLERİ VE İLGİLERİ	5
1.2 SOSYALİZM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE	10
2. SOSYALİZMİN İDEOLOJİK VE PRATİK TARİHİ	12
2.1 ÜTOPIK SOSYALİZM.....	13
2.2 BİLİMSEL SOSYALİZM	16
2.3 SOSYALİZM VE BİREYSEL ÖZGÜRLÜK	21
2.4 SOSYALİZM VE EKONOMİK SİSTEM.....	25
3. HAYEK'İN YAKLAŞIMINDA İDEOLOJİLERİ DEĞERLENDİRMEDE KULLANILABİLECEK TEMEL ÖLÇÜTLERİ	28
3.1. ÖZGÜRLÜĞÜN ANLAMI	30
3.2 GELENEKLER VE ÖZGÜRLÜK.....	33
3.3 ÖZGÜRLÜK VE SORUMLULUK.....	34
3.4 ÖZGÜRLÜK VE EŞİTLİK.....	37
3.5 ÖZGÜRLÜK, YASALAR VE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ	39
3.6 KENDİLİĞİNDEN DOĞAN DÜZEN.....	41
3.6.1 Hayek'te Düzen Kavramı	42
3.6.2 Kendiliğinden Doğan Düzen Kavramı ve Evrim İlişkisi	43
3.6.3 Kendiliğinden Doğan Düzenin Ayırt Edici Özellikleri	44
3.7 PİYASA EKONOMİSİ	44
4. HAYEK'İN SOSYALİZME YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ.....	49
4.1 PLANLAMA OLMAZSA OLMAZ MIDIR?	49

4.2 PLANLI İKTİSAT VE DEMOKRASİNİN UYUŞMAZLIĞI	57
4.3 İKTİSADİ HAYATIN KONTROLÜ VE TOTALİTERLİK.....	63
4.4 TOTALİTER REJİMLER EN KÖTÜ İNSANLAR TARAFINDAN YÖNETİLİRLER	68
4.5 SOSYALİZM VE ÖLÜMCÜL KIBİR	72
4.6 ENTELEKTÜELLER VE SOSYALİZM.....	75
4.7 HAYEK'İN SOSYALİZME YÖNELİK ELEŞTİRİLERİNE YANIT	82
4.7.1 Hayek'in Kendiliğinden Doğan Düzen Kavramına Yöneltilen Eleştiriler	83
4.7.2 Piyasa Ekonomisine Yönelik Eleştiriler	88
4.7.3 Hayek'in Kendisine Yöneltilen Eleştirilere Yanıtı.....	92
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA.....	100

GİRİŞ

Hayek, içinde yaşadığımız olayların tarih olmadığını söyler ve “bu olayların nasıl sonuçlar doğuracağını kestiremeyiz” der. Ancak üzerinden zaman geçince, geçmişte yaşananların anlamını ve sonuçlarını görebiliriz. Ona göre içinde bulunduğumuz şu zaman dilimi tarih değildir. Bu zaman diliminde yaşanan olaylar tarih olmamakla birlikte, olayların bize ne gibi sonuçlar getireceğini de bilemeyiz. Şu an yaşadığımız hayatı geçmişte yaşasaydık ve bugün bizi nelerin beklediğini bilebilseydik durum çok farklı olurdu. Belki de birçok şey bize çok daha garip ve farklı görünürdü. Geçmişte yaşadığımız en basit bir hatamızın dahi sonuçlarını bildiğimiz için her an her şey bizim için oldukça endişe verici olurdu. İnsanın böyle bir tecrübeyi yaşamaması, insan için büyük bir mutluluk olsa gerek diye düşünüyorum.

Aynı zamanda, olacakların önüne geçilememesi gibi bir durum olduğundan tarih tekerrür etse de her zaman aynı şekilde tekerrür etmez. Ancak, geçmişteki hatalarımızın tekrarını yaşamamak için ne yapmak gerektiğini yine az çok geçmişe bakarak anlayabiliriz. Üstelik herhangi bir eylemimizin sonunda kötü bir şey olup olmayacağını anlamamız için de doğaüstü yeteneklere ihtiyacımız yoktur. Edindiğimiz tecrübeler bize eylemlerimizin az çok sonuçlarını görebilmemiz için pusula niteliğindedir.

Bu çalışma, geçmişte sosyalizmi tecrübe edip sosyalizmin nasıl kötü sonuçları olduğunu en başından beri ısrarla anlatan Hayek’in sosyalizm eleştirilerinden oluşur. Hayek, fikirlerin ve düşüncelerin benimsedikleri anda onlardan geri dönüşünün çok zor olduğunu söylemektedir. Benimsenen fikir ve düşüncelerden geri dönememenin neden önemli olduğunu çalışmamızın ilerleyen kısmında detaylıca açıklayacağız.

Hayek’in çalışmaları 20. yüzyıl için oldukça önemlidir. Bu yüzyılda yaşayan insanların liberalizm üzerine düşünmesine, liberalizmi tanımasına sebep olmakla beraber Hayek, aynı zamanda sosyalizm eleştirileriyle de tanınmıştır. Savaş dönemi ve sonrası sosyalist düşüncelerin yaygın olduğu zamanlarda Hayek’in, sosyalizm eleştirileri, döneme damgasını vurmuştur.

Hayek, esas olarak güncel siyasetle ilgilenmezdi, asıl önemli olanın fikirler olduğunu düşünürdü ve bu en belirgin özelliğiydi. Fikirlerin gücünün büyüklüğüne inanırdı. Düşünür, kendisi gibi geleneğe bağlı yazarların ve sosyalizmden yana olan yaygın düşüncelerin olduğu dönemde sosyalizme karşı fikirleri sebebiyle ün kazanmıştır.

Hayek, iktisat çalışmaları sebebiyle Nobel ödülü almış olsa da ilgi alanı bundan daha genişti. Uzun ve sürekli çalışarak geçirdiği bir hayat yaşadı. Politik ve ekonomik teori, fikirler tarihi gibi birçok alanda çalıştı.

Hayek'in sosyalizm eleştirisini ele aldığımız bu çalışmada, sosyalizmin, düşünöre göre, özgürlük tanımının gerektirdiği ilkelerin dışında hareket etmeyi düstur edinmiş bir ideoloji olduğu anlatılmaya çalışılacaktır. Daha önce yukarıda söylediğimiz gibi Hayek, sosyalist düşüncenin yaygınlaşmasıyla ilgili olarak fikirlerin yayılması ve benimsenmesi hızlıca olmasa da benimsendiği anda onlardan geri dönmenin çeşitli sonuçlar doğuracağını ileri sürdü. Hayek, uzun vadede herkes kendi kaderini tayin eder der, ancak ne olursa olsun kendi yarattığımız fikirlerin etkisi altında olduğumuzu söylemeyi de ihmal etmez. Özellikle sosyalist düşünceyle ilgili kesin ve net bir şekilde uyarır ve tehlikeyi ancak vaktinde fark ederek önleyebileceğimizi söyler.

Hayek'in sosyalizm eleştirisini çalışmamızın nedeni, Hayek'in sosyalizmi bir parti işi olarak görmediğini, eleştirdiği konuların siyasi partiler arasındaki anlaşmazlıklar olmadığını, asıl meselenin kendini aydın veya entelektüel olarak tanımlayan kimselerin, az veya çok sosyalist olduğunu düşünmesidir. Ona göre uğrunda mücadele ettiğimiz idealleri tek tek sıraya dökemesek bile, bildiğimiz ve en mühim olan ideal özgürlüktür. Kendi fikirlerimize göre bir hayat yaşamak konusunda mücadele ettiğimiz aşikârdır. Sosyalizmin hâkim olduğu ülkelerde ve sosyalizmin yaşadığı ağır yenilgiden sonra bile, izlerinin silinmeyeceği ve günümüzde dahi yapılan sosyalizm propagandasına karşı mücadele edebilmemiz için yeterli değildir. Çünkü sosyalizm propagandası öyle bir propagandadır ki, baktığınızda topluma vadettiği eşitlik ideali insanları öylesine cezbeder ki, sosyalist idealleri farkında

olmadan dahi benimsemeye sebep olur. Bugün sosyalizmin var olmasına sebep olan nedenleri çalışmaktan daha önemli bir sebep vardır ki bu da ne için savaştığımızı ne için mücadele ettiğimizi anlamaktır.

Hayek, toplumların zenginleşmesinin, bireylerin özgür bir toplumda yaşamasının serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesinden geçtiğini söyler. Bu bağlamda sosyalizmin bireylerin özgürlüklerini kısıtladığını, aynı zamanda özgürce hareket edebilmelerini engellediğini ve yine ayrıca toplumların zenginleşmesi yerine sefaletle sürüklediğini iddia etmektedir. Sosyalizm, herkesin eşit olması gerektiğini savunan bir fikir olarak anlatıldığı ve bilindiği için eleştirilmesi ve karşı çıkılması oldukça zor bir ideolojidir. Hayek'in sosyalizm eleştirisini çalışmamızın en önemli sebebi, sosyalizmin büyük bir ideoloji olarak, çökmüş olmasına rağmen üniversite içi ve üniversite dışı entelektüel camiada hala ağırlığını korumakta olmasıdır.

Bütün demokratik ülkelerde yaygın olan kuvvetli bir inanç vardır; entelektüellerin kendi alanlarında uzmanlaşmış kişiler olmaları, toplum adına ya da bireyler adına daha doğru kararlar verebilecekleri düşüncesi sebebiyle siyasete ve kamuoyuna tesir edebilme oranları oldukça yüksektir. Kamuoyuna tesir edebilen bu sınıf sadece öğretim görevlilerinden, bakanlardan, gazetecilerden ibaret değildir. Bunların dışında bir yazar, bir radyo programcısı, bir ilköğretim öğretmeni, kısacası insanlara görüşlerini amatörce de olsa aktarabilme potansiyeline sahip kişilerdir.

Sosyalizm günümüzde dahi akademik olarak çalışılması gereken önemli bir konudur. Bu sebeple çalışmamızda Hayek'in Sosyalizm eleştirisi anlatılacaktır ve konu ile ilgili Hayek'in doğrudan çalışmalarına bakılacaktır.

Çalışmamızın yöntem ve yapısı hakkında kısaca bilgi verecek olursak, Hayek'in sosyalizm eleştirisine yönelik bu çalışma dört bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde, önce düşünürün hayatı, ilgileri, eserleri hakkında bilgi verilecektir. Devamında sosyalizm eleştirilerine temel oluşturan, konuya olan bilimsel yaklaşımı ele alınacaktır. Bilimsel olarak yapılan tartışmalarda Hayek'in Sosyalizmi eleştirirken kullandığı argümanlar incelenecektir. Aynı zamanda, bu bölüm, geçmişten günümüze sosyalizm fikrinin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili olacaktır.

İkinci bölümde sosyalizm teorisi daha somut olarak ele alınacak, çeşitli sosyalizm teorileri anlatılacaktır. Sosyalist teoriler arasında ütöpik ve bilimsel olarak bir ayırım yapılacak, sosyalizmin temel tezleri olan ekonomik sistem ve bireysel özgürlükler anlatılacaktır.

Üçüncü bölümde Hayek'in yaklaşımında ideolojileri değerlendirmede kullanılabilir temel ölçütleri ele alınacaktır. Sosyalizmin eleştirisinin anlaşılması açısından Hayek için özgürlük nedir, kendiliğinden doğan düzen nedir ve piyasa ekonomisi nedir sorularının cevabı anlatılacaktır.

Dördüncü bölümde ise çalışmamızın asıl konusu olan sosyalizme yönelik eleştirileri, doğrudan yapmış olduğu çalışmalara bakılarak anlatılacaktır. Yine bu bölümde, Hayek'in sosyalizm eleştirilerine yönelik eleştiriler ve Hayek'in kendine yöneltilen eleştirilere vermiş olduğu cevaplar üzerinde de durulacaktır.

1. HAYEK VE SOSYALİZM

1.1 HAYEK'İN HAYATI, ESERLERİ VE İLGİLERİ

Friedrich August von Hayek, Avusturya iktisatçıları arasında en önemli isimdir. 1899'da doğdu, 1992 yılında hayata veda etti. Avusturya ekolüne bağlı ekonomist ve siyaset bilimci olan Friedrich August von Hayek, Serbest piyasa ekonomisini 20. yüzyıl ortasında yükselen sosyalist dalgaya karşı savunmasıyla tanındı.

Hayek, Viyana Üniversitesinde iktisat ve hukuk öğrenimi gördü ve yine aynı üniversitede siyaset ve hukuk doktorasını tamamladı. Büyük babası bir biyologdu. Hayek'in babası Viyana Üniversitesi'nde botanik araştırmaları yapan bir tıp doktoruydu.

Erkek kardeşlerinden biri Viyana Üniversitesi'nde anatomi profesörüydü, diğer kardeşi ise Innsbruck Üniversitesi'nde Kimya profesörüydü. Hayek'in annesinin babası, anayasa hukuku ve istatistik profesörüydü. Hayek'in kızı biyolog, oğlu ise patoloji araştırmaları yapan bir tıp doktoruydu. Kısacası Hayek, bilim insanlarının ve akademisyenlerin olduğu bir ailede dünyaya geldi ve bu gelenek Hayek'in çocuklarıncı da devam ettirildi. 1922'de üniversite eğitimi tamamlarken aynı zamanda babasının da arkadaşı olan Mises'le tanıştı. Mises, planlı ekonomiyi anlatan ve eleştiren Sosyalizm adlı eserini yayınladığında eser, Hayek'in oldukça ilgisini çekti, yanlışlarının olduğunu düşündüğü ve o dönemlerde zihinleri fazlasıyla meşgul eden sosyalizm fikrini desteklemekten vazgeçti. Mises, bu eserinde piyasaların serbest bırakılmasının yerini merkezi planlamanın almasıyla birlikte, piyasadaki malların ve hizmetlerinin değerlerinin hesaplanmasının, mümkün olmayacağını anlatmaktaydı.

Geçici bir süre için kurulmuş olan bir kamu dairesinde yönetici olan Mises, Hayek'i işe almak üzere yaptıkları görüşme sırasında kendisinin sosyalizmle ilgili olan düşüncelerinden hoşlanmadığını söylemesine rağmen Hayek'i yanında işe aldı. Beş yıl boyunca birlikte çalıştılar ve Mises, Hayek'in şefi oldu. Daha sonra Hayek, birlikte kurdukları Avusturya İktisadi Araştırma Enstitüsü'nün başkan yardımcısı oldu. Buradaki işinin yanı sıra 1929-1931 yılları arasında Viyana Üniversitesi'nde iktisat dersleri verdi.

Mises, bu yıllarda Hayek'i sosyalist eğilimlerden vazgeçirdi. Haftada bir kez Mises'in odasında devam eden seminerlere katılması entelektüel gelişimini etkiledi ve böylece Hayek, sosyalizmin yanlışlarını kavramaya başladı. "Daha sonra 1931 yılında London School of Economics'de İktisat ve İstatistik profesörü olarak görev yapan Hayek, 1950 yılında Amerika'ya giderek 1961 yılında kadar Chicago Üniversitesi'nde görev yap[tı]."1 Hayek, 1962'de Freiburg Üniversitesinde iktisadi politika profesörü olarak görev aldı. 1964 yılında da Tokyo Rikkyo Üniversitesi'nden fahri doktora unvanı aldı. 1971'de Viyana Üniversitesi Hayek'i fahri senatör yaptı. "Yine 1971'de Salzburg Üniversitesinden fahri doktora unvanı aldı ve aynı yıl İsveçli iktisatçı Gunnar Myrdal ile ortaklaşa Nobel İktisat Ödülünü kazandı."2

Hayek, Nobel Ödülünü aldığı zaman yaptığı konuşmada ne kadar tevazu sahibi olduğunu gösterir. Hayek, bu tür ödüller ile ödüllendirilen insanların olduğundan büyük gösterilme ve belki de bazı fikirlerin hak etmediği halde moda haline gelme ihtimalinden söz etmektedir. Eğer elinde olsaydı, kendisine bu tür ödül törenlerinin düzenlenmesi hakkında fikri sorulmuş olsaydı, asla bu fikri onaylamayacağını ifade etmiştir. "1967'de Freiburg Üniversitesinden emekli oldu ve Avusturya'ya geri döndü. 23 Mart 1992 yılında Freiburg'da yaşama veda et[tı]."3

Hayek'in entelektüel yaşamını incelediğimizde iktisatçı kimliğinin yanı sıra sosyal teori konusunda azımsanamayacak kadar eser bıraktığını görmekteyiz. İkinci Dünya Savaşının olduğu dönemlerde (1939-1945) yaygın olan görüş, toplumun refahı ve zenginliği için iktisadi planlamalar yapılması yönündeydi. Bu dönemde toplumun zenginleşmesi açısından düzenlemeler yapmak, aynı zamanda adalet duygusu adı altında bireyler arasında eşitliği sağlamak için gelirin yeniden dağıtılmasını savunan düşünceler yaygınlaşmıştı. Bu düşünceler ise Hayek'in son derece karşı olduğu ve eleştirdiği görüşleri dile getirmekteydi.

1 Özipek, B. B., "Özgürlüğü 'Kölelik Yoluyla' Anlamak", *Liberal Düşünce Dergisi*, Bahar, 1996, s. 123

2 Butler, E., *Hayek, Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, çev. Çelikkaya Y.Z., Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 9

3 Özipek, B.B., "Özgürlüğü 'Kölelik Yoluyla' Anlamak", *Liberal Düşünce Dergisi*, Bahar, 1996, s. 123

Hayek, bu düşüncelerin geçici olmayıp süreklilik arz eden bir durum olursa sonunda toplumların zenginliğe değil, felakete sürükleneceğini düşünmekteydi. Yine, Hayek, toplumsal düzenin yanlış anlaşılmasına dayanan ve sürdürülebilir olması mümkün olmayan sosyalist ütopyacı ideallerin Britanya’da güç kazanmasından endişelendiği için 1942 yılında *The Road to Serfdom*’u (Kölelik Yolu) yayınlamıştı. Kitap, İngiltere ve ABD’de Hayek’in beklediğinin de üstünde yankı uyandırmıştı. Hayek, yayınladığı bu kitaptan sonra görüşleri fazlasıyla konuşulur ve tartışılır hale gelen sosyal teorisyen olmuştu.

Hayek, Keynes’in *Treaties on Money* (Para Üzerine Bir İnceleme) adlı kitabının derin analizini yapmıştı kitaptaki bazı fikirleri ayrıntılı olarak eleştirdi. “Hayek, eleştirisinde, parasal faktörlerin üretim yapısını değiştirmedeki ve yanlış yatırıma sebep olmadaki önemini takdir etmedeki başarısızlığı yüzünden Keynes’in teorisinin temelden hatalı olduğunu ileri sürdü.”⁴ Fakat Keynes, konu ile ilgili düşüncelerinin daha sonraki yıllarda tamamen değiştiğini ifade etti. Bundan sonraki yıllarda yine Keynes’in yayınladığı *Genel Teori* kitabına Hayek, herhangi bir eleştiri yapmadı. Bunu yapmama sebebi Keynes’in düşüncelerinin büyük ihtimalle tekrar değişeceğini düşünmesiydi. Fakat Hayek’in bu çalışmayı yapmaması daha sonraki yıllarda kendini suçlamasına ve hata ettiğini düşünmesine sebep oldu.

Hayek’e göre toplumda iş birliği ve düzenin sağlanmasına vesile olan bilgi, toplumun geneline dağılmış haldedir. Üstelik bu bilgi sadece yazılı kaynaklarda mevcut olan bilgiden ibaret değildir. Bilgi zaman zaman sübjektif olabilir, tecrübe yoluyla da öğrenilip aktarılabilir. Toplumda, tecrübe yoluyla öğrenilmiş sosyal davranış kuralları bu duruma örnek gösterilebilir.

Hayek, piyasanın bilgi felsefesinin amacına hizmet ettiğini, yani bilgi üretiminin bir aracı olarak düşünülmesi gerektiğini ileri sürdü. “Hayek, ekonomi ve sosyal felsefe ile ilgili 1945 yılında yazdığı *Toplumda Bilginin Kullanımı* adlı makalesinde kaynakların rasyonel tahsisinin ekonomide her bir aktör tarafından sahip olunan

⁴ Hamowy R., “*Friedrich A. Hayek*”, içinde, Yayla, A., *Hayek’in Liberalizm Anlayışı* çev. Yayla A. Kesit Yayınları, Ankara, 2012, s. 26

dağılmış bilgi parçalarının koordinasyonuna bağlı olduğunu ve yalnızca serbest piyasaların gerekli koordinasyon yapısını temin edebileceğini ifade etti.”⁵

Hayek, 1944 yılında Cambirdge Üniversitesi’nde katıldığı bir toplantıda, savaş boyunca problemin, özgür toplumun ilkelerini ve temellerini bilmemekten ve anlayamamaktan geçtiğini söyledi. Yeniden bu ilkeleri inşa etmek için özellikle savaşan ülkelerden akademisyenlerin bir araya geldiği uluslararası bir topluluk kurma düşüncesini ortaya attı ve 1947 yılında İsviçre Mont Pelerin’de liberal düzenin ilkeleri ve nasıl korunabileceğini tartışmak üzere birçok akademisyen bir araya geldi.

Mont Pelerin toplantılarında özellikle özgürlük fikrinin tartışılıp, geliştirilmesi amaçlanmıştı. Mont Pelerin Topluluğu bundan sonraki yıllarda sıkça bir araya gelerek uluslararası toplantılar yaptı. Bu toplantılarda ortaya atılan tartışmalar ve konular daha sonraki yıllarda birçok dergide yayınlandı ya da kitap haline getirildi. Hayek’in 1951 yılında Fransa’da yapılan bir toplantıda, kapitalizmin ezilen işçilere sefalet getirdiği tezini reddeden ve çürüten Kapitalizm ve Tarihçiler adlı çalışma ortaya çıktı.

1950 yılında Chicago Üniversitesi’nde Sosyal Bilimler profesörü olarak görev almasıyla beraber burada haftalık seminerler düzenlemeye devam etti. Düzenlenen bu seminerler ve fikir alışverişi, yaptıkları toplantılar sayesinde 1974’ de kendisine Nobel ödülü kazandıran Özgürlüğün Anayasası (1960) çalışması ortaya çıktı. Özgürlüğün Anayasası, toplumun gerek duyduğu özgürlük felsefesini, bireysel özgürlükleri ve özgürlüğün temel ilkelerini sistematik bir şekilde bütün yönleriyle ortaya koydu. “1974 yılında, iktisat bilimine yaptığı katkılardan dolayı Nobel ödülünü alan Hayek –ki bu ödülü istemeyerek [bir] Marksistle (G. Myrdal) paylaşmıştı– ölümünden bir yıl önce ABD’ de G. Bush’dan “Özgürlük Madalyası”nı almıştır.”⁶

Hayek, 1973 yılında Hukuk, Yasama ve Özgürlük çalışmasının ilk cildi olan Kurallar ve Düzen kitabını yayınladı. 1974 yılında başlayan sağlık problemine rağmen

⁵ Hayek F.A., “*Liberalizm*”, içinde, Yayla, A., *Hayek’in Liberalizm Anlayışı*, çev. Çetin Ü., Kesit Yayınları, Ankara, 2012, s. 57

⁶ Özipek, B.B., “*Özgürlüğü 'Kölelik Yoluyla' Anlamak*”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Bahar,1996, s. 124

3 ciltlik bu kitabı tamamlama ümidi az olsa da 1976 yılında Fransa’da yapılan toplantıda serinin ikinci cildi olan Sosyal Adalet Serabı kitabını tamamladığı haberini telgrafla verdi. 1979 yılında da serinin 3. cildi Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni çalışmasını tamamladı. Üç ciltlik Hukuk, Yasama ve Özgürlük, özgür bir toplum için zorunlu olan hukuki düzenlemeleri ortaya koymak için daha önceki çalışmaları geliştirir. Butler’a göre:

“Kitap toplumsal hayatın temellerinin nasıl (bilinçli planlamadan ziyade) beşerî tekâmülde bulunabileceğini göstermekte; ‘sosyal’ veya yeniden-dağıtımcı adaletin mükemmellikten yoksun olduğunu ortaya koymakta ve hükümet otoritesinin keyfi yetkilerini aşağıda tutacak anayasal bir düzenleme serdetmektedir.”⁷

Hayek, en önemli çalışmalarından olan bu üç ciltlik kitabı bitirmekle kalmayıp, sosyalizmin tezlerini başarılı bir şekilde eleştiren, bu yönüyle güçlü bir sosyalizm eleştirisi olan Ölümçül Kibir: Sosyalizmin Yanlışları üzerinde çalışmaya başladı. Ölümçül Kibir: Sosyalizmin Yanlışları, Hayek’in son kitabı oldu. “Bu kitapta Hayek, insan bilgisinin sınırlarını tanımanın reddiyle; yalnızca aklın modern bir toplumunu oluşturan karmaşık kuralları ve kurumları yaratabileceğiyle ve sonuç olarak bilinçli sosyal planlamanın mümkün ve makbul olduğuyla ilgili konuları inceledi.”⁸ Sadece 1973’e kadar ki eserlerinin toplamı F. Machlup 15 kitap, 131 makale ve deneme olarak belirlemiştir.

“Hayek, 1992’de, Doğu Avrupa’nın sosyalist ekonomilerinin total çöküşüne şahitlik etmiş olarak öldü.”⁹ Hayek’in eserleri sosyalist düşünceyi eleştiren ve sosyalist düşüncenin ideallerinin gerçekleşmesinin mümkün olmadığını anlatan çalışmalardı. Sosyalist ekonominin yıkılmasında kendi eserlerinin de tesiri olduğunun

⁷ Butler, E., *Hayek, Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, çev. Çelikkaya Y.Z., Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 14

⁸ Hamowy R., *“Friedrich A. Hayek”*, içinde, Yayla, A., *Hayek’in Liberalizm Anlayışı* çev. Yayla A. Kesit Yayınları, Ankara, 2012, s. 30

⁹ Hamowy R., *“Friedrich A. Hayek”*, içinde, Yayla, A., *Hayek’in Liberalizm Anlayışı* çev. Yayla A. Kesit Yayınları, Ankara, 2012, s. 30

farkındaydı. “Bu, hayatını tiranlığa karşı devam eden savaşa adanmış birine verilebilecek en büyük hediyeydi.”¹⁰

Son olarak, Hayek hayata veda ettikten iki yıl sonra, 1994, yılında Chicago Üniversitesi, Hayek on Hayek: An Autobiographical Dialogue başlıklı bir kitap yayınladı. “1998 yılında Londra’daki Adam Smith Enstitüsü, John Raybould tarafından düzenlenen, Hayek’in hayatını ve kariyerini kronolojik olarak belgeleyen, resim ve belge içeren bir Hayek: Anma Albümü yayınladı.”¹¹

1.2 SOSYALİZM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

18. yüzyıl, sonradan liberalizm olarak adlandırılan hareketin başlangıcını gördü. Liberalizmin başlangıç noktası Batı Dünyasını saran devlet kontrolünden toplumu kurtarmaktı. Liberalizmin temel düşüncesi, bireylerin ekonomik özgürlüğü, inanç özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlükleri konularında, özetle kendi hayatlarını arzuladıkları şekilde yaşayabilmelerine fırsat vermektir.

18. yüzyılın sonlarına doğru liberalizm hareketi oldukça genişledi ve yayılmaya başladı. Liberalizm düşüncesine katkı sağlayan en önemli isimler olarak Adam Smith, John Locke, David Hume, gösterilebilir. Saydığımız isimler ve bu harekete destek veren diğer düşünürlerle birlikte akademisyenler, gazeteciler, siyasetçiler ve edebiyat çevreleri arasında liberalizm bir yer edindi.

Liberalizm hareketi 18. yüzyıl boyunca etkili bir şekilde yayılmaya ve gelişmeye devam etti. Köleliğin kaldırılmasıyla, çalışma özgürlüğü, devlet kurumlarının müdahale alanlarına sınırlama getirilmesi, birlikte çalışma özgürlüğü, inanç özgürlüğü, serbest ticaret, mülkiyet haklarının garanti altına alınması, hukukun üstünlüğünün kabulü liberalizmin getirdiği bazı yeniliklerdir.

¹⁰ Hamowy R., “Friedrich A. Hayek”, içinde, Yayla, A., *Hayek’in Liberalizm Anlayışı* çev. Yayla A. Kesit Yayınları, Ankara, 2012, s. 30

¹¹ Ebeling, M., R., F. A. “Hayek: A Biography”
<https://mises.org/library/fa-hayek-biography> Erişim Tarihi 25 Mayıs 2020

Liberalizm hareketinin getirdiđi yeniliklerle birlikte yeni bir modern dünya dođuyordu. Liberal dűşüncenin benimsendiđi yerlerde savařlar reddediliyor daha önceleri kölelik ve sefalete mahkűm edilmiř halk, zenginleřiyor ve hayat standartları yükseliyordu. Liberaller, toplumun bűtűn kesimlerinin diledikleri iřleri yapabilmeleri için toplumu desteklemek ve bireylerin önűnű açmak gerektiđine inanıyorlardı. Sefaletten kurtulmanın bireysel haklar, hukuk devleti ve ekonomik özgűrlűkle műmkűn olabileceđini dűşűnűyorlardı.

19. yűzyılın sonlarına dođru liberalizm akımı gerilemeye bařladı. Kolektivizm adı verilen dűřünceler etrafta dolařmaya bařladı. Devlet gűcűnűn sınırlandırılmasını istemeyen, insanları birer fert olarak görmek yerine toplumun bűtűnűnű ele almayı ve tepeden bir dűzenleme yapmanın daha dođru olduđuna inanılan dűřünceler yaygınlařmaya bařladı. Bu dűřünceleri destekleyenler genellikle kendilerine sosyalist dediler ve bu kolektivist dűřűnce tarzı sosyalizm olarak hayata geçti.

Sosyalizm kelime kökeni Fransızca dostluk ve yoldaşlık eden, cana yakın, ikinci anlamıyla da topluma uygun, toplumu gűzeteyen, toplumsal anlamına gelen “social” sözcűđűnden alıntıdır. Sosyalizm, kelimenin anlamından da anlaşılacağı üzere bireyciliğin zıddı olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyalizm, műlkiyet haklarının yeniden dağıtılmasını kurumsal hale getiren politikaların kurumsallaşmasıdır.¹² Bu zamana kadar sosyalizmin ideallerini tam olarak gerçekteşirebilmiş bir toplum oluşmamıştır. Fakat sosyalizm destekçileri ideallerine bir gűn mutlaka ulaşacaklarını ümit etmişlerdir. Sosyalizm hareketi son yıllarda toplumların ilgisini çekmiş, insanlara sempatik görünműř ve denenmeye değer bir ideoloji olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan, Rus Bolřevikliđi, dűnya tarihine geçmiş en başarılı denemelerden biridir. Ancak, sosyalizmin hayal edilen gibi olmamış ve 20. Yűzyılda başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Sosyalizmin destekçileri sadece Rusya Bolşevikleri değil, aynı zamanda farkında olmadan sosyalizmi destekleyenlerle beraber kolektivist fikirler şeklinde

¹² Hoppe, H.H., *Sosyalizm ve Kapitalizm*, çev. Terasçı, Y.B.,Kuzey, Murat, Liber Plus Yayınları, İstanbul, 2016, s. 45

bugün de yaşıyor. “Sosyalist toplum düzeninin iktisadi ve ahlaki olarak üretim vasıtalarının özel sahipliğine dayalı olan düzene üstün olduğunu düşünen kimselerin hepsi, Hayek’e göre sosyalisttir; bu kimselerin, öyle veya böyle herhangi bir sebeple sosyalist ideallerini kendi menfaatlerini temsil ettiğine inandıkları belirli menfaatler arasında geçici veya sürekli bir uzlaşmaya gitmek istemek durumu değiştirmez.”¹³

Özel teşebbüsün var olduğu bir düzen içinde yaşamının zenginleşmenin ve özgürleşmenin yolunu açacağını düşünen kimseler pek azdır. Rusya Bolşevikliğinin uyandırdığı yankılar hala devam etmektedir ve Rus sosyalizmi gelecekteki sosyalizmin başarısı için atılmış en büyük adım olarak görülür. Sosyalizmin bu denli toplumlara kendine çekmesinin sebebi geliştirdiği fikirlere sempatiyle bakılmasındandır. İnsan emeğinin sömürülmesinin son bulacağına ve herkesi eşit olmaya davet eden ifadelere kayıtsız kalabilmiş bir sosyalist neredeyse yoktur.

2. SOSYALİZMİN İDEOLOJİK VE PRATİK TARİHİ

19. yüzyıl ortalarında üretim araçlarının kamu otoritesinin idaresine geçmesi veya devlet organları tarafından üretim araçlarının tamamının merkezden idare edilmesi şeklinde anlaşılan sosyalist fikirlerin kavramsal olarak net bir tanımı olup olmadığı tartışma konusudur. Sosyalizmin tanımını basitçe yapacak olursak üretim araçlarının devlet kontrolü altında olmasıdır diyebiliriz.

19. yüzyılın özgürlük ve serbest ticaretin daha çok saygı ve kabul gördüğü bir çağ olmasının sebebi, 17. ve 18. yüzyılda özgürlüğü ve serbest ticaretin önemini, açıklayan, fikir ortamlarının baskın hale gelmesiydi. Serbest ticaretin ve özgürlüğün önemini anlatan fikir ve kanaatler zamanla daha çok benimsendi ve özellikle iktisadi hayatta serbestiyetçi bir politika izlenmesine etkili oldu. “Bu kanaat ve fikirlerde Smith, Hume, Ferguson, Mandeville, Burke, Locke gibi filozofların izleri vardı.”¹⁴

¹³ Mises, Ludwig, *Sosyalizm, Liberal Düşünce Dergisi*, Ankara, 2004, sayı.33, s.41-48

¹⁴ Yayıla, A., *Fikir Hareketleri Üzerine, Liberal Düşünce Dergisi*, Ankara, 2002, sayı. 28

Böylece 19 yy. özgürlüğün, özel mülkiyet ve serbest ticaretin desteklendiği, tüm bunların zıttı olan totalci ve planlamacı görüşlerin gerilemesine şahit oldu. 19.yy. sonlarına doğru yaygınlaşan totalci ve planlamacı görüşler, Saint-Simon, Comte, Hegel ve nihayet Marx gibi düşünürlerden kaynaklanmaktaydı. 20. yüzyıl totalitarizmi bu filozofların ve onları takip edenlerin görüş ve çalışmaları sayesinde yükseldi. “Yani, faşist, Nazi ve sosyalist totalitarizm birer kaçınılmazlık değildi.”¹⁵

Tüm bunların dışında sosyalist fikir, Marksizm’in “Ütopik sosyalistler” kavramlaştırmasıyla tam olarak netlik kazandı. 19. yüzyılın ortalarında toplum düzenine ilişkin konular ve düzenlemeler bu dönemde tartışıldı fakat bu tartışmalar başarılı olamadı. Ütopycılar toplumun sosyal yapısını planlamada başarılı olamadılar ve sosyalizm ideali, sosyalizmi destekleyenler tarafından yeterince ispatlanamadı ve yok olmuş gibi göründü. Fakat tam bu esnada Marx ortaya çıktı. Marx, bilimin ve mantığın sosyalizme karşı olması sebebiyle sosyalizme getirilen eleştirilere son vermek amacıyla sistematik bir sosyalizm oluşturmaya çalıştı.

2.1 ÜTOPIK SOSYALİZM

19. yüzyıl boyunca kapitalist sistemin gündelik yaşam üzerindeki ve özellikle işçi sınıfı üzerindeki etkileri tartışılmaya başlanmış, eleştirilmiş ve devamında yeni toplumsal düzen arayışı başlamıştır. Sosyalizm genel anlamıyla özel mülkiyet yerine ortak mülkiyetin, kar için üretim yerine kullanım için üretim yapmaya dayalı planlı üretimin bulunduğu bir sistemdir.

Bundan farklı olarak kapitalist sistem sanayi devrimin başlamasıyla beraber kimi çevrelere göre israfçı, özellikle işçiyi sömüren bir sistem olduğuyla ilgili ağır eleştirilere maruz kalmıştır. 1800’lerden itibaren bu eleştiriler dönemin önemli isimleri tarafından sistematik olarak dile getirilmeye başlanmıştır. Özellikle Fransa’da Comte Henri de Saint Simon ile Charles Fourier ve İngiltere’de Robert

¹⁵ Yaşla, A., *Fikir Hareketleri Üzerine, Liberal Düşünce Dergisi*, Ankara, 2002, sayı. 28

Owen gibi isimler Marx'ın sosyalizmi bilimsel olarak tanımlamasından önce bir sosyalizm tanımı ortaya çıkarmışlardır. Saydığımız filozoflara göre burjuva dünyası akla aykırıdır, adaletsizdir ve bencildir. "Ütopik sosyalistler gönüllüğe dayanan tecrübelerle sosyalizmin kurulacağına inanırlar."¹⁶ Dönemin önemli düşünürleri kapitalizmin, özellikle işçi sınıfını kötü etkilediğini, yalnız üretim araçlarını elinde bulunduranların zengin olduğunu proletarya sınıfının köle gibi çalışıp zenginleşemediğini iddia etmişlerdir. Ayrıca üretim araçlarındaki özel mülkiyetin, ortak mülkiyet olması tezini savunmuşlardır. Bu yolla arzu edilen verimli ve adaletli bir toplumu inşa etmektir.

Fourier, insanın dünyada sefalet içinde yaşama nedeni olarak, insanın Tanrı'nın emirlerini yerine getirmemesini ve yine Tanrı'nın insanlar için yaptığı iyilik dolu plana uymamasını gördü. Ona göre, sefaletten kurtulmanın yolu Tanrı'nın planını yeniden keşfedip ona uymaktan başka bir şey değildi. Planın hayata aktarılması için, insanların kötü duygulardan arınıp, daha sıcak ve daha samimi duygularla hareket etmesi gerekiyordu. "Fourier'in ütopyasında insanlar, phalansteres adı verilen ve yaklaşık 1800 kişiden oluşan cemiyetlerde toplanacaktı."¹⁷ Bu sistemde, günümüz sosyalistlerinin de kabul ettiği gibi ortak mülkiyet olacak, insan ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli görülen kadar eşitsizlikler ve az sayıda özel mülkiyet olacaktı. Ancak, Fourier'in bu hayali sadece başarısız bir proje olarak kaldı.

Diğer bir düşünür, Owen, Fourier'den farklı olarak sanayiciydi ve iyi işçi ücreti ile iyi çalışma şartlarının birlikte mümkün olabileceğine inandı. Bu nedenle, işçilerin kendini iyi hissedebilecekleri dinlenme tesislerinin yer aldığı bir model köy yaptırdı. "Sosyal hayatla iş hayatının birbirini tamamlaması, birbirinin devamı olması gerektiğine inandığı için bu köyü kurdu."¹⁸

Owen, rekabete tamamen karşı çıktı diyebiliriz. Dine, evlilik kurumuna ve özel mülkiyete karşıydı. Yalnızca küçük üretim yapan iş yerlerine özel mülkiyetin

¹⁶ Yayla, A., *Siyaset Bilimi*, Adres Yayınları, Ankara, 2016, s. 85

¹⁷ Yayla, A., *Siyaset Bilimi*, Adres Yayınları, Ankara, 2016, s. 85

¹⁸ Yayla, A., *Siyaset Bilimi*, Adres Yayınları, Ankara, 2016, s. 85

verilmesi gerektiğini savundu. Ancak, toplumdaki ekonomik hayatı sosyalizmin benimsediği yenden dağıtım sistemi belirleyecek ve düzenleyecekti.

Sosyalist toplum, kapitalizmdeki gibi azınlığın üretim araçlarını elinde bulundurmasını ve zengin olmasını ortadan kaldıracaktır. Bu amaca ulaşmanın çalışan toplumun üretim araçlarına sahip olması ile mümkün olacağı savunulmuştur.

Sosyalistler, kapitalist toplumda işlerin akla uygun olmayan yollarla ilerlediğini düşünüp bir an önce “kapitalizmin getirdiği ahlaksızlıkları” ortadan kaldırmak gerektiğine inanmaktaydılar. Örneğin mülkiyet özgürlüğü ile gelen büyük toprak sahiplerinin küçük toprak sahiplerini sömürdükleri aynı zamanda ticaretin yaygınlaşmasıyla dolandırıcılıkların da arttığı iddiası kapitalizmin ahlaksızlıklarla dolu bir sistem olduğu iddiasını sosyalistlere göre güçlendirmiştir.

Yine sanayinin de kapitalist bir tabana dayanan gelişimi çalışanların sömürülmesine ve yoksul olmasına sebep olarak görülmüş olup, üretim araçlarının çalışan ve üreten toplumun eline geçmesi gerektiğine inanmışlardır. Tüm bu düşüncelere göre kapitalist sistemin getireceğine inanılan sonsuz barış, sonsuz refah ve adalet duyguları tamimiyle hayal kırıklığı ile sonuçlanmış yeni ve daha etkin bir toplumsal düzen oluşturmak gerektiğine inanılmıştır.

Dönemin, sosyalist düşünürleri bu fikirlerini yaptıkları eylem planlarıyla ve yayımladıkları kitaplar ile geniş kitlelere yaymayı başardılar. Burada önemli olan nokta, bu düşünürlerin toplumun durumunu eleştirmekle kalmayıp yeni bir toplum düzeni oluşturma ve ideal bir toplumun nasıl olması gerektiği üzerine yoğunlaşmalarıdır. Bu ideal toplum yaratma çabası ilerleyen dönemlerde Marx tarafından ütopya olarak adlandırılacaktır. Sosyalizmin ilk evrelerinin ütopyik olarak değerlendirilmesindeki asıl sebep, sınıf mücadelesinin gerekli olduğunu unutup, işçi sınıfının devrimci rolüne önem vermeden bireyciliğin, özel mülkiyetin ve rekabetin bir anda ortadan kaldırılarak sosyalist dönüşüme geçilebileceğinin düşünülmesidir.

Sömürsüz bir toplum kurulabileceğine olan inanç 18. ve 19. yüzyıl sosyalistlerinde, sosyalizm adaletin tecellisi ve iyi niyetin sembolü olarak görüldü.

Dönemin şartlarını kendilerince yeterli gördükleri derecede tahlil etmiş olmalarına ve bazı önemli teoriler sunmalarına rağmen yapılmaya çalışılan toplum mühendisliği çabaları tamamen inanca dayalı ve bilimsel açıdan yeterli bulunmamaları sebebiyle hayata geçirilemeden ortadan kayboldu ve ütopyik tasarımlar olarak kaldı.

Ütopyik sosyalistler mutlak bir eşitlik değil, düzen içindeki adaletsizliklerin giderilmesini isterler. “Ütopyelerin ruhunda içtimai endişe, kolektif ve eşitlikçi bir hayat arzusu vardır. İstedikleri şey, sosyal adaletsizliğin sebep ve illetlerini ortadan kaldırmaktır.”¹⁹

2.2 BİLİMSEL SOSYALİZM

20. yüzyıl siyasetini Marx'ın kapitalizme yönelik eleştirisi ve komünizm savunusu büyük ölçüde etkilemiştir. Marx'ın kapitalist topluma ilişkin eleştirileri adaletten ekonomiye, hümanizmden bireyciliğe kadar uzanan geniş bir yelpazeye sahiptir.

Marx, 1818'de Almanya'nın Batısında, Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Bonn kentinde hukuk eğitimi aldı. 1841 yılında ise Jena Üniversitesi'nde felsefe doktorası yaptı. Eğitimi sırasında Alman filozof Georg Hegel'in düşüncelerinden etkilendi.

Marx 1843 yılında ise Paris'e taşındı ve orada hayatı boyunca arkadaşı olacak olan Friedrich Engels ile tanıştı. Paris'e gittiği günden beri siyasal eylemlerde aktif rol aldı ve buradaki eylemleri dolayısıyla Fransa'dan sınır dışı edildi. Fransa'dan ayrıldıktan sonra Brüksel'e yerleşti. Burada, 1848 yılında, Engels ile birlikte, Komünist Manifesto'yu kaleme aldı.

¹⁹ Fındıkoğlu, F., Z., *Sosyalizm 1. Cilt*, Türk Kültür Yayını, İstanbul, 1976, 3. Baskı, s. 249

Marx, 1864'de Enternasyonal'in kurulmasında aktif rol oynadı ancak zamanla Enternasyonal'in kendi içinde yaşadığı çatışmalar ve anlaşmazlıklar, yürütülmeye çalışılan faaliyetleri aksattı, 1871 yılında Enternasyonal dağıldı. Enternasyonal'in dağılmasıyla birlikte Marx, daha çok yazmaya ve ekonomik analizler yapmaya yoğunlaştı. 1833 yılında hayata veda eden Marx arkasında temel eseri Kapital'in ilk cildini ve basılmaya hazır birçok not ve doküman bıraktı. "Kendisi öldükten sonra, ikinci ve üçüncü ciltleri, iş birliği yaptığı biricik arkadaşı Engels insanlığa kazandırmıştır. Marks'ın ömrü, ancak Modern toplumu işlemeye yetebilmiştir."²⁰

Marx'ın görüşlerindeki temel düşünce, toplumun yaşadığı sıkıntılar ve bunun ekonomiyle olan bağlantısıdır. Marx'a göre Sanayi devrimin gerçekleşmesiyle birlikte fabrikalarda üretilen ürünler, üreten kişinin değil fabrika sahibinin ürünü oluyor ve fabrika sahibi bu ürünü kendine mal ediyordu. Aynı zamanda sanayi devrimiyle birlikte kırsal kesimde tarımsal üretime ayrılmış olan alanlarda örneğin fabrikada iplik yapılmak üzere kullanılacak yün üretimi için koyun sürülerine ayrılmış olan arazilerde tarımsal üretim yapan köylüler işsiz kalmış ve kentlere göç etmek zorunda kalmışlardı.

Marx, zenginlerin baskısı ve sömürüsüne maruz kaldığına inandığı işçilerin durumunu anlamak için kendince bir teori geliştirdi. Söz konusu teoriyi içinde bulunduğu tarihsel gelişmelere dayanarak bir yere oturtur. Buna bağlı olarak da bilimsel olduğunu düşündüğü teorisinin temel ilkerlerini ortaya koydu.

Marx, tüm düşüncelerini Hegel'in diyalektik yönteminden etkilenecek kurmuş olsa da Hegel'den farklı olarak idealizm yerine materyalizmi koyarak tüm toplumu materyalist bir düzlemde değerlendirdi. Bu değerlendirmeler sonucu kapitalizme ağır eleştirilerde bulundu. Yaptığı analizlerle kapitalizmi eleştirmekle kalmayıp, kapitalist dünyayı yeniden şekillendirmeyi ve değiştirmeyi de istedi. Marx, proletaryanın gerçek, maddi, toplumsal değişimin temsilcisi olduğuna inandı. Ona göre, ütopyik sosyalistlerin, "tarih" dediğimiz kavramı anlamaları sınırlıdır. "Onlar,

²⁰ Kivılcımlı, H., *Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu (Marks-Engel Çağı)*

<https://www.marxists.org/turkce/kivilcimli/kitaplar/bilimsel-sosyalizmin-dogusu.pdf> Erişim Tarihi 15 Mayıs 2020

tarihsel gelişimin doğru yolunu değerlendiremezler ve onların büyük çoğunluğu, küçük ölçekli denemeler yoluyla barışçı bir değişimi savunarak devrime karşı çıkarlar.”²¹

“Fransız ve Alman yazarları takip eden Marx toplumun düşük gelişim aşamalarından yüksek gelişim aşamalarına doğru ilerlediğini ve nesnel bir şekilde neyin ne olduğunun, hangi aşamayı hangi aşamanın takip ettiğinin belirlenebileceğini düşünüyordu.”²² Marx, tarihin bilimsel olarak tespit edilmesinin mümkün olduğu ekonomi tarafından yönlendirildiğini düşünüyordu.

Marx’a göre tüm sorunların kaynağı kapitalist ekonomik düzendir. Ona göre geçmişten beri ekonomik düzenden kaynaklı sınıf çatışmaları olduğunu ve bu çatışmaların üretim araçlarını elinde bulunduranlar ve bulundurmayanlar arasında süregeldiğini ifade etti. Bunu da tarih olarak tanımladı. Marx, tarihi ekonominin getirdiği farklılıklar çerçevesinde okudu.

Marx’a göre ekonomik faaliyetler, tarihsel sürece bakıldığında, yapılan icatlar, keşifler ve gelişmeler tümü tamamı ekonomik olarak güçlenmek için atılmış olan adımlardı. Kapitalizmi, Marx’a göre, toplumda devam eden ekonomik faaliyetlerin, toplum yararına değil, üretim araçlarını elinde bulunduran sermaye sahiplerinin yararını gözetten bir sitemdi.

Yine Marx’a göre kapitalizmin, alt yazısını okumak ve kapitalizmin arka yüzünü görebilmek ancak bilimsel sosyalizmle mümkündür. “O bilimseldir, çünkü sadece, tarihsel ya da diyalektik materyalizmin doğru analiz yöntemine dayanır.”²³ Marx’ın düşüncesinde tarih için önemli olan ve gerçekleştirilmesi hedeflenen, herkes için adaleti sağlayan ve sınıfsız bir toplumun ortaya çıkmasıdır.

²¹ Tannenbaum, D.- Schultz, D., *Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. Demirci, F., Adres Yayınları, 2007, Ankara, s. 402

²² Hagg, V., D., “*Sahte Bilim Olarak Marksizm*”, çev. Okumuş, C.

<http://kualiafelsefedergisi.com/2020/05/sahte-bilim-olarak-marksizm-ernest-van-den-haag/> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2020

²³ Tannenbaum, D.- Schultz, D., *Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. Demirci, F., Adres Yayınları, 2007, Ankara, s. 402

Buna göre her toplumda üretim araçlarını elinde bulunduranlar ve bulundurmayanlar olarak iki sınıf bulunmaktadır. Üretim araçlarını elinde bulunduranlar yönetici, baskıcı ve sömüren sınıfı; üretim araçlarını elinde bulundurmayanlar da yönetilen, baskıya maruz kalan ve sömürülen sınıfı oluşturur. Din, hukuk, siyaset ve eğitim alanlarında ki gelişmeler yönetici ve baskıcı sınıfın, aleyhine yönelik kararlar alır. Bu durum üretim araçlarını elinde bulundurmayanların sömürülmesinin devamlılığına hizmet eder.

Marx'a göre tarih devamlı ilerleyen ve gelişimini de sınıf mücadelelerinden alan bir olguydu. Marx, zaman ve mekân fark etmeksizin geçerli olan bir husustan söz eder. Bu, husus ekonomik faaliyetler sebebiyle oluşan çatışmalardan kaynaklanan temel sınıfların varlığıdır. Marx, ekonomik hayattaki değişimler tarihi ileriye ve geri dönülemez bir noktaya getirir. Böylece ilkel toplum, köle toplumu, feodal toplum ve kapitalist toplum gibi aşamalar ortaya çıkar. Marx, bu aşamaların, ekonominin doyum noktasında ulaşmasıyla diğer bir aşamaya geçmek zorunda kaldığı için ortaya çıktığını ileri sürdü. Buna da diyalektik adını verdi. Marx, sanayi devrimini de bu şekilde yorumlayarak tarihin, feodal toplumdan kapitalist topluma geçtiğini düşündü. Böylece Marx'a göre tarih sahnesinde birbiriyle diyalektik çatışma halinde olan, burjuva sınıfı ve proletarya sınıfı ortaya çıktı.

Marx, tüm bu çatışmaların sonunda üretim araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar arasında karşılıklı etkileşimle birlikte yeni bir toplumun ortaya çıkacağını ileri sürdü. Bu yeni toplumsal düzen, geçmişteki düzenden farklı olup, sınıf çatışmalarının, sömürünün, yabancılaşmanın olmadığı bir düzendir. Marx, kapitalizmin tez, proletarya diktatörlüğünü antitez ve komünizmin de sentez olduğunu iddia eder.

Marx, kapitalist üretim biçiminde eşitsizlikler olduğunu düşündü. Üretim araçlarına sahip olanlarla, olmayanlar arasında bariz bir eşitsizlik ve sömürünün var olduğuna inandı. Bunun temel sebebinin de özel mülkiyet olduğunu iddia etti. Burjuva sınıfının, işçi sınıfının emeğini sömürdüğünü öne sürdü. İşçi sınıfının burjuva

sınıfına emeğini sattığını ve mülkiyetin sahibi olan burjuva sınıfının, artık değere el koyduğunu düşündü.

Artık değer ise ona göre üretilen bir malın, üretim maliyeti ve satış fiyatı arasındaki fark olup, malın üretildiği yerin sahibine kalan paraydı. Marx'a göre kapitalist sistemde işçi sınıfı bir yabancılaşma olgusu ile karşı karşıya kalır. Marx'ın yabancılaşmadan kastı insanın, burjuva sınıfı için durmadan çalışması, burjuva sınıfına emeğini satmasıdır. Bu durmaksızın çalışma hali, bireyi yaratıcılığını fark etmelerine imkân vermemektedir. Ancak, öyle bir gün gelecektir ki işçi sınıfı tarihsel süreç içerisinde bilimsel sosyalizme göre, tüm bu eşitsizliklere başkaldıran proletaryanın önderliğinde devrimle sosyalizme geçilecektir.

“Toplumun üretim araçlarına el koyması ile meta üretimi ve eş zamanlı olarak, ürünün üretici üzerindeki egemenliği ortadan kalkar. Toplumsal üretimdeki anarşinin yerine, sistemli belirli bir örgüt geçer. Bireysel yaşam kavgası kalmaz. Onsan sonra insan, ilk olarak, belirli bir anlamda hayvanlar âleminden kesinlikle ayrılır ve düpedüz hayvanca yaşama koşullarından kurtulup gerçekten insanca yaşama koşullarına girer.”²⁴

Marx, sosyal sınıfların, toplum düzenini sağlamada belirleyici sınıflar olduğuna inandı. Ona göre sınıflar içindeki çatışmanın bir anlamı yoktu. Ona göre önemli olan sınıflar arasındaki çatışmadır. Çünkü bu çatışmanın belirleyici özelliği vardır. "Sınıflar içindeki ekonomik bağlar doğal olarak milliyet, cinsiyet, yaş, din gibi sınıflar arası bağlardan daha güçlüdür."²⁵

Din, dil, ırk gibi milli önyargıları olmayan işçi sınıfı aslında insancıldır ve sonunda Marx'a göre kolektif olarak hareket etmeyi başarabilen toplum 'en iyiye' ulaşmış demektir.

²⁴ Engels, F., *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, çev. Karalök, G., Sol Yayınları, 2010, 2. Baskı, s.99

²⁵ Hagg, V., D., "Sahte Bilim Olarak Marksizm", çev. Okumuş", C.

<http://kualiafelsefedergisi.com/2020/05/sahte-bilim-olarak-marksizm-ernest-van-den-haag/> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2020

2.3 SOSYALİZM VE BİREYSEL ÖZGÜRLÜK

Toplumlar, tarih boyunca faydasını gördükleri özgürlüğün anlamını ve değerini aramakla meşgul olmuşlardır. Özgürlük, bireyin başkalarının keyfi olarak zorlaması altında kalmadan hareket edebilmesidir. Sosyalizmde ise özgürlük bu açıdan bakıldığında çelişkili bir hal alır. Sosyalizm daha en başından bir ideoloji olarak bireysel özgürlükleri baştan sona yok saymış, önemli olanın kolektif olarak hareket etmek olduğu konusunda karar kılmıştır.

“18. ve 19. yüzyıl liberal düşünürlerin en büyük ideali, monarşi ve otokrasiden uzak siyasi reformun nihai amacı, bireyi, bir ya da birkaçının zorbalığından kurtarmak ve özgürleştirmektir. Fakat aynı zamanda çoğunluğun, azınlık ve hatta bir kimsenin üzerindeki tiranlığı konusunda uyardılar. İdealleri sınırsız demokrasi değil, hükümetin yetkilerini sınırlayan anayasal bir düzen altında bireysel özgürlüktü.”²⁶ Liberallere göre kolektif insan yoktur. Hayatlarına yön verebilen, yine hayatına değer veren, düşünen, hayal eden, umut eden, amaçları ve hedefleri olan ve bu amaç ve hedefe doğru adımlar atabilen, ayrı ayrı ve birbirinden farklı bireyler vardır.

Sosyalizmin amacı tüm üretim araçlarının bireylerin elinden alıp, toplumun mülkiyetine yani kısaca devletin tekeline geçmesi demektir. Sosyalist devletler üretim araçlarının tamamına sahip olur ve özel mülkiyeti ortadan kaldırır. Bireylerin kendi istek ve arzularına göre iş yapma, ticaret yapma durumunu ortadan kaldırır.

Sosyalizm, emirlerin verildiği ve bu emirlere uyulması gereken otoriter bir sistemdir. Planlı ekonomiyi benimsemiştir. Mises, sosyalizmi şu sözlerle tanımlamıştır.

“Sosyalist bir topluluğun içyapısı, en iyi onu bir ordunun içyapısıyla karşılaştırırsak anlaşılır. Pek çok sosyalist, hakikaten emek ordusundan söz etmeyi tercih eder. Bir ordudaki gibi sosyalizmde de her şey, yüksek otoritenin emirlerine bağlıdır. Herkes, atandığı bir yere sahiptir. Herkes başka bir yere

²⁶ Ebeling, R., M., “Liberty is More Important than Democracy”
<https://mises.org/library/liberty-more-important-democracy> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2020

*kaydırılana kadar, yerinde kalmak zorundadır. Bunun sonucunda insanlar resmi faaliyetin rehineleri haline gelirler; ancak terfi ettirildiklerinde yükselir, dereceleri düşürüldüklerinde aşağı inerler”.*²⁷

Sosyalist topluluklarda bireylerin tek başına bir anlamı yoktur. Birey olmak birey olarak yaşamayı tercih etmek, kendi isteklerimizin var olduğunu bilmek sosyalist düşüncede bencillik olarak görülür. Eğer sosyalist bir toplumda yaşıyorsanız kendiniz için değil, toplum için yaşıyorsunuz demektir. Yine sosyalist bir toplulukta yaşıyorsanız kendi çıkarlarınız için değil devlet çıkarları için yaşıyorsunuz demektir. Sosyalist bir toplumda çocuk sahibiyse, çocuğunuzu kendi kararlarını alabilecek yetişkin bir birey olması için değil, devletin çıkarlarını korumak üzere yetiştirmek ve devletin ona layık gördüğü şekilde yaşaması için büyütmeniz gerekiyor demektir. Sosyalizmde birey, tek başına hareket edemez, tek başına hareket etmeye teşebbüs dahi ederse en ağır cezalara mahkûm edilir ve toplumdan dışlanarak bencil bir mahlûkat gibi görülür.

Sosyalizmde idareciler, yöneticiler, kendilerini diğer insanların üstünde tutar ve kendilerinin insanlığın temsilcileri, dünyayı cennete dönüştürebilecek tek kimseler olduklarına inanırlar. Toplumu büyük bir değişimle, yeniden bir planlamayla düzenleyebileceklerine ve kendilerinin de bu iş için yaratıldıklarına inanırlar. Onların bu planlarına karşı çıkmak, karşı çıkmaya çalışmak toplumda yaşayan sıradan bir birey için büyük bir cesaret gerektirir.

Oysa klasik liberal kuramcı Frédéric Bastiat'ın dediği gibi hayat, özgürlük ve mülkiyet insanlar yasa yaptıkları için var olmadılar. Aksine hayat, özgürlük ve mülk ilk etapta insanların yasa yapmalarına sebep oldu. Toplumu yeniden dizayn etmek, toplum mühendisliği yaparak bireylerin özgürlük alanlarını kısıtlamak ve yine bireylerin mülklerine el koymak tüm bunların hepsi sosyalizm idealinin başlıca hayalidir. Ancak gerçek şudur ki, özgürlük bize sonradan verilmiş bir hak değil aksine benliğimizde her zaman var olan bir haktır. Bu hakkın yok sayılması ise insanın yaşama ve özgür olma hakkına yapılmış en büyük gasptir.

²⁷ Mises, L., *Sosyalizm*, çev. Şahin Y., Liberte Yayınları, Ankara, 2007, s. 191

Sosyalizm, bireylere iş hayatında da tercih hürriyeti tanımaz. Herkes, kendisine söylenen işi yapmak zorundadır. Devlet sizi nereye tayin ediyorsa oraya gitmek zorundasınızdır. Bundan başkası düşünülemez ve değiştirilemez. Bu yaklaşım tarzı sosyalist bir devlette bilimin, sanatın, eğitimin ve edebiyatın konumu ve verimliliğini de etkiler. Bunu da Mises'in şu sözleriyle anlatabiliriz. "Rusya ve Macaristan'daki Bolşeviklik rejiminde, bu amaçla atanan seçiciler tarafından bu sıfatlarıyla kabul gören sanatçılar, bilim adamları ve yazarlar; genel çalışma yükümlülüğünden muaf tutuldular ve onlara belirli bir ücret/maaş verildi/bağlandı. Bu şekilde kabul görmeyenlerin hepsi, genel çalışma yükümlülüğüne tabi tutulmaya ve başka faaliyet için destek almaya devam etti."²⁸

Sosyalizmde en önemli gaye tüm bireylerin memur olarak çalışması ve topluma hizmet etmesidir. Devletin memuru olmak, devlet için çalışmak en üstün niteliklerden biridir. Eğer özel bir işiniz varsa, toplum içinde dışlanır, devletin memurlarının ödediği verginin daha fazlasını ödersiniz. Örneğin devletin size tahsis ettiği tek odalı evinizin kirası ve bulduğunuz binanın gerekli ihtiyaçlarını karşılamak için ödediğiniz vergiler, devletin memuru değilseniz sizin için daha fazla olacaktır.

Sosyalist sistemde mutlaka yapılması gereken entelektüel hayatın millileştirilmesi, bütün entelektüel ilerlemeleri imkânsız hale getirmek zorundadır.²⁹ Örneğin bir ressam, otoriteyi desteklemiyorsa resim yapamaz, eserlerini sergileyemez. Yine bir yazar mevcut otoriteyi desteklemiyorsa yazdığı eserler basılamaz ve dağıtılamaz. "İdrak, yargıda bulunabilme yeteneği, her şeyi birbirinden ayırabilme eğilimi, zihinsel faaliyet ve hatta ahlaki yönelimler gibi insana özgü yetenekler bir tercih yaparken kullanılırlar."³⁰ Bir şeyi sırf başkaları istiyor diye yapmakla insan yeteneklerini kullanmış veya geliştirmiş olmaz.

Bir düşünce kişiye, mantıklı gelmediği halde, o kişi bunu kabul ediyorsa bırakın mantık gücünün gelişmesini, akılını kullanma yeteneği dahi gerileyebilir.

²⁸ Mises, L., *Sosyalizm*, çev. Şahin, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 2007, s. 194

²⁹ Mises, L., *Sosyalizm*, çev. Şahin, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 2007, s. 197

³⁰ Mill, J., S., *Hürriyet Üstüne*, çev. Dostel, O., Liberte Yayınları, Ankara, 2014, 4. Baskı, s.133

Çünkü bireyi harekete geçiren sebepler kendi istek ve arzularından kaynaklanmıyor, başkalarının dikte ettiği sebeplerden kaynaklanıyorsa bireyin tembelleşmesine ve pasif kalmasına sebep olur. Herkes hayatı biriyle aynı şekilde yaşarsa o zaman insanlar makineleşmiş robotlara benzer. Hayatını kendi tercihlerine göre yönetenler ancak kendini geliştirebilir ve yeteneklerini keşfedebilir.

Mises, sosyalizm altındaki bireyin yerini şu sözlerle anlatmıştır: “Sosyalizm altındaki bireyin yerini, onun hür olmayacağını, sosyalist topluluğun bir “mahpushane devlet” olacağını söyleyerek betimlemek mutattır.”³¹ Oysa toplumsal hayatta bireyin kendi benliğini bulması, kendi istekleri doğrultusunda yaşaması ve yaşamak istemesi en doğal hakkıdır. Sosyalist toplumlarda ise durum tam tersi olmakla beraber, insanların birey olarak yaşamaları değil hep birlikte yaşamaları beklenir.

İnsanın hayatı değiştirmeye gücünün yetmediği doğum, yaşam ve ölüm gibi durumlar söz konusudur. Bunların dışında insanın eylemleri onun iradesine tabi tutulur. Bir kişi kendisine karşı yapılan bir eylemi kabul etmek veya reddetmek istiyorsa bunu gerçekleştirdiği ölçüde özgürdür.

Sosyalist toplumlarda ise almak istediğiniz eğitimi almanıza izin verilmediğinde buna karşı koyamazsınız ve tek taraflı bağımlılık haline girmiş olursunuz. “Oysa bireysel bir değer olan özgürlük, bireyin, hayatıyla ilgili tercihlerini yapma ve keyfî bir engellemeyle karşılaşmadan uygulama hakkına sahip olması anlamına gelir. Bu hak insan hayatının her veçhesini kapsar. Mülk edinme, iş kurma ve kapatma, ticaret yapma, sözleşmelere girme gibi özgürlükler yanında din özgürlüğü, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve nihayet seyahat özgürlüğü gibi özgürlükler olarak tezahür eder”.³²

Özgür olmak, sosyalistlerin iddia ettiği gibi toplumu tepeden tek bir düzen içinde idare etmek ve bireylerin kendileri için değil, hep birlikte hareket ettiklerinde

³¹ Mises, L., *Sosyalizm*, çev. Şahin Y., Liberte Yayınları, Ankara, 2007, s. 198

³² Yağla, A., “Bir Özgürlük Tartışması”, Şubat, 2015

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/atillayayla/bir-ozgurluk-tartimasi-2008159> Erişim tarihi: 14 Nisan 2020

dünyada cenneti bulacaklarını düşünmek oldukça yüzeysel ve pratik hayatta uygulanması mümkün olmayan bir durumdur. Hayek'e göre, "Özgürlük her zaman, birini keyfi bir kararla belli bir tarzda davranmaya ya da davranmamaya zorlayabilecek bir başkasının iradesine kat'i surette tabi olan bir kimsenin durumunun aksine, insanın kendi karar ve planlarına göre hareket etmesi imkânı anlamına gelmiştir. Bu zikredilen özgürlüğün sıklıkla ifade ve tavsif edildiği, zamanın eskitemediği kadim ibare bu nedenle, "başkasının keyfi iradesinden bağımsızlık" ibaresidir."³³

Hayek'in açıkça tanımladığı özgürlük kavramına tamamen zıt bir anlayış olan sosyalizmde bireysel özgürlüklerden söz etmek, bireylerin kendi tercihleri doğrultusunda hareket etmelerinin mümkün olduğunu iddia etmek sosyalist bir toplumda oldukça güç bir meseledir. Sosyalizmde bireylerin tek başına hiçbir zaman bir anlamı olmadı. Üstelik insanların, zorla birbirlerine bezemesi için bazen yumuşak, bazen de sert veya fiziksel güç kullanarak çaba harcadı. Sosyalist sistemde yaşamak zorunda kalan birey için, kendi tercihlerini yaparak yoluna devam etmesi ve hatta seçeneklerini değerlendirmek gibi bir hakkı sadece bir hayal olarak kaldı.

2.4 SOSYALİZM VE EKONOMİK SİSTEM

Ekonomi, bir insan topluluğunun yaşamını idame ettirmek için üretim yapması üretim, mübadele ve bölüşüm eylemlerinin bir bütünü tanımlanabilir. Ekonomiye ilişkin farklı yaklaşımlar, ideolojiler ve sistemler mevcuttur. Sosyalizm, üretilen malların bölüşülmesi için sosyalistlere göre ideal kabul edilen bir sistemdir.

Sosyalizm, üretim mallarının ve tabiat kaynaklarının mülkiyet ve idaresini bireyler yerine toplumun tamamına mal etmeyi öngörmektedir. Üretim araçlarının

³³ Hayek, F.A., *Özgürlüğün Anayasası*, çev. Çelikkaya, Y.Z., BigBang Yayınları, 2013, s. 38

mülkiyet ve idaresini topluma devretmek bunların ne şekilde idare edileceğine ilişkin kararı da toplum tarafından alınması sonucunu doğurur.

Diğer bir yandan sosyalizm kişi başına milli gelirin artırılmasını ve artan gelirin de toplumda yaşayan bireyler arasında adil ve eşit bir şekilde dağıtılmasını öngörmektedir. Bu düşüncenin oluşmasındaki temel sebep sosyalist olmayan toplumlarda yapılan üretimi ve dağılımı az görmeleri ve bunun sosyalist düzende daha kolay artırılabilceğini düşünmektedirler. Aynı zamanda gelir dağılımı konusunda da daha adil olunabileceğini iddia etmektedirler. Mutlak bir gelir eşitliği değil, fakat en düşük gelir ile en yüksek gelir arasındaki dengesizliğini gidermek, aynı zamanda kişinin emeğinin karşılığını almasını sağlamanın yolunun sosyalist bir düzende mümkün olabileceğine inanmaktadırlar.

Sosyalistlere göre kişi ancak, toplum, tüm üretim araçlarına sahip olur, üretimi dilediği şekilde kontrol edebilir ve bu üretimden elde edilen geliri adil bir şekilde paylaşırsa o zaman özgür olur. Bütün bu açıklamalara bakarak sosyalizmin temel probleminin ekonomik olduğu ve bu bağlamda siyasal, sosyal ve diğer bütün sorunların bu temel problemi etrafında birleştiği sonucuna varabiliriz.

Sosyalist bir yapının “sosyalizm ve plan” düşüncesiyle mümkün olabileceği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda “plan”dan kasıt, sosyalistlere göre iktisadi planlama yani ekonomik faaliyetlerle ilgili projelerin pratikte uygulanabilmesinin ancak sosyalist bir düzende gerçekleşebileceğidir. Çünkü üretim mallarının nasıl kullanılacağı konusunda karar verebilmek ancak üretim araçlarına sahip olmakla mümkün olabilir. Eğer üretim malları kişilere ait olursa, bu kişiler üretim mallarını istedikleri şekilde kullanacaktır. Oysa üretim araçlarına toplumun tamamı sahip olursa, bunların nasıl kullanılacağını ne şekilde idare edileceğine de yine toplum karar verebilir. Bu sebeple gerçek ve doğru bir ekonomik planlama sadece sosyalist bir ekonomide gerçekleşebilir.

Sosyalist ekonomilerin mümkün olabileceğini öne süren düşünürlerin başında Oskar Lange gelir. “Oskar Lange, piyasa sosyalizminde iktisadi etkinliğin düzenli ve iyi bir şekilde işleyebileceğini göstermek için, sosyalistlerinin genel olarak

kullanmış olduğu Walrasgil genel denge analizine dayalı bir model geliştirmiştir.”³⁴ Lange'nin genel denge yaklaşımı kullanmasının nedeni, sosyalist bir ekonomide gerekli görülen değerlerin kapitalist sistemde de aynı faktörler tarafından belirlendiğini düşünmesidir. Lange'nin modelinde piyasanın kendi kendini koordine etmesi yerine bilginin merkezde toplanması ve oluşturulan bir kurul tarafından ekonomideki koordinasyonun sağlanması beklenir. Lange'nin önerdiği ekonomi modelinde, tüketim mallarında piyasa, emek dışındaki sermaye mallarında ise muhasebe fiyatları yol göstericidir. “Tüketiciler çalışacakları işi seçmek ve gelirlerine bağlı olarak istedikleri malı tüketmek konusunda tam bir özgürlüğe sahiptirler.”³⁵ Tüketilecek mallar ve emek için var olan piyasa, talebe göre fiyatları kendiliğinden belirler. Tüketici tercihleri, üretimin ne yönde olması gerektiği ile ilgili yol gösterici nitelik taşırlar. “Sermaye malları ve emek dışı üretim araçlarında ise piyasa yoktur.”³⁶ Üretimde yer alan makine, alet, bilgisayar gibi sermaye mallarında fiyatlar merkezi planlama kurulu tarafından belirlenir.

Merkezi planlama kurulu bu fiyatları deneme yanılma yoluyla belirler ve bir malın üretiminde kullanılan kaynakların miktarı hakkında elde bilgi mevcutsa, üretimin teknik koşullarından hareketle, ürünlerin maliyet fiyatları hesaplanabilir. Lange'ya göre maliyeti hesaplanabilen mallar için piyasaya gerek yoktur. Yani Lange piyasanın, maliyeti hesaplanabilen bir ürün için fiyat belirlemesine gerek olmayacağını iddia eder. “Lange muhasebe fiyatları yoluyla kaynak dağılımı sorununun çözülebileceğini öne sürer.”³⁷

Üretim tarafında ise kararlar iki ayrı birim tarafından verilir. Fabrika yöneticisi ve endüstri yöneticisi olarak iki ayrı birim vardır. Günlük, operasyonel işlemlerden ve üretim için gerekli girdi-çıkıtı miktarlarını serbestçe belirlemekten sorumlu olan

³⁴ Şahin, S, Eren E, *Avusturya Okulu-O. Lange Tartışması ve Mekanizma Tasarım Teorisi, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2012, Cilt: 4, Sayı:1, s. 255-264

³⁵ Şahin, S, Eren E, *Avusturya Okulu-O. Lange Tartışması ve Mekanizma Tasarım Teorisi, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2012, Cilt: 4, Sayı:1, s. 255-264

³⁶ Şahin, S, Eren E, *Avusturya Okulu-O. Lange Tartışması ve Mekanizma Tasarım Teorisi, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2012, Cilt: 4, Sayı:1, s. 255-264

³⁷ Şahin, S, Eren E, *Avusturya Okulu-O. Lange Tartışması ve Mekanizma Tasarım Teorisi, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2012, Cilt: 4, Sayı:1, s. 255-264

fabrika yöneticisidir. Endüstri yöneticisi ise büyük yatırımlardan sorumludur. “Verilen üretim kararlarına göre, her fabrika ve endüstrinin toplam üretim faktörü talebi belirlenir.”³⁸ Üretim faktörlerine olan talep, emek için piyasa fiyatının belirlenmesine imkân sağlar fakat diğer mal ve hizmetlerin fiyatları merkezi planlama kurulu tarafından belirlenir. “Merkezi planlama kurulunun belirlemiş olduğu fiyatlarda ürünlerin arz ve talebi yeni bir dengeye ulaşır.”³⁹ Talep ve arzın belli bir dengede olmaması durumunda merkezi planlama kurulu devreye girerek fiyatları, arz ve talep düzeyini eşitleyecek şekilde ayarlar. “Yani, tam rekabette olduğu gibi, optimum kaynak tahsisi gerçekleşir ve iktisadi etkinlik sağlanır.”⁴⁰

Sonuç olarak Lange, özel mülkiyetin olmadığı bir toplumda tam rekabet piyasasının dengeli bir şekilde işleyeceğini, ekonomik olarak sistemin etkin ve adil bir şekilde dağıtılacağını öne sürmüştür.

3. HAYEK’İN YAKLAŞIMINDA İDEOLOJİLERİ DEĞERLENDİRMEDE KULLANILABİLECEK TEMEL ÖLÇÜTLERİ

Özgürlük kavramı, bütün siyasal kavramlar içinde belki de anlaşılması en güç olanıdır. Özgürlük kavramının çekiciliğine kimse kolay kolay karşı koyamamıştır. Hatta birçok siyaset felsefecisi de özgürlük kavramının çekiciliğine karşı koyamamıştır. “Hiçbir siyasi program yazarı, kendi spesifik önerilerinin özgürlüğün açılımı ve örneklerle somutlaştırılması olmadığını söyleme cesaretini göstermez.”⁴¹

Özgürlük sorunu kanunları ve yasaları belirlediğimiz ve ona göre davrandığımız anda ortandan kalkmaz. Aksine özgürlük, bize kanunların ya da

³⁸ Şahin, S, Eren E, *Avusturya Okulu-O. Lange Tartışması ve Mekanizma Tasarım Teorisi, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2012, Cilt: 4, Sayı:1, s. 255-264

³⁹ Şahin, S, Eren E, *Avusturya Okulu-O. Lange Tartışması ve Mekanizma Tasarım Teorisi, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2012, Cilt: 4, Sayı:1, s. 255-264

⁴⁰ Şahin, S, Eren E, *Avusturya Okulu-O. Lange Tartışması ve Mekanizma Tasarım Teorisi, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2012, Cilt: 4, Sayı:1, s. 255-264

⁴¹ Barry, P., N., *Modern Siyaset Teorisi*, çev. Erdoğan, M., Şahin Y., Liberte Yayınları, 2012, s. 327

siyasetin verdiği bir hak değildir. “Bundan dolayı, siyasi argüman özgürlük ilkesinden ziyade bu iddianın değeri etrafında dönmektedir.”⁴² Ancak her toplumda özgürlüğe getirilmiş meşru sınırlamalar vardır ve bu sınırlamalar özgürlük türlerinin var olmasına neden olabilir. Bu durum bazı anlaşmazlıklara sebep olabilir.

Eğer hiç kimse bireyin eylemlerine müdahale etmiyorsa, bireyin özgür olduğu söylenebilir. “Bu anlamda siyasî özgürlük, bir kimsenin, başkaları tarafından engellenmeden içinde hareket edebildiği alandan ibarettir. Aksi halde yapabilecek olduğum şeyi yapmaktan başkaları tarafından alıkonursam, o ölçüde özgür değilimdir ve eğer bu alan başkaları tarafından belli bir asgarî düzeyin altına indirilirse, cebre maruz kalmış veya köleleştirilmiş olarak tanımlanabilirim”.⁴³ Fakat koşmakta başarısız olduğum için atlet olamamam özgürlüğümün kısıtlandığı anlamına gelmez.

“Ancak insanlar tarafından bir amaca ulaşmaktan engellenirseniz siyasî özgürlükten yoksun olursunuz.”⁴⁴ Bireye ne kadar az müdahale edilirse, bireyin özgürlüğü de o derece genişler.

Klasik liberalizm, kişisel özgürlüklerin artması ve bireylerin özgürlük alanlarının genişlemesiyle, toplumun topyekûn olarak gelişeceğini öne sürmektedir. “Bu görüşe göre bireyler kendi hedeflerine ulaşma yolunda ilerleyebilmek, herkes için geçerli olan özgürlüklerin ihlal edilmemesi için uygulanan yasaklamaları sadece bilinen ve evrensel olma koşulunu koyarak sınırlandırmak ve tek bir otoritenin koşulları zorla kabul ettirmesine müsaade etmekten ziyade herkes için olumlu sonuçlar ortaya çıkarmak maksadıyla kendi yöntemlerini terk ederler.”⁴⁵ Hayek,

⁴² Barry, P., N., *Modern Siyaset Teorisi*, çev. Erdoğan, M., Şahin Y., Liberte Yayınları, 2012, s. 328

⁴³ Isaiah, B., “İki Özgürlük Kavramı”, çev. Erdoğan, M.

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/45/05-berlin-iki-ozgurluk-kavrami.pdf> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2020

⁴⁴ Isaiah, B., “İki Özgürlük Kavramı”, çev. Erdoğan, M.

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/45/05-berlin-iki-ozgurluk-kavrami.pdf> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2020

⁴⁵ Connin, J., L., *Hayek Liberalizm ve Sosyal Bilgi*, çev. Uygur, M., E.

<http://kualiafelsefedergisi.com/2020/04/hayek-liberalizm-ve-sosyal-bilgi-lawrence-j-connin/> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2020

bireylerin özgürlüklerinin korunması garanti altına alındığında daha müreffeh toplumlar oluşacağını iddia etmiştir.

3.1. ÖZGÜRLÜĞÜN ANLAMI

Hayek, özgürlük kavramının ne anlama geldiğiyle ilgili kafa karışıklığının söz konusu olduğunu söyler. Özgürlük kavramını açıklığa kavuşturmaya çalışır. Çünkü özgürlük kavramı pek çok anlamda kullanılmaktadır. “Özgürlüğün pek de isabetli olmayan bir tarzda, değişik türlerinden söz edilmektedir: Pozitif özgürlük, negatif özgürlük, pozitif özgürlük, metafizik özgürlük, iç özgürlük, ekonomik özgürlük, cinsel özgürlük gibi.”⁴⁶ Hayek’e göre özgürlük ise bir insanın başkalarının zorlaması altında kalmadan hareket edebilmesi ve davranabilmesidir. İnsanın diğer insanların keyfi baskısına maruz kalmadan hareket edebilmesini bireysel özgürlük olarak tanımlamıştır.

Yine Hayek’e göre özgürlük kavramı bireyin diğer bireylerle ve toplumla olan ilişkileriyle alakalıdır. Bu nedenle insanın ne kadar özgür olduğu da doğrudan insanlar arasındaki davranış kurallarının değişikliğine bağlıdır. Bir insanın özgür olup olmadığını veya ne kadar özgür olduğunu yaşadığı coğrafya ya da ekonomik durumu belirlemez, insanlarla olan ilişkilerini hangi kuralların belirlediği özgür olmanın kıstasıdır.

Hayek, özgürlüğü bireyin üzerinde toplumun diğer üyelerinin zor kullanmasını en aza indirmek olarak tanımlar. Hayek’e göre toplum kurallarının düzenli bir şekilde ilerleyebilmesini sağlamak için zor kullanmanın sifra indirilmesi mümkün değildir. Ancak bu zor kullanımı en aza indirmek mümkündür.

Hayek’in bu özgürlük kavramı, insanların kendi yöneticilerini seçme anlamına gelen “siyasal özgürlük” kavramından farklıdır. Kendi yöneticilerini seçen fakat özgür

⁴⁶ Yayla, A., *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*, Profil Yayınları, 2014, s. 33

olmayan toplumlar olduğu gibi kendi yöneticilerini semeyip zgr olan toplumların olduğu durumlar da vardır.

Yine Hayek'in özgürlük kavramıyla ilgili karıştırılmamasını istediği diğer bir durum da özgürlüğü "bir Şeyi yapabilme" gücü olarak gören anlayıştır. Bu anlayış özgürlüğü insanın önündeki seçeneklerin fazlalığıyla ilişkilendirir. Zengin olan kişi, zengin olmayan diğer bir kişiye göre daha özgürdür: Çünkü zenginliğiyle dilediği her Şeyi satın alabileceğine inanılır. rnek verecek olursak, evinde her türlü yiyecek ve içecek imknına sahip olan bir kişi, dışarıda sokakta yaşayan herhangi birinden daha özgürdür, düşüncesi zgr olmayı "bir Şeyi yapabilme" olarak tanımlar. Fakat Hayek, bu gibi bir durumda özgürlüğün söz konusu dahi olmadığını söylemektedir. Hayek'e göre birey, kendi istek ve arzularını başkalarının, isteklerine göre değiştirmek ve kısıtlamak zorunda kaldığında özgürlüğü sınırlandırılmış demektir. Buradan varacağımız sonuç az önce verdiğimiz örnekte görüldüğü üzere zengin adamın yanında hizmeti olarak çalışan, ne kadar imkânı olursa olsun hizmetçisi olduğu adamın tercihleri doğrultusunda her an planlarını değiştirmek zorunda kalan kişi, sokaklarda yaşayan kişiden daha az özgürdür ve belki de zaman zaman zgr bile değildir.

Hayek'e göre özgürlüğün temelinde yatan Şey zor kullanmanın en aza indirgenmesidir. Zor kullanma tamamen ortadan kaldırılamaz, tamamen ortadan kaldırılması yine zor kullanma tehdidiyle ortadan kaldırılabilir. Özgür toplumlar zor kullanmayı sadece devlete teslim etmişlerdir. Devletin zor kullanmasını sınırlı hale getirerek bu tehditten kurtulmuşlardır. Devletin zor kullanması da keyfilikten arındırılıp genel kurallara bağlandığında sınırlandırılmış olur. Bu nedenle toplumda özgürlük ortamı hukukun üstünlüğünün kabul edilmesiyle mümkün hale getirilmiştir.

Hukukun üstünlüğünün kabul edildiği bir toplumda bireylerin her zaman ve her anlamda zgr olduklarını iddia etmek mümkün olmayabilir. zgrlk çoğu zaman sorumluluk gerektirir.

Özgür olmakla beraber yaşadığımız hayat boyunca yaptığımız her Şeyin iyi ya da kötü karşılığı olabilir. Çok basit bir örnek verecek olursak, istemediğimiz ya da

sevmediğimiz bir işte çalışıyorsak ve bu işten ayrılmaya karar verip işi bıraktıysak, uzunca bir süre sevdiğimiz ve henüz yapamadığımız işe yoğunlaşmamız parasız kalmamıza sebep olur. Bu da kendimizi daha özgür hissetmek için verdiğimiz kararların sorumluluğunu almamızla ve sonuçlarına katlanmamızla ilgilidir.

Özgürlük farklı şeyler deneyerek, doğal yaşantımıza ve toplumsal olayları daha iyi anlayabilmeye imkân verdiği için değerlidir. Hayek bu anlamdaki temel argümanlarını bilginin tek bir elde toplanmasının mümkün olmayacağını ve bilginin kullanımının ve dağılımının farklılaşacağı düşüncesine dayandırmaktadır.

Hayek'e göre insanlar içinde yaşadığı dünya hakkında çok az bilgiye sahiptir. Bununla beraber, insanların sahip oldukları tüm bilgileri tek tek bir yerde toplamak mümkün değildir. Sahip olunan bilgileri değerlendirebilecek merkezi bir sistem yoktur ve olması da oldukça güç görünüyor. "Bilgi esas itibarıyla mahallîdir, durumsaldır, bağlama bağlıdır ve akışkandır. Bir merkezî otorite tüm bilgiyi tespit edemez ve kullanamaz. Özgürlük bilginin maksimum seviyede kullanılmasını ve koordine edilmesini sağlar."⁴⁷

Dolayısıyla özgürlük, toplumdaki geniş anlamdaki bilginin toplumsal gelişime katkı sağlaması için ve gerekli olan yeni bilgi ve yöntemlerin bulunması için uygun bir ortam sağlar. Bireylerin hayatları boyunca durmaksızın devam eden arayışları ancak özgür bir toplumda mümkün olabilir. Fakat bireylerin neyi yapıp neyi yapamayacaklarının kısıtlandığı ve denetlendiği ortamlarda davranışları sınırlandırılacak toplumsal hayata adapte olmaları zorlaşacak ve böyle bir durumda özgürlüğün ilerlemesi mümkün olmayacaktır.

⁴⁷ Yayla, A., "Hayek'in Büyük Feraseti ve Cesareti", Kasım 2014

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/atillayayla/hayeku-in-buyuk-feraseti-ve-cesareti-2006001> Erişim Tarihi: 17 Nisan 2020

3.2 GELENEKLER VE ÖZGÜRLÜK

Özgürlüğün getirdiği faydaları insanlar daha önceden gördükleri için özgürlüğün hükümrancılığına genişletmek ve geliştirmek istemişlerdir. Bu sebeple insanlar, özgür bir toplumun nasıl işleyebileceğini incelemeye başlamışlardır. Hayek'e göre geleneklerin ve nesiller boyu devam eden alışkanlıkların geçmişin tecrübesini günümüze taşıma ihtimali oldukça fazladır. Bir geleneğin nesiller boyu hayatta kalması ve nesilden nesle aktarılması o toplumun hayatta kalma mücadelesinde olumlu bir yeri olduğunun en açık göstergesidir. Bir toplumun hayatta kalmasına olumsuz etki eden davranış biçimlerinin uzun süre gelenek halinde devam etmesi de pek mümkün değildir. Çünkü olumsuz gelenekler ve bu olumsuz gelenekleri taşımak toplulukların hayatta kalma olasılığını azaltır. Bu tür topluluklar dağıldıklarında ya da başka topluluklara katıldıklarında, o toplulukların gelenekleri de yeryüzünden silinir.

Bu sebeple geçmişten beri süregelen geleneklere uymak, bizim belki de hiçbir zaman bilemeyeceğimiz faydalara sebep olabilirler. Açıkça faydası olmayıp zararı olan geleneksel kuralların terk edilmesi doğru olsa da faydası ya da zararı olup olmadığı ispatlanamayan geleneksel kuralların zaman zaman faydalı olma ihtimali de olabilir.

Toplum üyelerinin bu kurallara riayet etmeleri, toplumun hayatta kalabilmesinde, diğer topluluklarla mücadele etmesinde ve bu mücadelelerden başarıyla çıkmalarında yardımcı olabilir. Toplumun geleneksel kurallarının ve bu kurallara uyulması da her zaman yararlı veya faydalı olacak diye bir kaide de yoktur. Bu kuralların yararları uzun vadede, gelenekleri taşıyan toplulukların çevreye uyum sağlamada gösterdikleri başarı neticesinde anlaşılabilir. Uzun vadede hayatta kalmayı başaramamış toplumların geleneklere riayet etmelerini sağlayan özendirici fakat çevre şartları değiştiğinde de çevreye uyum sağlayabilmek adına mevcut geleneklerin değişmesine imkân ve izin verebilecek bir yapıda olması gerekir. Bu noktada özgürlüğü önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Özgürlüğün olmadığı toplumlarda, yani bireylerin geleneksel ve toplumsal kuralları değiştiremediği yahut değiştirmeye teşebbüs dahi edemediği toplumlarda, eğer değiştirilemeyen bu geleneksel kurallar da toplumu olumsuz yönde etkileyen kurallarsa, toplum dağılmaya ve parçalanmaya yüz tutar. Bireysel özgürlüğün olduğu toplumlarda ise bireyler toplumu olumsuz yönde etkileyebileceğini düşündükleri kuralları, toplumun bir kesiminin tepkisini çekse dahi değiştirmek isteyebilir ya da değiştirmeye teşebbüs edebilirler. Çünkü Hayek'e göre "Rasyonalist geleneğin insana ilişkin varsayımı şudur: İnsan, kendisini uygarlığa bilinçli olarak biçim vermeye muktedir kılan hem zihni hem de moral vasıflarla, daha başlangıçta mücehhez kılınmıştır." ⁴⁸Kısacası farklı olanı deneyebilirler ve bu haklarını kullanabilirler. Böylece deneme yanılma yöntemiyle kendileri için neyin iyi neyin kötü olduğuna da özgürce karar verebilirler.

Tüm bunların yanında bu deneme yanılma yöntemiyle yararsız veya yanlış olan geleneği terk eden birey, toplum içinde farklı konumlara, statülere ulaşarak saygınlık kazanabilir veya zengin olabilir. Tam tersi durumu düşünecek olursak, bu denemelerin sonunda başarılı olamamış, doğru geleneği çığnemiş, saygınlık veya zenginlik kazanamamış birey ise sadece kendilerini bağlayan davranışlarının sorumluluğunu alarak, toplumun vereceği tepki ile bireyin kendi yanlışlarından ders almasını sağlayacaktır.

3.3 ÖZGÜRLÜK VE SORUMLULUK

Hayek, özgürlüğün bireye seçim yapma imkânı vermesinin yanı sıra sorumluluk yüklediğini de söylemektedir. "Özgürlük ayrıca bireyin, eylemlerinin neticelerine katlanması gerektiği ve bu neticelerden dolayı övgü veya yergi alacağı anlamına da gelir."⁴⁹ Özgürlük ve sorumluluk birbirinden ayrılmaz iki kavramdır. Bir

⁴⁸ Hayek, F.A., *Özgürlüğün Anayasası*, çev. Çelikkaya, Y.Z., BigBang Yayınları, 2013, s. 106

⁴⁹ Hayek, F.A., *Özgürlüğün Anayasası*, çev. Çelikkaya, Y.Z., BigBang Yayınları, 2013, s. 133

toplumda bireylerin hayatlarını özgürce yaşayabilmesi için yaşadıkları toplum içinde eylemlerinin bir sonucu olmalı ve bu durum hakkaniyetli bir durum olarak kabul edilmelidir.

İnsanların eylemlerinden sorumlu olduklarını ve eylemlerinin sonucu olduğunu, bu sonucu kabul ettiklerini bilmeleri insanların yaşamlarına yön verebileceklerini bilmeleri anlamına gelir. Özgürlük insanlara seçim yapma hakkı verirken, sorumluluk insanın kendini ilgilendiren şeylerle uğraşmasını ve özgürlüğünü bu alanda kullanması demektir. "Sorumluluk mefhumu, kendilerine hayattaki yerleri hatta faaliyetleri üzerinde kendi kontrollerinin olmadığı hal ve şartlar dışında hiçbir şeyin belirleyici olmadığı öğretilmiş insanların açık düşmanlığını çeker. Mamafih sorumluluk kavramına ilişkin bu retçi tavır, genel olarak bir sorumluluk korkusunda, kaçınılmaz olarak özgürlük korkusu haline de gelen bir korkudan kaynaklanır." ⁵⁰

Eğer birey, kendi yaşamında davranışlarından sorumlu olmazsa, başarılı ya da başarısız olması şahsını ilgilendiren bir durum olmazsa bireyin sorumluluğundan bahsedilemez ve bu durumda özgür olmasından da söz edilemez. Özgürlük, kişiye seçim yapma hakkı verir. Sorumluluk ise bireyi kendi yaşamı ile ilgilenmeye, özgürlüğünü bu alanda kullanması sağlar.

Anlaşılan o ki, bireyin kendi yaşamından, hayatı boyunca toplum içindeki başarı ya da başarısızlığından kendisinin sorumlu olduğunu kabul etmesi, yaşamını davranışlarıyla ve eylemleriyle değiştirebileceğini kabul etmesini gerektirir. Eğer bireyin yaşamını değiştirebileceği ve kendi yaşamları üzerinde hiçbir şekilde etkileri bulunmayacağı, hayatlarını kendi kontrolleri dışında farklı otoritelerin kontrol edip yönlendireceği kabul edilirse, insanların sorumluluğundan bahsedilemez ve böyle bir durumda da özgürlükten söz edilemez.

Özgürlük ve sorumluluk arasında ayrılmaz bir bağ olduğunu öne süren Hayek'e göre bazı deterministler insan davranışlarının önceden belirlendiği

⁵⁰ Hayek, F.A., *Özgürlüğün Anayasası*, çev. Çelikkaya, Y.Z., BigBang Yayınları, 2013, s. 124

dolayısıyla insanların yaşamından sorumlu tutulamayacaklarını öne sürerler. “İnsan faaliyetleri tamamen doğal nedenler tarafından belirlendiği için, insanları sorumlu tutmayı, eylemleri takdir veya tekdır etmeyi haklı gösterecek bir şey olamaz.”⁵¹ Öte yandan insanın iradesi olduğunu savunanlar buna itiraz ederler. “Çünkü insanda sebep – sonuç zinciri dışında kalan bir unsur vardır ve bu unsur da sorumluluğun hamili ya da yerginin meşru nesnesidir.”⁵²

Hayek, bireysel özgürlüklerin kişinin sadece kendi çıkarları için eylemde bulunacağı ve bu yüzden bencilce oldukları fikrine katılmaz. “İnsanların diğer insanların hali vaktinin yerinde olmasını kendileri için başlıca amaç yapmaları, onların (ve muhtemelen daha ziyada kadınların) normal tabiatlarının bir yönü ve mutluluklarının temel koşullarından biridir.”⁵³

İnsanların kendi arkadaşlarını ve ortaklarını seçmesi, kendi çıkarlarına göre hareket etmesi özgürlüğün doğal bir sonucudur. Bununla beraber, bireyin şahsen tanımadığı insanların çıkarlarını gözetmek yani altruizm dediğimiz kavram, Hayek’e göre tamamen anlamsız ve içi boş bir kavramdır. “Öyle hiç kimse hakiki bir biçimde başka insanların derdine düşmez; üstlenebileceğimiz sorumluluklar, her zaman özel mahiyette olmak durumunda olup, ancak hakkında müşahhas hakikatleri bildiğimiz veya tercihin ya da özel koşulların bizi kendine bağladığı kimselere dair olabilir.”⁵⁴ Bireyler, kendileri dışında, Hayek’e göre, kimlerin çıkarlarını gözeteceklerini, hangi ihtiyaçların ve kimlerin ihtiyaçlarının önemli olduğunun kararını yine kendileri verecektir. Bunu da ancak özgür bir birey yapabilir.

Hayek’e göre özgür bir toplumda insanın kendi kaderinden sorumlu olması genellikle bireylerin hoşlanmadığı bir durumdur. Bunun nedenini ise şöyle açıklayabiliriz; bireyin toplumdaki başarısı, o bireyin ne kadar bilgiye ve beceriye sahip olması ile değil, sahip olduğu bilgi ve beceriyi ne şekilde kullandığı ile ilgilidir. İş bölümünün fazla gelişmediği, karmaşık bir toplum yapısına sahip olmayan yerlerde,

⁵¹ Hayek, F.A., *Özgürlüğün Anayasası*, çev. Çelikkaya, Y.Z., BigBang Yayınları, 2013, s. 126

⁵² Hayek, F.A., *Özgürlüğün Anayasası*, çev. Çelikkaya, Y.Z., BigBang Yayınları, 2013, s. 126

⁵³ Hayek, F.A., *Özgürlüğün Anayasası*, çev. Çelikkaya, Y.Z., BigBang Yayınları, 2013, s. 134

⁵⁴ Hayek, F.A., *Özgürlüğün Anayasası*, çev. Çelikkaya, Y.Z., BigBang Yayınları, 2013, s. 134

toplumdaki fırsatlardan hemen herkes haberdar olabilirdi. Böylece birey kendi becerilerini nerede ne zaman ve ne şekilde kullanabileceğini fark edebilir, fırsatı değerlendirebilirdi. Ancak toplum yapısı karmaşıklaştıkça bireyin bilgi ve becerilerini nerede kullandığı ancak somut bir şekilde görülürse fark edilmeye başlandı. Bu sebeple benzer bilgi ve becerilere sahip olan insanlar arasında gelir ve statü farkı ortaya çıktı. Bu durum özellikle bilgi ve becerilerini tam olarak kullanamayan ve fırsatları iyi değerlendiremeyenler arasında özgürlüğe karşı negatif bir tavır gelişmesine neden oldu.

İnsanların özgür bir toplumda başarılı olmak için sadece bilgi ve becerisini geliştirmesi yeterli değildir, aynı zamanda geliştirdikleri bilgi ve becerilerini topluma faydalı olacak şekilde kullanabilmeleri için uygun fırsatlar aramaları en doğal haklarıdır. Özgür bir toplumda insanların kendi kaderlerinden kendilerinin sorumlu olması ve bunun bilincinde olması, insanları hem bireysel alanda başarılı yapacaktır hem de toplumdaki konumunu ilerletecek ve yaşadıkları topluma daha faydalı bireyler haline getirecektir.

3.4 ÖZGÜRLÜK VE EŞİTLİK

Bireysel özgürlük, insanlar arası farklılıkların olmasına yol açar. Özgür bir toplumda yaşayan bireyler arasında farklı eşitsizliklerin olması kaçınılmazdır. Çünkü her bireyin yaşam tarzı başkadır. Her bireyin yeteneği, sevdiği şeyler, yapmak istediği işler, olmak istediği insan başkadır. Bununla birlikte özgürlük her bireye farklı seçim yapma şansı verir. Yaptığımız seçimlerin sonucunda bazılarımız yaşadığımız çevreye daha iyi adapte olur ve konum itibarıyla daha iyi maddi ya da manevi kazançlar elde ederiz. Tercihlerimiz doğrultusunda maddi ya da manevi olarak kendimizi iyi hissetmememiz ya da ekonomik anlamda iyi kazançlar elde edememiş olmamız bizim tercihlerimiz sebebiyle başarısız olmamıza, zengin ya da yoksul olmamız konusunda ise eşit olmadığımız anlamına gelmez.

Hayek, yasalar önünde eşitliği anlatırken asıl vurgulamak istediği, geliri yüksek olandan alınan vergi ile geliri az olandan alınan vergi arasındaki dengeyi sağlamak değildir. Yani geliri yüksek olandan, geliri az olanla aynı miktarda vergi alarak eşitlik sağlamak değildir. Burada belirtilmek istenen, devletin bireylere ayırım yapmadan, zor kullanmadan adaletli muamele etmesidir:

“...kendine özgü cebir gücü olmaksızın, hükümet farklı bireylerin beklentilerini belirleyen şartların yalnızca küçük bir kısmını kontrol edebildiğinden ve bu bireyler kendilerini içinde buldukları (fiziki ve sosyal) çevreye ilaveten hem yetenekleri ve hem de bilgileri bakımından ister istemez oldukça farklılaştıklarından, aynı yasalar altında eşit muamele farklı kişilerin bir hayli farklı sosyal mevkileri ile sonuçlanır; buna karşın, farklı bireylerin sosyal mevkilerini ya da fırsatlarını eşitlemek için, hükümetin bu bireylere farklı şekilde muamelede bulunması zaruri olacaktır.”⁵⁵

Hayek'e göre eşitlik farklı bireylerin toplumdaki konumlarının, belirlenen usul ve kuralların farklı bireyler için özel sonuçları olmaması anlamına gelir. Ancak, Hayek uygulanan usul ve kuralların da adil olması gerektiğini ileri sürer.

İnsanların doğuştan gelen genetik farklılıklarına çevresel faktörler ve içinde yaşadıkları farklı ortamlar nedeniyle oluşan farklılıklar da eklendiğinde insanlar arasındaki eşitsizlik artar. Yasalar önünde eşitlik ilkesi uygulandığında insanlar arasındaki eşitsizlik ortadan kalkmaz ve tam tersi eşitsizlik devam eder. Farklı insanları eşit konuma getirmek için farklı muamelede bulunmak gerekir. Örneğin, piyasada oluşan gelir farklılıklarını ortadan kaldırmak için, geliri yüksek olandan daha fazla vergi alıp, geliri düşük olana dağıtılabılır. Fakat bu bireyler arasında ayrımcılık yapılması ve bireylere farklı muamele edilmesi anlamına gelir. Yasalar önünde eşitlik ilkesi, bireylerin birer hukuksal kişilik olmaları nedeniyle yasa önünde eşit olması gerektiği düşüncesine dayanır.

⁵⁵ Hayek F.A., “Liberalizm”, içinde, Yayla A., *Hayek'in Liberalizm Anlayışı*, Kesit Yayınları, 2012, s. 65

3.5 ÖZGÜRLÜK, YASALAR VE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ

“Hayek’in özgürlük anlayışının çok önemli veçhesi hukukun hâkimiyeti ile özgürlük arasındaki ilişkidir.”⁵⁶ Bu ilişki Hayek’in özgürlük teorisinin felsefi bir yanının olmasına ek olarak hukuki, siyasi ve hatta ekonomik sistemle de yakından ilişkili bir yaklaşımdır. Özgürlük zorlamanın olmadığı bir durum olarak tanımlanırsa zorlamanın olmadığı mükemmel özgürlük tanımını da yapmamız gerekir. Ancak insan, hayatın akışı içinde, zaman zaman çeşitli zorlamalara maruz kalmaktadır. Dolayısıyla zorlamanın hiç olmadığı bir durum hiçbir zaman olmayacaktır.

Özgürlük, zorlamaların olmamasıyla ve hukukun hâkimiyetiyle mümkün olabilir. “En önemli özgürlükçü filozoflardan ikisi kanunla özgürlük arasındaki ilişkiyi bilgece ifade etmişlerdir. Locke kanunsuz hiçbir özgürlüğün var olamayacağını söylemiştir. Montesquieu ise hukuka uygun yönetimi özgürlüğün esası olarak görmüştür.”⁵⁷ Tüm bunların dışında Hayek, hukuk özgürlükten daha önce mi gelir diye sormuştur ve bunun cevabını ‘hayır’ olarak vermiştir. Özgürlük hukuk çerçevesine dayanır fakat hukuk özgürlükten önce gelmez. Bunun nedeni ise hukuk özgürlükleri korumak adına var olan bir hizmet aracı olmasıdır. Bu düşünce şeklini biraz daha anlayabilmek için Hayek’in kanun kavramını açıklamak gerekir. Hayek’e göre hukukun hâkimiyetine uygun kanunların bazı özellikleri vardır:

“İlk olarak, kanunlar genel, soyut kurallar olmalıdır. Onlar belirli kişilere yönelik buyruk ve talimatlardan ayrılırlar, çünkü aralarında hem genellik ve soyutluk vasıfları bakımından, hem de daha önemlisi, amaç bakımından farklılıklar vardır. Amaç ve etki açısından bir buyruğun bir kimsenin iradesini başka bir kimseye yüklemesine karşılık, kanunların durumu böyle değildir. Buyrukla kanun arasındaki bu farklılık kuşkusuz kanunların insanlara hiçbir zaman sınırlamalar getirmediği veya belirli eylemleri yapmalarını veya yapmamalarını istemediği anlamına gelmemektedir.”⁵⁸

⁵⁶ Yayla A., *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*, Profil Yayınları, 2014, s.43

⁵⁷ Yayla A., *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*, Profil Yayınları, 2014, s. 44

⁵⁸ Yayla, A., *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*, Profil Yayınları, 2014, s. 45

Ancak yine de böyle bir durumda bireyin davranışlarının kaynağı kanun koyucu değil, bireyin kendisi olmaktadır. Böylece kanunlar, bireyin kendi isteklerine göre hareket etmelerine müsaade ederek bireye özgürlük alanı bırakır. Bu sebeple kanunlar özgürlük üretir ve özgürlüğü korur.

“İkinci olarak, özgür bir toplumun kanunları hukukun hâkimiyetine uymalıdır. Hukukun hâkimiyeti genel bir kuraldır, gerçekte bir kanun değil, kanunun ne olması gerektiğiyle yahut kanunun hangi özellikleri taşıması gerektiğiyle ilgili bir kuraldır. Bu haliyle kanun hâkimiyeti, Hayek’e göre, bir meta – legal doktrin veya bir siyasal idealdir.”⁵⁹ Kanunların tarafsızlığı, bireyin kendisinin diğerlerine göre değerlendirilirken keyfilik yapılmamasından emin olması demektir.

“Üçüncü olarak, hukukun hâkimiyeti özel hukuktan ayrı olarak bir idare hukukunun geliştirebilmesi imkânını dışlamaz. Hatta bunu gerekli kılabılır.”⁶⁰ Hukukun hâkimiyeti ilkesi, idari otoritenin var olması ve kullanılması gerektiğini de kabul eder hatta idari olarak sorumluluğun birilerine verilmesi gerektiğini de kabul eder. Burada önemli olan, idarenin gücünün ve yetkisinin tarafsız olma ilkelerine uygun olmasıdır.

“Dördüncü olarak, hukukun hâkimiyeti ilkesinin tarihi gelişimi, anayasacılık ve federalizmin bu açıdan çok önemli olduğunu göstermektedir.”⁶¹ Yasama organları, uzun vadeli ihtiyaç ve uygulamaları göz önünde bulundurarak faaliyette bulunmalıdır.

“Beşinci olarak, hukukun hâkimiyeti, devletin ‘ekonomik planlama’ veya ‘müdahalecilik’ türünden eylemleriyle bağdaşmaz, daha doğrusu bu tür eylemler hukukun hâkimiyetine ters düşer.”⁶² Hayek’e göre sosyal adalet veya dağıtıcı adalet düşüncesi hukukun hâkimiyeti ile bağdaşmaz.

⁵⁹ Yayla, A., *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*, Profil Yayınları, 2014, s. 46

⁶⁰ Yayla, A., *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*, Profil Yayınları, 2014, s. 46

⁶¹ Yayla A., *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*, Profil Yayınları, 2014, s. 47

⁶² Yayla A., *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*, Profil Yayınları, 2014, s. 48

Hayek'e göre bir toplumu özgür yapan en temel etken ve özgür olmayan bir toplumdan ayıran en önemli özellik toplum düzeninin devleti yöneten kesimin verdiği emirlerden çok toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen adil davranış kurallarına dayanmasıdır.

Yasalar konusunda ayrıca şunu özellikle belirtmeliyiz ki, yasalar, iktidarın bölünmesi denge ve denetim mekanizmalarıyla iktidarın dağıtılması demektir. "Her türlü iktidarın kullanımının ayrılması ve bölünmesi şemasının arkasında ve altında topluluğun ortak iktidarı bulunur ki, bu çeşmeleri besleyen ve varlığını bu şekilde besleyen bir 'havuza' benzer."⁶³ İktidar ancak topluluğun bir yansımasıdır. İktidar toplumun huzuru ve refahı için var olmalıdır. "Eğer anayasacılık iktidarın bu bölünmez kaynağını inkâr çabasından başka bir şey değilse, düşmanlarının iddia ettiği gibi boş ve biçimsel bir yapı haline dönüşür."⁶⁴

İktidar, toplumda yaşayan bireylerin özgürlüklerini ve güvenliklerini sağlamak için var olmalıdır. Yasaların, bireylerin özgürlüklerine zarar gelmemesi için iktidardan koruduğuna inananlar özgürlüğe değer verdikleri için iktidara güvenmezler.

3.6 KENDİLİĞİNDEN DOĞAN DÜZEN

Düzen kavramından söz edildiğinde, düzen kavramının sadece insan topluluklarıyla ilgili olmadığını düşünebiliriz. Dış dünyaya ait, dış dünyayı çevreleyen fiziksel ve kimyasal düzenlilikler birer düzen örneği olarak karşımıza çıkarlar. Bir toplumda dünyaya gelen birey hali hazırda var olan ve kendiliğinden işleyen bir düzenle karşılaşır. Sözleşme teorilerine göre, modern dünyanın tasvir ettiği uygar yaşama geçilmeden önce doğal bir düzen olduğu ileri sürülür. Bireylerin istek ve amaçlarının aynı zamanda beklentilerinin karşılanması ve memnuniyet duygusunun var olması ancak bir düzen aracılığı ile mümkün hale gelir. Ancak bir toplumun

⁶³ Friedrich, C., J., *Sınırlı Devlet*, Liberte Yayınları, 2014, Ankara, 2. Baskı, s. 50

⁶⁴ Friedrich, C., J., *Sınırlı Devlet*, Liberte Yayınları, 2014, Ankara, 2. Baskı, s. 50

düzeninin nereden gelmesi ve nasıl olması gerektiği şeklindeki sorular geçmişten günümüze kadar zihinleri meşgul etmiştir.

3.6.1 HAYEK’TE DÜZEN KAVRAMI

Liberalizmin temel unsurlarından biri de şüphesiz kendiliğinden doğan düzen kavramıdır. Kendiliğinden doğan düzen, toplumun yaşama şeklinin merkezden emirler verilmesine ihtiyaç duyulmadan dönmesini sağlar. Özgür toplumun belli bir düzene sahip olmasının nedeni, bireylere ne yapacaklarını söylenmesinden değil, geçmişten beri süregelen kurumların, bireylerin kendi amaçlarını gerçekleştirmede ve yine bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılamasına izin vermesinden kaynaklanır. Hayek, bireyler kendi hallerine bırakıldığı ve özgürlükleri kısıtlanmadığı zaman, doğal ahenk düzeninin daha verimli bir şekilde işleyecektir.

“Hayek, klasik Yunan düşüncesine de yollama yaparak, düzenin iki çeşidini birbirinden ayırt eder.”⁶⁵ Bunlardan birincisi dış faktör tarafından yaratılan ve bilinçli olarak tasarlanan dışsal düzen olarak tanımlanır. İkincisi ise dışsal bir faktöre ihtiyaç duymadan, kendi kendine yetebilen içsel düzendir. “Kendiliğinden düzen kavramı bir dışsal karışmaya kapalı olduğu için, toplum mühendisliği taraftarları için çekici bir alan olmaktan uzaktır.”⁶⁶ Toplumun baştan aşağı dizayn etmek isteyen planlılar için dışsal düzen olarak adlandırılan düzen daha elverişlidir. Toplumun yeniden tasarlama yoluna girmek isteyen otoriteler için özellikle siyasal iktidara itaat etmelerini sağlamak amacıyla dışsal düzen teorileri, kendiliğinden doğan düzen teorilerine göre daha uygundur.

⁶⁵ Aktaş, S., *Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 57

⁶⁶ Aktaş, S., *Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 57

3.6.2 KENDİLİĞİNDEN DOĞAN DÜZEN KAVRAMI VE EVRİM İLİŞKİSİ

Kendiliğinden doğan düzenin evrimle yakından ilişkisi vardır. Kendiliğinden doğan düzenin ancak evrimsel bir süreçle açıklanabilir. “Hayek, toplumsal düzenlerin kendiliğinden oluşum düşüncesini ortaya koymak veya bu düşünceyi haklılaştırmak için doğadaki kendiliğinden doğan düzenleri örnek gösterir.”⁶⁷

“Fiziksel anlamda bir düzenin unsurlarını tasarımlı bir biçimde uygun yerlere koyarak asla o düzeni kavrayamayız.”⁶⁸ Böyle bir düzeni kurmak için, o düzenin oluşumuna neden olacak güçler için uygun koşulların hazırlanması gerekir. Kendiliğinden doğan düzenler karmaşık bileşenlere sahiptir. Bu sebeple bu tür karmaşık düzenlerin olduğu toplulukları belirli bir tasarıma göre düzene sokmak mümkün değildir. Aynı zamanda böyle karmaşık bir düzene sahip olan yapılara dışardan gelecek herhangi bir müdahale, düzen içerisinde karmaşıklığa sebep olacaktır. Fiziksel anlamda dahi doğal akışında devam eden fizik kurallarına müdahale edersek, akış bozulacaktır ve kargaşa oluşacaktır. Örneğin, “eğer bir musluk çok az açılırsa musluk ile lavabo arasında ince ve düz bir akışkanlık elde edilir. Musluk biraz daha açılırsa, kesik kesik fışkırmalar oluşur ki, bu periyodik bir akıştır. Musluk daha çok açılırsa fışkırmalar düzensizleşir ve sonunda türbülans dedikleri denilen kaos ortaya çıkar.”⁶⁹

Kendiliğinden doğan düzen, bireylerin amaçlarına yönelik çok sayıda iktisadi faaliyetin planlanmamış bir sonucudur. Kendiliğinden doğan düzen bireylere emirleri uygulamayı empoze etmez. Ancak, tasarlanmış bir düzen yani dışsal düzen için böyle bir durum söz konusu olamaz.

⁶⁷ Aktaş, S., *Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 58

⁶⁸ Aktaş, S., *Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 59

⁶⁹ Aktaş, S., *Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 59

3.6.3 KENDİLİĞİNDEN DOĞAN DÜZENİN AYIRT EDİCİ ÖZELLİKLERİ

Hayek, kendiliğinden düzenleri, tasarlanmış düzenlerden ayırt eden bazı özelliklerden söz eder;

- a) Baştan aşağı tasarlanarak yapılan düzen, düzeni oluşturan kişinin denetleyebileceği kadar karmaşıktır.
- b) Böyle düzenler, kolayca algılanabilecek kadar somut olaylara dayanır.
- c) Tasarlanmış düzen, düzeni oluşturan kimsenin amacına hizmet eder.

“Kendiliğinden düzenler, insan aklının hâkim olamayacağı kadar karmaşıktırlar.”⁷⁰ Dolayısıyla böyle düzenler yapı itibariyle tek bir merkezden kontrol edilemezler. Kendiliğinden doğan düzen, somut değil soyut ilişkiler üzerine kurulmalıdır. Kendiliğinden doğan, belirli bir amaca yönelik değildir, kendiliğinden doğan düzenin toplumda yaşayan bireylerin amaçlarını uyumlulaştırmasını sağlamak gibi bir fonksiyonu vardır.

Özgür bir toplumun bir çarkın ahenkle birbirine geçen dişleri gibi işleyebilmesinin nedeni, insanların kendi ihtiyaçlarını aynı zamanda diğer kişilerin ihtiyaçlarını gidererek ve bu ihtiyaçları karşılayabilmek için gerekeni yaparak, sürekli değişen istek ve arzular arasında uyum sağlamasıdır. Bu, insanların kendi istek ve arzularını gerçekleştirmek için, toplumda yaşayan diğer bireylerin aleyhine olacak şekilde gerçekleştirdikleri kaosun tam tersidir.

3.7 PIYASA EKONOMİSİ

Piyasa, bireylerin isteklerinin etkili bir şekilde gerçekleşmesi için kendiliğinde oluşan bir sosyal kurumdur. “Piyasalar, eşyaların ve hizmetlerin nisbi fiyatlarına bağlı olarak mübadele edilmesiyle ilişkilendirilir; buna rağmen bu onların tek

⁷⁰ Aktaş, S., *Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 61

özelliği/biçimi değildir.”⁷¹ Örneğin fikirler ve değerlerde de piyasalar olabilir. Kısacası nerede kaynakları eksikse yahut sınırlıysa, insanlar hukuk ve adaletin izin verdiği ölçüde rekabet ediyorsa orada düzenli piyasalar oluşacaktır. Bu bağlamda piyasa insanların, eşyaların ve hizmetlerin üretimini aynı zamanda kıt kaynakların tahsisini sağlamada kullanıldığı yollardan biridir.

Piyananın ana alternatifi olarak kumanda ekonomisini gösterebiliriz. Piyasa ekonomisini savunanlar, kumanda ekonomisini işlevsiz ve de kişisel özgürlükleri tahrip ettiğini düşündükleri için eleştirirler.

“Soğuk savaşın bitmesi ve sosyalist sistemlerin siyasi, iktisadi ve hukuki olarak yapılanma tarzlarının insanlığa yarayışlı değil zararlı olduğunun anlaşılması bütün dünyada değişik kesimlerde farklı tepkilere sebep oldu.”⁷² Marx gibi tarihin sonu olduğuna inanan Fukuyama, bu durumu tarihin bir sonu olarak gördü ve ilan etti. Daha sonra kolektivist yapıyı destekleyenler yeni tezler üretmeye başladılar. Küreselleşme kolektivist solun baş düşmanı oldu. “Bu çerçevede özellikle yayılım ateşine tutulan piyasa ekonomisi oldu.”⁷³ Kolektivistler, sosyalist sistemin doğurduğu kötü sonuçların küreselleşmeden kaynaklı olarak piyasa ekonomisini suçlayarak, kötü ilan ettiler. “⁷⁴

Piyasa ekonomisine yönelik bir diğer eleştiri, sınırsız bir kar arayışını, bencilliği teşvik ettiği, yönündedir. Hayek’e göre bu iddia doğru değildir. İnsanoğlu bencil bir varlık olabilir ancak, bunun piyasa ekonomisiyle bir ilgisi yoktur. Tam aksi, piyasa ekonomisi insanların bencilliklerine rağmen, diğer insanlara faydalı ve yararlı şeyler yapabileceğinin ispatıdır.

⁷¹ Barry, N., “Piyasa”, içinde, Yayla, A., *Piyasa Medeniyeti* çev. Yayla, A., Liberte Yayınları, 2013, Ankara, 2. Baskı, s. 87

⁷² Yayla, A., *Piyasa Ekonomisi: Efsaneler, Gerçekler...*, içinde, Yayla, A., *İktisat ve Hayat: Gündelik Hayata Piyasadan Bakış*, 2. Baskı, Ankara, Liberte Yayınları, s. 130

⁷³ Yayla, A., *Piyasa Ekonomisi: Efsaneler, Gerçekler...*, içinde, Yayla, A., *İktisat ve Hayat: Gündelik Hayata Piyasadan Bakış*, 2. Baskı, Ankara, Liberte Yayınları, s. 130

⁷⁴ Yayla, A., *Piyasa Ekonomisi: Efsaneler, Gerçekler...*, içinde, Yayla, A., *İktisat ve Hayat: Gündelik Hayata Piyasadan Bakış*, 2. Baskı, Ankara, Liberte Yayınları, s. 130

Piyasa ekonomisi, kendi kendisini idare edebilen, kaynakların dağıtımını kumanda ekonomisine göre daha etkin yapabilen, daha üretken ve daha müreffeh toplumlar ortaya çıkarabilen bir sistemdir. Aksini iddia eden kolektivizm taraftarları, piyasa ekonomisinin her şeyden önce adaletsiz ve toplumun bir kesimini ezen bir sistem olduğunu öne sürmektedir. Bu adaletsizliği ise ancak ve ancak merkezi planlamayla ortadan kaldırmak için piyasa ekonomisine müdahale edilmesi gerektiğini iddia ederler. Piyasa ekonomisi sadece iktisadi bir durum olmamakla birlikte ekonomiyi de içeren sosyal bir sistemdir. Ayrıca özel mülkiyette bu sistemin temel yapı taşlarındandır.

Piyasa ekonomisinin en temel özelliklerini, özel mülkiyet ve serbest ticarettir. Bununla birlikte kapitalizmin temel unsurlarını sayacak olursak, özel mülkiyet, serbest ticaret, miras hakkı ve ortaklık kurma hakkı başta gelir. Serbest piyasa ekonomisi, bu haklarla birlikte işlevsel hale gelebilir.

Piyasada, zorlama yasaklandığından, bir kişi, başkalarıyla iş birliği yapmak isterse, karşısındaki kişi ile olan tüm ilişkilerinde nazik, dürüst, güvenilir ve saygılı olmak zorundadır. Aksi takdirde iş yapmak istediği kişi ya da kişiler kendisinden uzaklaşacaktır. “Bu nedenle piyasada tüm etkileşimlerin gönüllü olması ve karşılıklı rızaya dayanır olması, özellikle erkeklerin diğerleriyle olan ilişkilerinde daha medeni ve rafine haline gelmesine neden olur.”⁷⁵

Ayrıca serbest piyasa daha demokratiktir. Serbest piyasada birey ticarete konu olan mal ve hizmetlerle ilgili kendi kararını kendi verir. Bireyin tercihlerini, maddi geliri göz önüne alınarak, hayatının kalitesini en iyi şekilde arttırdığına inandığı mal ve hizmetleri satın alır. “Serbest piyasada, onun kararları ve seçimleri başkalarının kararları ve seçimlerini etkilemez ve doğrudan kısıtlamaz.”⁷⁶ Bir adamın öğle yemeği için et satın alması, başka bir adamın öğle yemeği için sebze satın alması ve yine üçüncü bir seçenek olarak başka bir adamın öğle yemeği yemek

⁷⁵ Ebeling, R., M., *Liberty is More Important than Democracy*
<https://mises.org/library/liberty-more-important-democracy> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2020

⁷⁶ Ebeling, R., M., “*Liberty is More Important than Democracy*”
<https://mises.org/library/liberty-more-important-democracy> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2020

istememesi tamamen bireylerin kendi tercihleri olmakla birlikte, bu üç adamında birbirinden ayrı ayrı hareket etmesi istedikleri şeyleri yemelerini veya yememelerini engellemez.

Hayek'in piyasa anlayışına göre piyasa, en başta kendisini düzenleyen bir mekanizmadır. Piyasa, bireylerin eylemlerinin kendisine veya diğer insanlarla uyuşmadığı zamanlarda insanları uyararak insanlar arasında koordinasyonu ve uyumu sağlayan bir mekanizmadır. Yine Hayek'e göre, piyasanın kendi kendini düzeltten bir yapı olmasını, ancak dışardan herhangi bir müdahalenin olmasıyla tahrip olacağını ileri sürer.

"Hayek'in nazarında rekabet bir 'keşif yönetimi'dir ve sadece ekonomide değil, ekonomi dışı alanlarda da kimin daha iyi yapacağını önceden bilmediğimiz her durumda yararlanılabilecek bir yoldur."⁷⁷ Rekabet bize sadece iktisadi konuda yardımcı olmaz. Hayatımızın birçok alanında bizleri uyarır ve belki de yön verir.

Piyasa ekonomisi, insanların özgürce ekonomik faaliyetlerde bulunmasını sağladığı için bireylerin özgür olmasına dayanan bir sistemdir. Piyasa ekonomisi ile özgürlük arasındaki bağlantı şu şekildedir: Piyasa ekonomisi bireye amaçları doğrultusunda herhangi bir baskı ya da dayatmada bulunmaz. Dolayısıyla piyasa ekonomisi ve rekabet dediğimiz şey ancak özgür toplumlarda mümkün olur.

Ancak, piyasa ekonomisini eleştirenler, bireylerin farklı ve birbiriyle tutarlı olmayan amaçlar peşinde koşmalarının israfa yol açtığını ve insanların ortak amaçlar için çaba sarf etmeleri gerektiğine, devletin kontrolü altında ilerleyen bir ekonomik sistemin daha doğru olduğunu savunurlar. İnsanlar yaşamları boyunca doğaları gereği kendi isteklerinin peşinde koşmak, sevdikleri işi yapmak, sevdikleri yemeği yemek isterler.

Özgürlüğün olduğu rekabetçi bir piyasa sisteminde istek ve arzularımıza ulaşmak ya da bunlara ulaşmak uğruna fırsatlardan faydalanmak için çaba harcamak mümkünken, kumanda ekonomisinde bu mümkün değildir. Peki, insanların

⁷⁷ Yağla, A., *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi*, Profil Yayınları, 2014, s. 166

isteklerinin peşinden gitmesi nasıl engellenebilir? Şüphesiz bunun tek yolu, otoritenin izin verdiklerinin dışında bireyin kendi amaçlarına ulaşmasını engellemek ancak baskı ve zorlama ile mümkün olur.

Elbette piyasa ekonomisine sahip toplumlarda da bazı amaç ve istekler yasaklanmıştır fakat bunlar bireyi kendisi için faydalı olanlardan alıkoymak gibi değildir. Örneğin hırsızlık yapmak, başkasının malını gasp etmek, birini öldürmek ya da birinin malına zarar vermek gibi... Bu tür yasakların konulmasının nedeni de çok açıktır ki toplumdaki zor kullanımı en aza indirmektir.

İnsanların, farklı amaçlar için çaba göstermeleri mümkün olabilir. Bu amaçlara sahip olan insanlar piyasa için birbirleriyle alışverişte bulunarak farkında olmadan birbirlerine yardımcı olurlar. Piyasa ekonomisinin bir israf sistemi olduğunu iddia eden kolektivistlerin önceliği temelde bireyin kendi tercihleri yerine toplumun tercihlerinin dikkate alınmasıdır. Bu durum ise toplumda yaşayanların tercihlerinin yok sayılması ve devlet zoruyla sınırlandırılmış amaçlara tabi olması anlamına gelir, burada da özgürlükten söz edilemez.

Piyasa ekonomisi adalet üretir. Piyasa, kimseye ayrıcalık tanımaz, herkese hak ettiğini verir. Devlet müdahalesini hoş gören sistemler gibi insanların, otoritenin neyi isteyip neyi istemediği ya da neyi kabul edip neyi kabul etmeyeceği gibi düşüncelere kafa yormalarına sebep olmaz. “Piyasa adaletin devamlı kendini gerçekleştirdiği bir süreçtir.”⁷⁸

Tasarlanan düzenlerin, onları tasarlayan aklın elbette planı oluştururken gözden kaçıracağı şeyler olacaktır. Ancak kendiliğinden oluşan düzende herhangi bir tasarlama yapılmadan insan aklının tamamıyla algılamayacağı karmaşık durumlar piyasa ekonomisinde kendiliğinden düzene girer.

Piyasa ekonomisinde insanların birbirinden beklentileri ve davranışları konusunda beklentileri aynı zamanda ekonomideki gelişmelerden haberdar olma

⁷⁸ Yayla, A., *Piyasa Ekonomisi: Efsaneler, Gerçekler...*, içinde, Yayla, A., *İktisat ve Hayat: Gündelik Hayata Piyasadan Bakış*, 2. Baskı, Ankara, Liberte Yayınları, s. 134

gerekliliği rekabet düzeni için son derecede önemli rol oynar. Kumanda ekonomisi taraftarlarının rekabeti yıkıcı bir israf düzeni olarak görmelerinin sebebi, rekabetin ekonomideki asıl işlevini ve önemini anlayamamış olmalarından kaynaklanmaktadır. Rekabet insanların bilgi edindiği ve bilgi iletişimi yaptığı bir süreç olarak görülmelidir.

“Bütün bilgilerin daha başlangıçta biri tarafından elde edilebilir olduğunu sanmak ve rekabeti bu çerçevede değerlendirmek yanlıştır.”⁷⁹ Rekabet, daha fazla bilginin kullanılmasına imkân veren ve bu bilginin kullanımına zemin hazırlayan bir sistem olarak düşünülebilir. Rekabet süreci sayesinde daha evvel ortaya çıkmayacak ya da kullanılmayacak bilgiler tesadüfen ortaya çıkmakta ve kullanılmaktadır. Rekabet, Hayek’in de söylediği gibi olguları keşfetme sürecidir.

Sonuç olarak piyasa bir süreçtir. “Piyasa, kendi kaynaklarını kendi bilgi ve ilgisi çerçevesinde kullanma hakkına sahip insanların tek tek ve toplu davranışlarının sonucudur.”⁸⁰ Bu süreçte piyasaya müdahale eden baskıcı bir devletten ziyade zenginliğin ve adaletin kaynağı olan piyasayı serbest bırakmak daha iyi ve doğru olacaktır.

4. HAYEK’İN SOSYALİZME YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ

4.1 PLANLAMA OLMAZSA OLMAZ MIDIR?

Hayatının büyük bir bölümünü sosyalizmi eleştirerek geçirmiş olan Hayek, sosyalizmi kolektivist yapıların bir çeşidi olarak görmüştür. Bu nedenle Hayek’in sosyalizmle ilgili olan eleştirileri faşizm, teokrasi ve bireysel özgürlüğü reddeden kumanda ekonomisini benimseyen tüm kolektivist sistemlere uyarlanabilir.

⁷⁹ Yayla, A., *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*, Profil Yayınları, 2014, s.166

⁸⁰ Yayla, A., *Piyasa Ekonomisi: Efsaneler, Gerçekler...*, içinde, Yayla, A., *İktisat ve Hayat: Gündelik Hayata Piyasadan Bakış*, 2. Baskı, Ankara, Liberte Yayınları, s. 134

Sosyalizm, Hayek'in ifade ettiği gibi eşitlik, sosyal adalet, sosyal güvenlik gibi sosyalizmin en önemli amaçları olarak kabul edilen idealleri ve fikirleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu rejim, hedefledikleri ideallere ulaşmak için uygulanması gereken yöntemleri de ifade etmektedir. Bu sebeple de sosyalizm, özel girişimin, serbest ticaretin yasaklanması, üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkının yok olması ve merkezi planlama yoluyla tüm ekonomik faaliyetlerin kontrol altına alınması demektir. Hayek'e göre plancılığın bir tanımını yapacak olursak, belirli bir amaç uğruna toplumdaki kaynakların belli bir kontrollü düzen içerisinde tüm ekonomik kaynakların merkezden planlanarak yönetilmesi diyebiliriz.

Sosyalist düşünceyi benimseyenler genellikle birden fazla tercih seeneğimizin plancılık düşüncesinin yaygınlaşmasıyla ortadan kalktığını kabul etmek istemezler. Hayek konu ile ilgili düşüncesini şu sözlerle aktarmıştır: "Dikkate değer bir vakia vardır; merkezi plancılığın arzu edilecek bir şey olduğunu söylemekle iktifa eden plancılar pek azdır."⁸¹

Hayek, plancılığı savunanların, irademizin dışındaki birtakım şartlar sebebiyle rekabetin değil, plancılığın olmasını dikte ettiklerini de söyler. "Ekseri plancılar, artık iki şıktan birini seçmemize imkân kalmadığını ve irademizin dışındaki birtakım şartların tazyiki ile rekabetin yerine plancılığı ikame etmek zorunda bulunduğumuzu iddia etmektedirler."⁸²

Sosyalizm, bazı insanların senin için neyin iyi olduğunu bilme ve sen istemesen bile ltfettiklerini almana, senin onlar için ya da kendin için neyin iyi olduğunu bilmene ve ayrıca ne kendin için iyi olanı yapmana ne de onlara yardım etmene izin veren bir sistemdir. Tüm bu anlayış, doğal olarak ekonomik faaliyetlerde rekabetin olmasına müsaade etmemekle beraber, tüm hayatı planlayarak kontrol altına alma gerekliliğini de beraberinde getirir.

Sosyalizmin dileği olan bu yaşam tarzı formlleştirilerek bir şekilde hayata geçirilse bile sosyalizmdeki özel mülkiyetin reddindeki yanlışlık nedir? Kapitalist etik,

⁸¹ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, ev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s.71

⁸² Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, ev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s.71

saldırganlığı başka bir şahsa ait mülkiyetin fiziksel bütünlüğüne tecavüz olarak tanımlar. “Sosyalizm ise, bunun yerine saldırganlığı başka bir şahsa ait mülkiyetin değerine veya psişik bütünlüğüne bir tecavüz olarak tarif eder.”⁸³

Hayatımıza devam ederken döndürülemeyen ve değiştiremeyeceğimiz gelişmelerin ortaya çıkmasıyla farklı seçeneklerin kalmadığı, rekabetin de zaman içinde kendi kendini ortadan kaldırdığı düşüncesi yaygınlaşmıştır. Hayek ise planlama ve tekerciliğin yarım asırdan beri artarak ve yayılarak ve sonunda siyasette inanılan düşüncelerin ürünü olduğunu iddia eder. Bu nedenle Hayek, tekerciliğin yaygınlaşmasının nesnel olayların doğurduğu bir netice olmadığını ileri sürer. Sosyalistler genellikle ideallerinin tiranlığa dönüşeceğine ve tiranlığa dönüştüğünü gösteren örneklerle inanmamakla kalmayıp bu tarz örneklerin sosyalizmi temsil etmediğine de iddia ederler.

Butler, Hayek’in iktisat ve siyaset felsefesine olan katkısını anlattığı çalışmasında Trotsky’nin cümlesiyle, yukarıda anlattığımız tekerciliğin kötü sonuçları ile ilgili yaygın olan olumsuz sonuçlarının doğru olmadığına dair inanışın bir yanılgı olduğunu desteklemiştir. “Lakin beri yandan 1937’de Leon Trotsky ‘tek işverenin devlet olduğu bir yerde muhalefetin anlamı, yavaş yavaş açıklıktan ölümdür. ‘Çalışmaya ekmek yok’ diyen eski prensibin yerini artık, ‘boyun eğmeye ekmek yok’ prensibi almıştır derken doğruyu söylüyordu.”⁸⁴

Hayek’e göre merkezi planlama ve sosyalizmi benimsemenin sonucu devletin yani otoritenin büyük bir gücü elinde toplamasıdır. Otoritenin büyük bir gücü elinde toplaması ise kontrol makamlarının genel faaliyetlerin dışında ekonomik olarak da birçok faaliyeti yürütmesi anlamına gelir. Bu sebeple sosyalist sistem bireylere davranış olarak kişisel keyfi hareket etme ve yasalar önünde aynı derecede muamele etme konusunda yozlaşır.

⁸³ Hoppe, H.H., *Sosyalizm ve Kapitalizm*, çev. Tersaçı, Y. B., Kuzey, M., Liber Plus Yayınları, İstanbul, 2016, s. 192

⁸⁴ Butler, E., *Hayek, Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, çev. Çelikkaya Y.Z., Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 92

Sosyalistlere göre plancılığın önüne geçmek mümkün değildir. “Plancılığın önüne geçilemeyeceği düşüncesini ispatlamak için ileri sürülen ve en sık tekrarlanan delil ise; teknik gelişmeler, birçok sahada, gittikçe genişleyen bir ölçüde rekabet imkânını ortadan kaldırmış olduğundan, artık istihsalin hususi inhisarlar tarafından kontrolü yahut hükümetçe idaresi şıklarından birini seçmeye mecbur bırakılıyorz fikridir.”⁸⁵

Tekelci zihniyetin gelişmesinin daha büyük iş yerlerinin, daha küçük iş yerlerine olan üstünlüğü sebebiyle ortaya çıktığı iddia edilmiştir:

“Ekseri sanayi branşlarında, modern metotların, büyük teşebbüslere, birim başına isabet eden fiyatları düşürecek şekilde istihsalı artırmak imkânını sağladığı ve böylece her tarafta büyük teşebbüslerin, daha ucuz fiyata satmak suretiyle, küçükleri tasfiye edebildiği iddia olunmaktadır; iddia edildiğine göre, bu seyir, her sanayi kolunda bir yahut nihayet birkaç ‘dev teşebbüs’ kalıncaya kadar devam edecektir.”⁸⁶

Sosyalistlere göre gelişmekte olan medeniyetimizin zamanla kendini kaybettiği, doğru yoldan çıktığı, çözülmesi zor problemler de ortaya çıktığı için plancılık kaçınılmaz bir durumdur. Özellikle ekonomik anlamda düzenli bir üretim ve dağıtım olsun istiyorsak ve yaşadığımız toplumda karmaşıklık olmasını istemiyorsak merkezi bir planlamanın yapılması zaruridir. “Hayek’in iddiası, sosyalizme veya ulusal sosyalist planlamaya girilen ülkelerde gördüğümüz vakıanın, gelecekte önlenebilecek tarihi tesadüfler değil; bizzat planlama akidesinin neticeleri olduğu şeklindedir.”⁸⁷ Tabii ki, Hayek bu felaketleri getirmek isteyen sosyalistleri suçlamaz; zira bizleri esaret yoluna çağırınların, samimi olarak bunun en iyi, eşitliğin ve uyumun olduğu bir sosyalist ideale yol açacağına inandıklarını söyler. Ancak Hayek, sosyalistlerin planlama ile gerçekleştireceklerine inandıkları ideallerine, toplumda

⁸⁵ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 71

⁸⁶ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 73

⁸⁷ Butler, E., *Hayek, Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, çev. Çelikkaya Y.Z., Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 92

yaşayan tüm bireylerin itaat etmeleri için artarak devam etmesi kaçınılmaz olacak zorlama ile ulaşılabileceklerini söylemektedir.

Aynı zamanda hedeflenen bu idealleri gerçekleştirmek için tüm kontrolü ele alan otoriteler, bireyleri zorlama konusunda kullanacağı kanalları kendi amaçları içinde kullanacaklardır. Böylece sosyalist düzenle cennete ulaşılabileceklerine inanan sosyalistler umduklarının ve planladıklarının tam tersi yönünde sonuçlara ulaşacaklardır. “Sosyalizmin en büyük değeri ve en yararlı propaganda aracı, eşitliktir. Ancak, sosyalist eşitlik tarzı, sosyalistlerin sevdiği bir deyişle, kendini nakzedecek ve tahrip edecek tohumları bağrında taşır. Sonunda eşitlik ideali hem diktatörlüğe yol açar hem de muhtemelen kapitalizmden daha ağır eşitsizliklere neden olur.”⁸⁸

Yine Hayek, sosyalizmin diktatörlük doğuracağını reddedip, dünyada özgür olmayı başarabilecek bir ideoloji olduğuna inananlara şu sözleri söylemektedir: “Bilinçli bir şekilde yüksek ideallere tekabül eden bir gelecek yaratmaya çalışırken, farkında olmadan, peşinde koştuğumuz neticeye taban tabana zıt bir neticeyle karşılaşmamızdan daha büyük bir facia düşünülebilir mi?”⁸⁹

Hayek, sosyalistlerin savunduğu, ekonomik gelişmişlik düzeyinin planlı bir ekonomiyi olmazsa olmaz kıldığı şeklindeki düşüncenin rekabetçi piyasa düzeninin tamamen yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Buna göre Hayek, rekabetçi düzeni, ekonomik faaliyetlerin koordinasyonu için gerekli tek yöntem olarak görmüştür.

Küçük ve basit bir ekonomide, merkezi planlama ile bütün ekonomik faaliyetlerinin idaresi ve koordinesi mümkün olabilir. Fakat ekonomi karmaşıklaştıkça, kontrol etmek zorlaşır ve dikkate alınması gereken şartlar artar, kontrol merkezinin işleri güçleşir.

⁸⁸ Yayla, A., “*Sosyalizm Kaçınılmaz Olarak Neden Diktatörlük Üretir?*” Ekim 2017
<http://serbestiyet.com/yazarlar/atilla-yayla/sosyalizm-neden-kacinilmaz-olarak-diktatorluk-uretir-827141> Erişim Tarihi 20 Nisan 2020

⁸⁹ Butler, E., *Hayek, Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, çev. Çelikkaya Y.Z., Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 93

Ekonominin işleyebilmesi, gelişmesi, değerlendirmesi ve kullanılması gereken bilgi miktarı tek bir merkezin toplayacağından daha fazladır. “Bir merkezi planlama organı, gerekli bilgilerin tamamına sahip olduğundan, yine bilgiyi nispeten ucuza elde edebileceğinden ve halkı daha önceki bilgilere dayanarak aldığı kararlara göre hareket ettirebileceğinden emin olabilsen, ekonomiyi yönetme konusunda problem olmazdı.”⁹⁰ Ancak, küçük topluluklarda merkezi planlamanın yeterli olabileceği düşünülse de kalabalık insan gruplarının olduğu durumlarda merkezi planlama yeterli olmayacaktır. “Metaların yeni kullanımları keşfedilirken ya da eski kaynakların arzı tükenirken, iktisadi hayatın gerçekleri mütemadiyen değişir.”⁹¹

Bireylerin istekleri ve taleplerine ilişkin bilgiler merkezi otoritelere asla gereken hızla ulaştırılmaz ve arzın ve talebin nasıl karşılanacağı otoriteler aracılığıyla belirlenmesi oldukça zor olur. “Planlama organının hangi bilgiye sahip olduğunu anlayıp kavraması ve onu dağıtabilmesi için zaman gerekecektir.”⁹² Planlama organı, arzı ve talebi karşılamak üzere yola çıkmışken, bilginin dağılım hızının yavaş olması sebebiyle elbette ki arz ve talebin koşulları tekrar değişmiş olacaktır.

Hayek, bilginin dağılımıyla planlama arasındaki ilişkiyi şu sözleriyle aktarmıştır: “Günlük dilde ‘planlama’ sözcüğü ile var olan kaynakların dağılımına ilişkin kararlar kompleksini ifade ediyoruz. Bu anlamda tüm iktisadi faaliyetler planlamadır ve birçok insanın iş birliği içinde olduğu bir toplumda planlama, kim yaparsa yapsın, ilkin planlamacıya değil de başka birisine verilse de sonunda planlamacıya ulaştırılması gereken bilgiye dayanmak zorundadır.”⁹³ Hayek, planlamanın, planlamayı yapan kişiye iletilen bilgi sonucunda şekillenebileceğini söyler. “İnsanların planlarını dayandırdıkları bilginin iletildiği çeşitli yollar, iktisadi

⁹⁰ Butler, E., Hayek, *Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, çev. Çelikkaya Y.Z., Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 98

⁹¹ Butler, E., Hayek, *Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, çev. Çelikkaya Y.Z., Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 93

⁹² Butler, E., Hayek, *Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, çev. Çelikkaya Y.Z., Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 93

⁹³ Hayek, F.A., “*Bilginin Toplumda Kullanımı*”, çev. Yay T., *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 45, Kış-Bahar 2007, s. 153-164

süreci açıklamaya çalışan bir teorinin temel problemi ve tüm toplum arasında dağılmış bilginin en iyi kullanım yolu problemi de iktisat politikasının (ya da etkin bir iktisadi sistem tasarlamının) başlıca problemlerinden biridir.”⁹⁴

Hayek, tam da bu aşamada planlamayı kim yapacak sorusunu sormuştur. İktisadi planlamanın temelinde de bu soru ile ilgili yapılan tartışmaların yattığını iddia etmiştir. Tartışma, planlamanın merkezi olarak otorite tarafından mı yapılacağı yoksa birçok birey arasında mı dağıtılacağı problemidir. “Çağdaş tartışmalarda kullanıldığı anlamda planlama, merkezi planlamadır -tüm iktisadi sistemin bütün bir planla kontrolüdür.”⁹⁵ Rekabet ise, birden fazla kişi tarafından âdemi merkezi planlama demektir.

Ekonomideki milyonlarca malın arz ve talebindeki değişimlere göre gerekli olan bilgileri bütün ayrıntılarıyla aynı anda elde etmek mümkün değildir. Kısacası bilgiyi tek bir elde toplamak imkânsızdır. Aynı zamanda bilgiyi tek bir elde toplayabileceğini düşünen merkezi otorite, hangi kaynakların nerede ve ne şekilde kullanılması gerektiğini ve yine bu kaynakların ne şekilde dağıtılacağını da hesaplamak gibi bir probleme sahip olurdu. “Bir malın önce istihsaline ve bundan sonra da nasıl istihsal edileceğine karar vermek suretiyledir ki, iktisadi kararlar vücut bulmakta ve işte sırf bu manadadır ki, iktisadi kararda bahsolunmaktadır.”⁹⁶

Bir toplumla yaşayan yüzlerce insanın her birinin arı ayrı istekleri vardır ve bu istekler çok kısa bir zamanda değişebilir ve beklenmeyen hadiseler, ani durumlar söz konusu olabilir;

“Lakin bir tek kişi tarafından verilen bu kararın meydana gelişi, burada bahis mevzuu olan meselenin hal tarzının ancak bir cephesini teşkil etmektedir. Falan veya filan kararı veren kimse, bu kararın muayyen fiyatlara dayanarak

⁹⁴ Hayek, F.A., “*Bilginn Toplumda Kullanımı*”, çev. Yay T., *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 45, Kış-Bahar 2007, s. 153-164

⁹⁵ Hayek, F.A., “*Bilginn Toplumda Kullanımı*”, çev. Yay T., *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 45, Kış-Bahar 2007, s. 153-164

⁹⁶ Hayek, F.A., “*Planlı Kolektivist İktisat*”, çev. Çelikbaş F., 1943

<http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000055398/5000052704.pdf?>

Erişim

Tarihi: 28 Nisan 2020

vermektedir. Bu karar ile fiyatlar üzerinde –belki çok az- bir tesir icra etme olmasi keyfiyeti, onu, kendi intihabi bakımından müteessir etmeyecek, caydırmayacaktır.”⁹⁷

Bir fabrikanız olduğunda gece yarısı fabrikanızdaki su boruları patlasa fabrikanızın borularını yenilemek ve fabrikayı baştanbaşa temizlemek zorunda kalırsınız. Yapacağınız tüm bu işlemler için gerekli olan malzemeyi piyasadan kolaylıkla elde edebileceksen, merkezi kontrol sisteminde bu malzemelere ne zaman ulaşabileceğiniz belli bile değildir.

Rekabet piyasasında ise böyle bir duruma gerek duyulmaz, toplumdaki fiyat sistemi kendiliğinden düzene girer, toplumla ilgili tüm ekonomik bilgiler hemen kaydedilir ve gerekli yerlere kendiliğinden iletilmiş olur. “Piyasa düzeni bilinçli bir planlama ile tasarlanmış veya dizayn edilmiş bir şey değildir.”⁹⁸ Üretici ve tüketiciler fiyatları takip ederek kendi faaliyetlerini diğer üretici ve tüketicilerin faaliyetlerine göre düzenler. “Piyasa düzeni karşılıklı menfaatleri ölçüsünde diğerleriyle iş birliği yaparak kendi amaçlarının peşinden koşan milyonlarca bireyin kalıbı/örüntüsü, mahsulüdür.”⁹⁹

Sosyalist sistem, bireyin en temel hakkı olan kendi mesleğini seçmesini dahi yasaklar, izin vermez. “Sosyalist toplumlarda tek bir ekonomik otorite vardır ve onun üretimle ilgili her şeyi belirleme hakkı vardır.”¹⁰⁰ Aslına bakarsak Mises’in de ifade ettiği gibi planlama sosyalizm ve komünizmle aynı anlama gelmektedir. Bir kimse planlamadan söz ediyorsa, tabi ki hükümetin yaptığı planlamadan söz ediyor demektir.

Özgür insan kendi ihtiyaçlarını kendine göre planlar ve şunu diyebilir: “şu an da eğitimime devam ettiğim okuldan memnun değilim, daha iyi şartlara ve sisteme

⁹⁷ Hayek, F.A., “Planlı Kolektivist İktisat”, çev. Çelikbaş F., 1943

<http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000055398/5000052704.pdf?>

Erişim

Tarihi: 28 Nisan 2020

⁹⁸ Butler, E., Hayek, Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı, çev. Çelikkaya Y.Z., Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 99

⁹⁹ Butler, E., Hayek, Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı, çev. Çelikkaya Y.Z., Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 99

¹⁰⁰ Mises, L., Ekonomik Politika, çev. Başdemir, H.Y., Liberte Yayınları, 2017, Ankara, s. 43

sahip olduğum başka bir okula geçmeye kara verdim.” Aslında özgürlükten kastedilen şey tam da bu küçücük örnekteki gerçektir. Okulunu değiştirmeye karar veren kişi, kararında yanılabilir, beklediğinden daha kötü sonuçlar elde edebilir. Fakat ne olursa olsun bunun kararını kendisi vermiştir ve sonuçlarına da kendisi katlanacaktır. Burada önemli olan herhangi bir zorlamaya ve baskıya maruz kalmadan bu kararı verebilmiş olmasıdır. Devlet planlamasının olduğu yerde bireyler emirlere itaat etmek zorundadır, tıpkı askeri sistemde olduğu gibi. Sorgulayamazsınız ve verilen emri yerine getirmek zorunda kalırsınız. “Bu yüzden sosyalist sistemlerde her şey büyük otoriteye şekil veren insanları bilgi ve kabiliyetlerine bağlıdır.”¹⁰¹ Bu yüzden de diktatörümüzün sahip olduğu muazzam bilgi birikiminin dışında ya da onun kurmuş olduğu kurulun bilmediği hiçbir şey dikkate alınmaz.

4.2 PLANLI İKTİSAT VE DEMOKRASİNİN UYUŞMAZLIĞI

Bütün kolektivist sistemlerin, özellikle sosyalistlerin yegâne amacı, toplum içerisindeki tüm çalışmaların, benimsenen ideallere hizmet etmesi ve buna göre teşkilatlanmasıdır. Toplumun, bilinçli bir şekilde tek bir amaca yönlendirilmemiş olması, toplum içindeki faaliyetlerin, bireylerin keyfi hareketlerine bırakılması, sosyalistlerin en başından beri eleştiri hedeflerinden biri olmuştur.

Planlı iktisat ve demokrasi arasındaki uyumsuzluğu anlatabilmek için konuyu bu şekilde ele almak, konunun amacı bakımından oldukça anlaşılır görünüyor. Bu açıdan, kolektivist düşünce ile özgürlüklerin ve demokrasinin ‘planlama’ fikriyle uyuşmayacağını açıkça ortaya koyabiliriz.

Hayek, ekonominin planlama ile idare edilmesinin demokratik bir toplumda mümkün olmayacağını, diğer bir deyişle demokratik toplumun merkezi planlama ile idare edildikçe demokrasiden uzaklaşacağını ve demokrasinin zamanla yok olacağını

¹⁰¹ Mises, L., *Ekonomik Politika*, çev. Başdemir, H.Y., Liberte Yayınları, 2017, Ankara, s. 44

düşünmüştür. “Sosyalist devleti esaret yoluna doğru seyahate çıkaran müşkülât, kolektif ekonominin hakiki amaçlarının ne olması gerektiğine, önce hangi faydaların hedefleneceğine ve onlara en iyi şekilde nasıl vasıl olacağımıza karar vermedeki müşkülattır.”¹⁰²

Eğer bireyler, barışçıl bir biçimde tartışarak, kendi istek ve iradeleriyle karşılıklı ödün vererek bir ortak amaçlar dizisi oluşturamıyorlarsa demokrasiden uzaktırlar ve bu durumda kolektif ekonominin uygulanması da ancak anti demokratik yollarla mümkündür. Sosyalizmin de hedefi masum görünenden çok uzaktır. “Fakat bütün kolektivizm şekillerinin, liberalizm ile ferdiyetçilikten ayrıldıkları nokta şudur: Bunların hepsi cemiyeti topyekûn ve bütün kaynaklarıyla tek bir gaye uğrunda teşkilatlandırmak isterler ve ferdi gayelerin tamamıyla hükümran olduğu serbest sahaların mevcudiyetini kabul etmezler.”¹⁰³ Bu sebeple bütün kolektivist sistemlerin totaliter olduğunu söyleyebiliriz.

Sosyalizmde olduğu gibi, bütün kolektivist yapıların ortak noktası toplumu tek bir amaca, tek bir hedefe yönlendirmesidir. Sosyalizmin de kaçınılmaz olarak totaliter olmasının nedeni budur. Çünkü kolektivizm bireyin sadece kendi istekleri doğrultusunda belirledikleri amaçları olmasını, kendi özgürlük alanlarının olmasını kabul etmez. “Kolektivist düşünce uğrunda bütün cemiyetin teşkilatlandırılıp, seferber edileceği ‘içtimai gaye’ veya ‘müşterek gaye’ ekseriya ‘müşterek menfaat’, ‘umumi refah’ yahut ‘umumi menfaat’ gibi müphem tabirlerle ifade edilmektedir.”¹⁰⁴ Hayek, bu ifadelerin gerçekleşmesi, umulan siyasi hayata işlenecek kadar içi dolu, kıymetli ifadeler olmadığını iddia etmiştir. Yine Hayek, milyonlarca insanın refahının ve mutluluğunun toptancı bir zihniyetle ölçülemeyeceğini ileri sürer. “Bir milletin refahı gibi, bir insanın saadeti de sonsuz derecede çeşitli kombinezonlarla temin edilebilecek olan pek çok şeylere bağlıdır.”¹⁰⁵

¹⁰² Butler, E., *Hayek, Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, çev. Çelikkaya Y.Z., Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 104

¹⁰³ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 88

¹⁰⁴ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 88

¹⁰⁵ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 88

Sosyalistler, toplumun çıkarlarının bireyin çıkarlarından önce geldiğini bu nedenle ekonomik alanda bireysel girişimlerin yasaklanması bireyin ekonomik faaliyetlerini kolektivist toplumun ekonomik hayatına kattığı bir emek olarak görmektedirler. Kolektivist düşünceyi destekleyenlerin amaçladığı gibi toplumsal ekonomik faaliyetlerin tek bir merkezde toplanması, idare edilmesi ve yönetilmesi tek bir değerler kümesinin oluşmasına sebep olur. Ancak bu değerlerin tamamının tutarlı ve düzenli olabilmesi mümkün değildir. Çünkü toplumda yaşayan fertlerin her birinin istekleri ve yaşam tarzları birbirinden çok farklı olabilir.

Herkes aynı renklerden hoşlanmayabilir, herkes aynı yemekten hoşlanmayabilir, yine herkes aynı tarz müzik dinlemekten hoşlanmayabilir. Verdiğimiz bu örnekler çok basit ve sıradan örnekler gibi görünse de günlük hayatın akışına ve işleyişine baktığımızda insanın mutluluğu arama hakkı ile yakından bağlantılı örneklerdir.

Ancak, merkezi planlama yoluyla üretimin belirlenmesi ve dağıtılması devletin karar kıldığı ve hâkim olduğu değerlerin tüm topluma empoze edilmesi manasına gelir.

Hayek'e göre,

“[m]uhayyile kudretimizin sınırları, cemiyetin bütün ihtiyaçlarının ancak cüz'î bir parçasını kıymetler ölçөгimize ithal edebilmemize imkân verir ve mademki hakiki manasıyla kıymetler ölçөгü ancak fertlerin kafasında mevcut olabilir, şu hâlde mevcut kıymet ölçeklerinin hepsi kısmidir; bu ölçekler ister istemez çeşitlidir ve ekseriya birbiriyle tezat halindedir.”¹⁰⁶

Yine Hayek'e göre, bireyi başkalarının önemli gördüğü değerlere uymaya mecbur etmektense kendi değer ölçeklerine göre serbest bırakılmalı ve birey kendi hayatının kararlarını kendisi vermelidir. Ve yine birey, başkalarının diktatörlüğünden masun kılınmalıdır.

¹⁰⁶ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 91

Ebette, bireylerin günlük yaşam içerisinde müşterek gayeleri olacaktır. Bu gayeler dolayısıyla oluşturacakları bir teşkilat da olacaktır. Bu teşkilat devlet olunca da elinde bulundurduğu güç de fazla olacaktır. “Hükümetin faaliyeti üzerinde anlaşma mevcut olan sahalara inhisar ettiği müddetçe, bu faaliyetin sevk ve idaresi fertlerin rıza ve anlaşmalarına dayanabilir. Fakat devletin ferdi hürriyeti tehdit etmesi için, mutlaka üzerinde anlaşma mevcut olan sahaların dışındaki işlere doğrudan doğruya müdahalede bulunması icap etmez.”¹⁰⁷ Devletin faaliyet sahasını genişletmek, bireyin kendi dünyasında hür olmasını da sağlamayabilir. Devletin müdahale alanı genişledikçe, devletin faaliyetlerinin sonucu bütün nizami hayatı etkiler ve devlet hayatın kontrolünü elinde tutar.

Özellikle iktisadi hayatın tamamını olmasa bile bir kısmını elinde tutması, diğer kalan iktisadi hayat üzerinde oldukça etkili olacaktır. Dolayısıyla devlet tüm iktisadi hayat üzerinde etkili olacaktır:

“Mesela Almanya’da, resmi bir Alman dergisine göre, 1928 yılında merkezi ve mahalli otoriteler milli gelirin %53’ünü kontrol etmekte idiler. Böyle bir vaziyette, devlet otoritesi hemen hemen milletin bütün iktisadi hayatına hâkimdir. Artık gerçekleştirilmesi devlete bağlı olmayan hiçbir ferdi gaye mevcut değildir ve devletin faaliyetini idare eden ‘içtimai kıymetler ölçeği’ fiiliyatta bütün ferdi gayeleri içine almaya mecburdur.”¹⁰⁸

Demokrasiyle yönetilen bir ülkenin ekonomisinin merkezi planlama yöntemiyle idare edilmesi düşünüldüğünde ve bu düşünce uygulamaya sokulduğunda ne tür sonuçlar doğuracağını kestirmek güç değildir. Merkezi planlamanın demokrasiyle uyuşabilmesi için insanların günlük yaşantılarında olabilecek anlaşmalarının dışında çok daha fazla konuda hemfikir olmaları gerekir. Merkezi planlama taraftarları her ne kadar ‘genel refah’ gibi anlamsız sözlerle iyiye ulaşabileceklerini düşünüp kendilerine yeni taraftarlar kazandırsalar bile bu sistem pratikte uygulanmaya başlandığında sistemi destekleyenler derhal parçalanacak ve

¹⁰⁷ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 93

¹⁰⁸ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 93

ayrışacaklardır. Yine insanların planın amacının ne olduğu konusunda anlaşmaya varmadan, plancılığın mecburen yapılması gerektiğine inanmaları, nereye nasıl gideceklerine karar vermeden seyahate çıkmaya karar vermelerine benzer. Bunun sonunda insanların belki de hepsi hiç de istemedikleri bir yolcuğu yapmak zorunda bırakılırlar.

Bir ülkede yaşayan bireyler, yani millet demokratik bir referandum sonucu parlamentonun tam bir ekonomik plan hazırlamasını kararlaştırmış olsa bile, bu parlamentonun hazırlanacak plan üzerinde tam anlaşmaya varabileceğini göstermez. “Demokratik meclislerin, milletin böyle son derece açık bir şekilde tevdi ettiği bir vazifeyi yerine getirmek hususunda gösterecekleri ehliyetsizlik, demokratik müessesleri halkın gözünden düşürmekte gecikmeyecektir.”¹⁰⁹ Sonuçta parlamentolar, sorumlu oldukları görevleri yerine getirmeyecektir.

Parlamentonun, tutarlı ve işleyebilir bir merkezi plan hazırlamaktaki yetersizliği, halkın demokratik kanunlara olan güvenini sarsmaya başladığında bu işin politikacılardan alınıp, uzmanlara devredilmesi gerektiği düşüncesi halkın zihnine yerleşecektir. Bununla ilgili düzenlemeleri uzmanlara devretmenin nedeni teknik meseleden, milletvekillerinin yeteneksizliğinden ya da bilgisizliğinden değildir. “Medeni hukukun bünyesinde yapılacak değiştirmeler daha az teknik olmadığı gibi, bunların bütün tesirlerini takdir etmek de daha kolay değildir.”¹¹⁰

Bununla beraber şimdiye kadar medeni kanunun çıkarılması işinin parlamentodan alınıp bir uzmanlar heyetine devredilmesi meselesi ciddiyetle ortaya atılmamıştır. Çünkü medeni kanunla ilgili mevzuat üzerinde çoğunluğun anlaşma sağlayabileceği genel kurallarla ilgilidir. “...hâlbuki iktisat sahasında telifi icap eden menfaatler o kadar birbirinden uzaktır ki, demokratik bir mecliste bunlar hakkında gerçekten bir anlaşmaya varabilmek ihtimali yoktur.”¹¹¹

¹⁰⁹ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 94

¹¹⁰ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 99

¹¹¹ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 100

Anlaşıldığı üzere parlamentonun yetkilerini uzman heyetlere bırakmasının temel nedeni farklı insanların birbirleriyle uzlaşamayıp çıkarları arasında seçim yapamamasıdır. Ancak yetkileri devretmek bu seçim sorununu ortadan kaldırmaz. Farklı kurullara farklı sektörlerin planlama işi verilse bile, yine bu kısmi planların tutarlı bir hal alabilmesi mümkün olmayabilir. Bu kez de planların tutarlı olması problemi ortaya çıkar. Bu tarz karmaşaları ve tutarsızlıkları gidermek için yetkinin tek bir merkezde toplanması ve planı tek bir kişinin yapması gerektiği düşünülür. Aksi takdirde ekonomi yönetiminin mümkün olamayacağı düşünülür. Sonuçta yasama organının tek işlevi güce sahip olacak kişileri seçmek olacak ve dolayısıyla tüm sistem devlet başkanının kontrolü altında olacak ve bütün yetkileri elinde topladığı bir diktatörlüğe dönüşecektir.

Hayek, bir demokraside müdahalenin, hakikaten anlaşmanın mümkün olabileceği sahalarla sınırlı kalması gerektiğini, diğer sahalarda ise işi tesadüfe bırakmak lazım geldiğini söylemektedir. “Faaliyeti merkezi bir plana bağlanmış olan bir cemiyette, işlerin kontrol ve idaresi, kendi aralarında anlaşabilen bir çoğunluğun elinde olamaz; böyle bir cemiyet nizamında, ekseriya, millete bir azınlığın iradesini zorla kabul ettirmek lazım gelir, çünkü bu azınlık alınacak tedbirler üzerinde anlaşmaya varabilen en kuvvetli gruptur.”¹¹²

Demokrasi, devletin fonksiyonlarının üzerine kolayca tartışma ortamlarının olduğu ve çoğunluk kararı alınabilen alanlarla sınırlandırılabilirdiği yerlerde başarılı olmuştur. Kapitalizmin, özel mülkiyet üzerinde serbestçe tasarruf hakkına sahip bir rekabet sistemi olması sebebiyle şunu söyleyebiliriz ki, ancak böyle bir sistem demokrasiyi mümkün kılar. Kolektivist ve planlamacı bir zihniyetin hâkim olduğu sistemde ise demokrasi ister istemez ortadan kalkar.

¹¹² Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 104

4.3 İKTİSADİ HAYATIN KONTROLÜ VE TOTALİTERLİK

Plancılık taraftarı olanlar kurmak istedikleri düzenin temelde yapılması gerekenleri incelemiş olup, ekonomik hayatın da az çok totaliter vasıtalarla idare edilmesi gerektiği konusunda hemfikirdirler. Karşılıklı olarak birbirine bağlı faaliyetlerden oluşan bir sistemin, bilinçli bir şekilde idaresi, ancak sınırları belirlenmiş olan uzman heyet tarafından sağlanabilir. Son karar ve sorumluluk bir kişiye belki başkomutana ait olmalı ve bu komutanın hareketlerinin demokratik usullerle önü kesilmemelidir. Tüm bunlar, merkezi plancılığın ana koşullarından doğan doğal neticelerdir.

Plancılık taraftarları, oluşturulan bu otoriter düzenin sadece iktisadi hayatı planlamakla sınırlı kalacağını söylerler. Ancak bu sadece bir tesellidir. “Amerika’nın en başta gelen plancılık taraftarlarından biri Stuart Chase, planlaştırılmış bir cemiyette iktisadi meselelerden gayri her şeyle meşgul olmak şartıyla siyasi demokrasinin devam edebileceğini ileri sürmektedir.”¹¹³

Plancılık, hayatımızın en önemsiz veya önemli gördüğümüz alanlarına dahi hürriyetimizden vazgeçmek suretiyle daha yüksek kıymetlere ulaşabileceğimiz ve hürriyetimizi arttırabileceğimiz yönünde tavsiyelere dayanmaktadır. Bu gibi düşüncelerle siyasi diktatörlükten en çok nefret edenlerin iktisadi sahada diktatör taraftarı oldukları sıkça görülür. Hayek tam da bu aşamada şu soruyu sorar; “Plancılık bizi adi ve küçük kaygılarımızdan kurtarabilir ve şahsiyetimizin tam bir gelişmeye kavuşmasını, yüksek meşguliyetlerle, tefekkürle uğraşmamızı kolaylaştırabilirse, böyle bir ideali kötölemeye kim cesaret edebilir?”¹¹⁴

Eğer iktisat, hayatımızın bu kadar basit bir bölümünde yer alıyorsa, o halde tüm iktisadi meşguliyetlerimizi bir kenara bırakıp ya da başkalarına devredip, kendi manevi isteklerimize ve hayatın asıl önemli bölümüne odaklanmamız daha doğru olur. İktisadi hayatın kontrolünün hayatımızın ikinci derecede önemli olan kısmına etki edebileceğini düşünen kimseler yanılmaktadırlar. Ekonomik faaliyetlerin

¹¹³ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 128

¹¹⁴ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 128

hayatımızı devam ettirebilmek üzere kurduğumuz düzenden bağımsız olduğunu fikrine kapılanlar hürriyetimize karşı olan tehdidi fazlaca küçümserler. “Para sahibi olmak için mücadele etmemiz, gayretlerimizin semeresinden istifade etmek hususunda paranın bize en mütenevvi imkânları vermesindedir.”¹¹⁵

Fakirliğimizin genel anlamda bize yüklediği sıkıntıların sebebi olarak parasızlık görülür. Ancak parasızlığımızın gerçek sebepleriyle, parasızlığın ortaya çıkma sebeplerini birbirine karıştırmamak gerekir. Paranın, insanoğlu tarafından bulunan en önemli özgürlük araçlarından biri olduğunu söylemek doğru olur. Para, fakir bir insana dahi çeşitli tercihler yapma imkânı sağlar. “Birçok sosyalistin teklif ettiği gibi ‘para kazanma saiki’ yerine, ‘gayri iktisadi saikler’ ikame etmeyi kabul eylediğimiz takdirde neler olabileceğini tahayyül etmeye çalışırsak, paranın gördüğü hizmetlerin manasını daha iyi anlarız.”¹¹⁶ Yapılan işin karşılığı para ile değil de başkaları üzerinde iktidar verilmek suretiyle ya da daha iyi bir ev veya daha iyi bir tahsil imkânı ile ödendiği takdirde, bireyin özgürlüğü tehdit edilmiş demektir. “Ödenecek karşılığın şeklini tayin eden kimse, bunu yapmakla, paranın sağladığı seçme hürriyetini, tercih imkânını ortadan kaldırmış olacaktır: çünkü karşılığın yalnız miktarını değil, cinsini de tespit edecektir.”¹¹⁷ Oysa bireysel özgürlük, yiyecek, giyecek ve barınaktan daha önemlidir.

Bir adam ailesiyle birlikte açlık içinde kıvranıyorken, özgürlük onun ne işine yarayacak? Sosyalistler, insanların öncelikle ekonomik güvenceye, yani yiyecek, giyecek ve barınak güvencesine sahip olması gerektiğini düşünürler. Peki, bu güvenceyi kim, hangi yolla sağlayacaktır? Adil bir devlet mi? Devlet mi insanlara bakacaktır, insanlar mı devlete? Sosyalistler, devletin insanlara bakması gerektiğini öne sürerler. Ne kadar zengin olursa olsun hiçbir birey bir ülkenin tamamına yetecek kaynaklara sahip olamaz. Fakat devletler yiyecek, giyecek ve barınağa ayıracak geniş kaynaklara ve imkânlara sahiptirler.

¹¹⁵ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 128

¹¹⁶ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 129

¹¹⁷ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 130

Sosyalistlere göre herhangi bir toplum için de özgürlüğün bir anlamı yoktur. Toplumda yaşayanların asıl önemseydiği şey yiyecek, giyecek ve barınaktır. Ekonomik güvence demek, önemsenen şeylere sahip olmak demektir. Bu sebeple ekonomik güvenceye sahip olanlar özgür, olmayanlar ise köle midir? Bu soruyu şöyle cevaplayabiliriz. Kafesteki bir kuş, doğadaki kuştan daha fazla özgür olabilir mi? Kafese konulmuş kuşun düzenli olarak temel gıda ihtiyaçları karşılanır, fakat doğada kendi dilediği gibi uçabilen dilediği yere yuva yapabilen kuş, kafestekinden daha hürdür.

Devletin dikte ettiği gibi yaşamak şartıyla, ekonomik güvencemizin olması da bir anlam ifade etmez. Hiçbir birey ekonomik güvenceyi garanti altına almak koşuluyla dikte edilmiş bir hayatı yaşamak istemez. İnsanlar hayatı, istedikleri gibi, çıkarlarının gerektirdiği gibi yaşamak isterler.

Sosyalist devletler, iktisadi hayatı kontrol altına aldıklarında, bu denetim sadece hayatın iktisadi kısmıyla sınırlı kalmaz ve kalması mümkün değildir. Pratik hayatta bu teori tutarlı bir şekilde uygulanamayabilir. Bir devletin yiyecek, içecek ve barınma ihtiyaçlarını karşılaması ve bunun karşılığında da istediğin kitabı okumana, hoşlandığın müziği dinlemene, hoşlandığın elbiseleri giymene, sevdiğin yiyecekleri yemene ve istediğin işi yapmana engel oluyor, seni bu haklardan mahrum ediyorsa ekonomik hayatın güvence altına alınması birey için bir anlam ifade etmez. Paramızı dilediğimiz gibi kullanamadıktan sonra, para kazanmamızın da bir anlamı olmaz.

Devlet parayı yani ekonomik faaliyetleri kontrol altına almaya teşebbüs ettiğinde hayatımızın birçok alanına da müdahale ediyor demektir. Öyleyse bireysel özgürlük, yiyecekten de giyecekten de barınaktan da daha önemlidir. “Plancılık, iktisadi meselelerimizi bizzat halletmek mecburiyetinden bizi kurtaracak ve bu meselelerin bize tahmil ettiği ‘muhtelif şıklar arasında tercih yapmak’ külfeti bizim yerimize başkası tarafından deruhte edilecektir.”¹¹⁸

¹¹⁸ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 132

Günlük işlerimizi hallederken, gündelik yaşantımızı devam ettirirken her adımda ve her saniyede başka insanların ürettikleri ya da üretim ve tüketim için kullandıkları araçlara muhtaç olduğumuz ve ihtiyaç duyduğumuz için, iktisadi plancılık hemen hemen hayatımızın tamamının kontrol edilmesine ve müdahaleye maruz bırakılmasına sebep olacaktır.

Serbest rekabetin olduğu yerlerde ise, bir kimse isteklerinin tamamen karşılanmadığını düşündüğü durumlarda başkalarına müracaat etme hakkımız ve fırsatımız vardır. Fakat tekel ile karşılaştığımızda tamamen onun eline düşmüş olur, giymek istediğimiz kıyafetlere dahi belki de tek bir seçenek dâhilinde kavuşuruz. Günlük hayatımızda dişlerimizi fırçaladığımız diş macunu bile farklı çeşitlerde olmadığı zaman devletin ürettiği macunu beğenmiyorsak ve kullanmak zorundaysak moralimiz bozulur. Oysa sosyalistlere göre rekabet tam bir israftır ve kapitalist sistemin en büyük kötülüğüdür. Çeşitli ülkelerdeki çeşitli ürünler arasındaki rekabetin, asırlar süren savaşların önemli sebeplerinden biri olduğu düşünülür. Örnek verecek olursak, hükümetin bir yasa ile sadece "x" marka diş macununun üretim yapmasına izin verdiğini, başka firmalarınsa rekabet piyasası içerisinde yer almalarına ve pazara girmelerine müsaade etmediğini düşünelim. Böyle bir yasa, bireylerin kendi kazandıkları parayla istedikleri markayı alma gibi temel haklarına müdahaledir. Yine hükümetin "x" markası diş macununa tekel olma hakkı vermesi, tüketicilerin en iyi diş macunun kim tarafından üretildiğini, bu üretilen diş macununun iyi olup olmadığını kimsenin bilmemesine ve anlayamamasına sebep olur. Tüketicilerin bunu anlamaları için farklı markalarla karşılaştırma yapması gerekir. Fakat tekelliliğin olduğu ülkelerde bu karşılaştırmayı yapmak söz konusu değildir. Üreticiler, yani çeşitli firmalar birbiriyle rekabet etmelidirler ki, tüketiciler tercih ettikleri markayı kullanabilsinler. Aynı zamanda firmalar birbiriyle yarış halinde olmalıdırlar ve böylece en uygun fiyat konusunda da rekabet edebilirler. Bu da tüketiciler için bir faydadır. Fakat sosyalistlere göre rekabet tekeli doğurur. Şöyle ki; diş macunu üreten büyük bir firma ürünlerini daha düşük fiyattan satarak kendinden daha küçük diş macunu üreten firmaları bertaraf eder ve onları bertaraf

ettikten sonra fiyatları yükseltiyor ve yine ürünü istediği fiyattan satar. Böylece rekabette sonunda yine sosyalistlere göre tekel doğar.

Sosyalistlerin rekabetin tekeli doğuracağı konusundaki fikirleri de alternatifi olmayan ürünler üzerinedir. Alternatifi olmayan ürünlerin ve sadece o ürünleri üreten tüm ülkelerin, ürünün fiyatını, piyasa fiyatı üzerine çıkarmak isteyebileceklerini ve bu durumda tüketicilerin zor durumda kalacaklarını iddia ederler. Örneğin herhangi bir hastalığın kesin çözümü için bir formül bulundu ve bu formülle birlikte üretilen ilacı sadece belli başlı ülkeler üretebiliyorsa ve bu ilacın başka bir alternatifi de yoksa ilacı üreten firmalar fiyatları piyasa fiyatının üstünde tutarsa tüketiciler çaresiz bir halde kalmaz mı? Oysa sosyalistlerin kaçırdığı nokta, bilginin sürekli değiştiği ve artarak devam ettiğidir. Bilim insanlarının amansız bir hastalık için üretilen ilaç yerine gün geçtikçe farklı alternatifler bulabilme ihtimallerinin varlığıdır.

Sosyalistler, rekabetin tekeli doğuracağını iddia ederler fakat tekeli bir ülkede de sıradan bir malın gerçek fiyatının ne olduğunu da anlayamazlar. Basit bir ürün olan kalemin tek bir firma tarafından üretilmesine izin verilirse, rekabetin olmadığı durumda üretilen kalemin en düşük maliyetle üretildiğini söyleyebilir miyiz? İşte bütün sosyalist ülkelerin karşılaştığı en temel problemlerden biri de budur. Sosyalist bir sistemde üreticiler herhangi bir ürüne nasıl fiyat vereceklerini bilemezler, çünkü rekabet edebilecekleri başka bir firma yoktur. Fiyat vermek için tek yapabilecekleri şey ürünün maliyeti hesaplamak ve ona göre bir fiyat belirlemektir. Oysa sadece çeşitli mallar arasında rekabet bulunan kapitalist toplumlarda fiyatlar düşürülebilir. Çünkü üreticiler, müşteri sayılarını arttırmak için yarış halindedir. Sosyalist ülkelerde ise üreticiler müşterilerini düşünmek zorunda değildir:

“Rekabet üzerine kurulmuş bir cemiyette, fiyatını ödemek şartıyla birçok şey elde olunabilir; bazen bu fiyatını korkunç derecede yüksek olmasına rağmen, bu imkânın ehemmiyeti üzerinde ne kadar mevcut olan yegâne imkân, tam bir tercih hürriyeti değil, sadece itaat edilmesi lazım gelen bir takım emir ve

yasakların mevcudiyeti ve netice itibariyle, her şeyin iktidar sahiplerinin lütuflarından beklenmesidir.”¹¹⁹

Çünkü bu ülkelerde insanların herhangi bir ihtiyacı için alabilecekleri mal tek bir çeşittir ve ister pahalı olsun ister ucuz olsun ister iyi olsun ister kötü olsun almak zorundadırlar. Üstelik rekabetin olmadığı durumlarda ise tüketiciler genellikle düşük maliyetlerdeki bir ürüne ederinin üstünde fazla para öderler. Tüm bunların sonunda şunu söylemek doğru olabilir, sosyalist ülkelerde üretilen tüm ürünler bir tahmine dayanmaktadır.

Sosyalistlerin insan hayatına planlama ile müdahale etmeleri bilinen bir gerçek olmakla birlikte planlama aynı zamanda bireylerin apolitik bir tutum benimsemelerine de sebep olur. “Sosyalistlerin ‘ihtiyaçların kolektif şekilde tatmini’, yani eğlencelerimiz için olduğu kadar tabii ihtiyaçlarımızın tatmini için de muayyen zamanların ve şekillerin tespiti hususundaki arzuları, kısmen kütlelerin siyasi terbiyesini sağlamak maksadına matuftur.”¹²⁰ Fakat bu düşünce şekli plancılığı kaçınılmaz kılar. Plancılık, her türlü seçme hakkından mahrum kalarak, planlanana göre hareket etme ve planın uygun gördüğü şeyi almak demektir.

Demokrasi ise ancak rekabetçi piyasalara ve özel mülkiyetin olduğu toplumlarda mümkün olabilir. Kolektivist fikirlerin hâkim olduğu bir demokrasinin yok olması veya çökmesi engellenemeyecek bir sondur.

4.4 TOTALİTER REJİMLER EN KÖTÜ İNSANLAR TARAFINDAN YÖNETİLİRLER

Kolektivist bir sistem kurmak isteyen plancılık taraftarlarının, planlı ekonominin, az çok totaliter yöntemlerle idare edilmesini kabul etmeleri gerekir. Karşılıklı olarak devamlı faaliyet halinde olan bir sistemin bilinçli bir şekilde idare edilmesi ancak büyük bir güce sahip bir otorite tarafından mümkün olabilir.

¹¹⁹ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 139

¹²⁰ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 144

Sosyalist ekonomik düzen yolunda ilerleyen bir ülkede, demokrasinin zarar görmesi kaçınılmazdır ve bu durum, geniş yetkilere sahip diktatör yöneticilerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Totalitarizm doğası gereği kötü insanları zirveye taşır ve bu sebeple büyük ve iyi niyetli düşünülmüş hedeflerin totaliter bir yönetimle gerçekleşmesi mümkün değildir. “Tıpkı bir demokrat devlet adamının, ekonomik hayatı planlamaya koyulduktan sonra ya diktatörce güçlerle donatılmak ya da plandan vazgeçmek ikilemiyle karşılaşması gibi, totaliter liderler de kendisinin geleneksel moral değerlerle, başarısızlık arasında tercih yapmak zorunda kalacağını görecektir.”¹²¹

Demokratik bir toplumda plan hazırlama görevinin parlamento tarafından yapılamayacağını anlaşılması, kararlı, güçlü, iş bitirici ve çözüm odaklı partilere ve liderlere ihtiyaç duyulmasına neden olur. Böylece halkın belli bir kesiminin desteğiyle devleti ele geçirerek kendi diktatörlüğünü kurabilecek liderler doğar.

Totaliter bir lider olmak üzere işe koyulan lider, iktidara gelmek için ve planlanmış bir ekonomik sistem yerleştirmek için, kendi emirlerine uyan, söylediklerini harfiyen uygulamaya hazır ve halka da bu emirleri baskı yoluyla uygulayacak bir grubu etrafında toplamak zorundadır. “Totaliter bir rejimi halkın tümüne kabul ettirebilme şansı, liderin etrafında, başkalarına zorla kabul ettirilecek totaliter disiplini gönüllü olarak kabul etmeye hazır bir grubu toplama şansına bağlıdır.”¹²²

Yine, demokrasi ile yönetilen bir ülkede yaşayan insanların, ülkede olup bitenlerle ilgili genel bir bilgiye sahip olmak gibi bir hakları vardır. Örneğin seçim hakkı bireye verilen bir imtiyaz değil, bir görevdir. Ancak, siyasi haklarını kullanmak istemeyenler olabilir. Bu durum gayet normal karşılanabilir. “Lakin geriye kalan vatandaşların seçmenlik hakkını gereğince kullanabilmek için zaruri bilgiyi ihmal etmeleri affolunmaz bir hatadır.”¹²³ Sosyalist sistemde, otorite planlama arzusuyla

¹²¹ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 184

¹²² Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 186

¹²³ Mises, L., *Bürokrasi*, çev. Yayla, A., Ergin, F., Liberte Yayınları, Ankara, 3. Baskı, 2012, s. 142

bireyleri kontrol etmek için, kişilerin ülkede olup bitenlerle ilgili dahi bilgi almalarını engellemek için medya ve basın organlarına da el koyulur.

Mises'in, Bürokrasi kitabında, Lenin ve Hitler'in fikir, söz ve basın hürriyetlerini neden yasakladığını şu şekilde anlatmaktadır: "Çünkü kurdukları sistemin temerküz kampları, sansür ve cellatlar olmaksızın yaşayabilmesine imkân yoktu."¹²⁴ Hayek, önemli ölçüde kalabalık ve aynı görüşte bir grubun toplumdaki en değersiz insanlar tarafından oluşturulduğunu söyler ve bunu üç temel nedene bağlar.

Birinci neden: "Bir kere, genellikle insanların öğrenim ve algılama düzeyleri geliştikçe görüşleri ve zevkleri de farklılaşmakta, belli bir değerler hiyerarşisinde uzlaşmaları giderek zorlaşmaktadır."¹²⁵ Bu sebeple fikirleri birbirine yakın ve kolektivist sistemi benimsemeye daha yatkın olan insan gruplarından en büyüğü toplumun en düşük eğitimli katmanlarından çıkacaktır.

İkinci neden: "Potansiyel diktatör için, kendine özgü sağlam düşünce sistemi gelişmediği için kulağına düzenli aralıklarla ve şiddetle tekrarlandığında, hazır mamul değerleri aynen almaya amade, uysal ve saf insan yığınlarının desteğini kazanmak, artık sorun olmaktan çıkmıştır."¹²⁶ Kendine ait görüşleri olmayan, propaganda yoluyla kandırılabilir, daha az entelektüel birikime sahip insanlar totaliter liderin grubunu genişletecek ve kendilerine üst kademelerde yer bulacaklardır.

Üçüncü neden: Lider, düşük seviyede eğitime sahip olan ve yine entelektüel olarak da daha düşük seviyeye sahip olan grupları bir arada tutabilmek için insanların zaafalarını kullanarak onları kıskançlık ve nefret duygusuyla donatır. "Genellikle, insanları pozitif misyon programlarından çok negatif programlar üzerinde, söz gelimi, zenginlere husumet veya düşmana karşı kin yaratarak örgütleme çizgileri üzerinde birleştirebilmek kolaylığı adeta bir insan doğası

¹²⁴ Mises, L., *Bürokrasi*, çev. Yayla, A., Ergin, F., Liberte Yayınları, Ankara, 3. Baskı, 2012, s. 143

¹²⁵ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 186

¹²⁶ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 186

yasasıdır.”¹²⁷ İnsanları toplum içinde ‘biz’ ve ‘onlar’ şeklinde ayırmak bir grubu belli bir düşünce etrafında toplayan ve kaynaştıran en temel şeydir. Bu yöntem potansiyel totaliter liderler için daima uygulanan bir yöntem olmuştur.

Kolektivizm, toplumu birbirinden ayırmaya sebep olur, amaç ve çıkarların ortak olduğu toplumlarda yaşayan bireylerin, görünüşlerinden daha çok düşünceleri birbirine benzemektedir. Almanya ve Avusturya’da Yahudilerin düşman olarak görülmesindeki sebep Yahudilerin ticarete yakın ilgi duyması ve bu sebeple de kapitalizmin temsilcisi olarak görülmesidir.

Planlamayı destekleyen ve potansiyel totaliter liderin yanında yer alan destekçiler şahsen tanışmasalar da birbirleriyle her anlamda aynı olabilmek için, aynı konular üzerinde aynı düşünmeli ve aynı şekilde konuşmalıdır. Bu sebeple dünya çapında bir kolektivizm düşünülemez. Dünya çapında bir sosyalist sistemin uygulamaya koyulması teknik olarak mümkün görünmüyor.

Dünyada bazı ülkeler, bazı ülkelerim sömürüsü altındadır, örneğin İngiltere’nin sermaye gelirini, Hindistan halkıyla eşit bir şekilde bölüşmesi mümkün müdür veya bunu gerçekten yapmak isterler mi?

“Acaba hangi sosyalist, mevcut sermaye kaynaklarının dünya halkları arasında eşit bölümünü samimi olarak ister? Bildiğimiz kadarıyla, sosyalistlerin hemen hemen hepsi sermayeyi tüm insanlığa değil, millete ait bir kaynak olarak algırlarlar. İçlerinden ancak bazıları, olsa olsa, milli sınırlar içinde sermaye teçhizatının bir kısmının daha yoksul bölgelere kaydırılmasının savunuculuğunu yaparlar.”¹²⁸

Sosyalistler sadece kendi topraklarında yaşayan vatandaşları için görev saydıkları şeyleri, başka ülkede yaşayanlar için görev saymazlar. Bu sebeple sosyalistlerin, evrensel kolektivist bir sistemi hayata geçirmenin mümkün olduğu konusunda çıkardıkları yaygara tamamen bir hayal ürünüdür.

¹²⁷ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 188

¹²⁸ Hayek, F.A., *Kölelik Yolu*, çev. Yayla, A., Arsan, Y., Liberte Yayınları, Ankara, 6.Baskı, s. 189

4.5 SOSYALİZM VE ÖLÜMCÜL KIBİR

Hayek'in bilgi felsefesinin sonucu kurucu rasyonalist olarak nitelendirilen teorilere karşı olmasıdır. Hayek, Hume'un ahlaki kuralların gelişimi ve sosyal kurumların oluşumunu açıklamada rasyonel teorileri eleştirmesini haklı bulmuş ve Hume'un teorilerini geliştirmek üzere sistematik olarak çalışmıştır. Hayek geleneksel ahlak kurallarının toplumun gerekliliklerini karşılamakta yetersiz olarak görüldüğü veya toplumda yaşayan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz olduğu düşüncesini kabul etmez ve bilimsel olarak da bu düşüncenin doğruluğunu reddeder.

Hayek, beşerî olguların akıl kurgusu ile değil bireyin niyetlenmemiş eylemlerinin sonucu olduğunu düşünmektedir. Hayek, Adam Smith, David Hume, Adam Ferguson gibi düşünürlerin öne sürdüğü anti rasyonalist bakış sayesinde, değerlerin, dil ve hukukun katlanarak büyüme süreciyle nasıl geliştiğini iddia eder. Aynı zamanda, beşerî aklın ancak bu çerçeveye geliştiğini ve başarıyla işleyebildiğinin görülmesine sebep olduklarını söyler.

Hayek, büyük bir toplumda yaşayan insanların kolektif olarak hareket etmelerinin oldukça zor olduğu görüşündedir. Diğer yandan ise insan aklının sınırlarının göz ardı edilmesi, insan aklının her şeye yetebileceğine inanılması nedeniyle evrimleşerek bugünkü gelişmişlik düzeyine ulaşan toplumu yıkarak yeniden tasarlanmış ve planlanmış bir toplum oluşturulabileceği sanrisına kapıldıklarını söyler.

Hayek, insanın içinde yaşadığı dünyayı istediği gibi değiştirebileceğine olan inancı 'ölümcül kibir' olarak adlandırır. Hayek'in bu düşüncesini B. B. Özipek'in Muhafazakârlık Nedir? Kitabında Russel Kirk'den alıntılacağı bir cümle ile destekleyebiliriz. Russel Kirk şöyle der: "Dünyayı, kendi imajımıza göre yeniden yaratmaya hakkımız olduğunu düşünecek kadar kibirli değiliz."¹²⁹

¹²⁹ Özipek, B. B., *Muhafazakarlık Nedir?* Liberte Yayınları, 2017, s. 84

Hayek, evrimsel bir süreçle oluşan ve kendiliğinden doğan düzenin bir sonucu olan serbest piyasa ekonomisinin ortaya çıkardığı akışı hiçbir planlamanın ve hiçbir insan tasarımının ortaya koyamayacağını ısrarla vurgulamaktadır. Yine bu nedenle Hayek, sosyalist düşüncenin insan tasarımı olduğunu ve herhangi bir otoritenin ekonomiyi planlayarak idare edemeyeceğini söylemektedir.

Sosyalizm, insan aklına fazlasıyla güvenen ve insan aklını kullanarak her türlü düzenin oluşturulabileceğine inanan bir ideolojidir. Aynı zamanda sosyalist düşünce kurucu rasyonalist düşüncenin desteğine de sahiptir. Ancak toplumsal düzeni ve ahlaki kuralları ne insan aklının gücü ne de insanların tasarladıkları düzen yaratmamıştır. İnsanların içgüdüleri büyük ölçekli bir topluma değil daha ziyade küçük ölçekte avcı-toplayıcı düzenine uygundur.

Uygarlığın oluşmasına, büyük ölçekte bir düzenin var olmasına katkı sağlayan insan aklı değil, kültürel evrimle birlikte gelişen adil davranış kuralları geleneğidir. Bu adil davranış kuralları insan aklının bir sonucu olmadığı gibi, insan aklının kullanımı ve bununla beraber ortaya çıkan adil davranış kuralları da bir kültürel evrimin sonucudur.

İnsan, dünya düzeni içinde bugünkü konumuna da aklının rehberliği olmadan kültürel bir evrim sonunda ulaşmıştır. Hayek'e göre sosyalistlerin kavrayamadığı şey tam da bu noktadır. Çünkü sosyalistler piyasa ekonomisinin kendiliğinden doğan düzenin bir ürünü olduğuna değil, insan tasarımının bir ürünü olduğuna inanmaktadırlar.

İnsanların kendi iktisadi faaliyetlerini yürütebildikleri piyasa sistemini yani kapitalizmi bilinçli bir şekilde tasarladıkları ve planladıklarına inanmaktadırlar. Bu sebeple de bu düzenin insan ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamayacağını, adaletsiz ve ahlaki kurallara aykırı olduğunu iddia ederek sosyalist bir düzen oluşturmak isterler. Böylece insan aklını kullanarak dünyadaki ideal toplumu yaratabilecekleri gibi bir kibre kapılırlar.

Hayek, piyasa düzenin bu denli koordine olup işlemlerini de yine insan aklının gücüne değil, kültürel evrimin sonucuna dayandırır. Diğer bir anlatımla, kuşaktan kuşağa taklit ve öğretim yoluyla günümüze ulaşan insan davranışlarının önemli bir kısmını belirleyen adil davranış kuralları ve kuralları benimseyen topluluklar daha çok üretim yapabildikleri için günümüze kadar ulaştılar. Yine kültürel evrimle öğrenilen adil davranış kurallarını benimseyen insanların, çevresindeki insanlarla daha iyi iletişim kurabildiklerini ve daha kolay adapte olduklarını da söyleyebiliriz.

Özel mülkiyet, ticaret, rekabet, sözleşme gibi özel hayata ilişkin adil davranış kuralları geleneği, akla ve mantığa uygun olduğu için değil geçmişten bu yana deneme yanılma ile öğrenilerek başarılı oldukları için günümüze kadar ulaşmıştır. Bu sebeple de uygarlığın oluşumu insan aklının mucizevi başarısı değil benimsenen ahlak kuralları geleneğinin başarısıdır. Sosyalistlerin yapmayı planladıkları, başarıları sebebiyle günümüze kadar ulaşan adil davranış kurallarını yıkıp yerine kendilerinin uygun gördüğü ve aklın üstünlüğüne inanarak tasarlamak istedikleri bir davranış kuralları seti oluşturmaktır.

Sosyalistlerin toplumları yeniden planlama ile belli bir düzen kurmak isterken kaçırdıkları nokta şudur, insan onların zannettiği kadar akıllı değildir. Bu bağlamda da Hayek'e göre karmaşık bir yapıyı oluşturan toplumların düzenini tasarlayarak sağlamak mümkün değildir. Sosyalist ekonomi, piyasa ekonomisinin kullandığı kaynakları kullanarak, piyasa ekonomisinde olduğu gibi yeterince kaynak üretmez ve karmaşık yapıdaki toplumu besleyemez. Bu durum sadece gıda, barınma gibi temel ihtiyaçları kapsamamakla birlikte sosyalist düşünce bireyleri manevi olarak da besleyemez.

Herhangi bir toplumda yaşayan bireylerin daha önce de sık sık belirttiğimiz üzere birbirinden farklı istek ve arzularının var olması sebebiyle insan aklının bilinçli bir planlamasıyla yeniden bir düzen kurmaya çalışmak anlamsız bir çaba olarak görünüyor. Hayek'e göre gelenekle beraber günümüze kadar ulaşan adil davranış kurallarını yıkmak ve sosyalist ideolojiyi benimsemek bir ölüm kalım meselesidir.

Hayek, insan aklının kullanımının ve insanın aklının gücüne inanmanın yanlış bir şey olduğunu elbette iddia etmemektedir. Ancak insanlar, kendiliğinden doğan düzenin insan aklının planlayabileceğinden daha karmaşık bir yapıda olduğunun farkına vardığında aklı daha doğru bir şekilde kullanır. Hayek, bu açıdan bakıldığında kültürel evrim teorisi ile kendiliğinden doğan düzen kavramlarının birlikte ele alınması gerektiğini söyler. “Bu bağlamda Hayek bir evrimcidir.”¹³⁰ Ancak, Hayek’in evrim anlayışı kültürel bir süreçtir. Yine Hayek’e göre kültürel evrimin belli bir kuralı yoktur, kültürel evrim zaman içerisinde geleneklerin evrimini ifade eder. Böylece kültürel evrim, sözleşme, ticaret ve davranış kuralları gibi birçok kurumu ortaya çıkarır. “Hayek, kültürün genetikle bir ilgisi olmadığını söyler ve bir biyolog olan Bonner’ın kültürün biyoloji ile ilgisi olduğu iddiasını doğru bulmaz. Hayek’e göre genetik kalıtım ne öğreneceğimizi belirleyebilir fakat gelenekleri öğrenmemiz için bir etken değildir.”¹³¹ Adil davranış kurallarının geleneklerle birlikte tarafımıza ulaşan kısmı zaman zaman tutarlı olup olmamaları açısından tartışılabilir, eleştirilebilir ve belki de bazen reddedilebilir. Ancak mevcut düzenin tamamen ortadan kaldırılıp, insan aklının gücüne inanılarak oluşturulan yeni bir düzenin, daha iyi ve daha doğru olduğuna inanmak ölümcül bir kibirden başka bir şey değildir.

4.6 ENTELEKTÜELLER VE SOSYALİZM

Asıl işi, fikir üretmek ve fikirleri yön vermek olan kişilere entelektüel denir. Entelektüeller iki gruba ayrılır. “Birincisi yeni fikirler geliştiren, yaratıcı entelektüeller; diğeri, yaratıcı entelektüelleri izleyen ve genellikle ikinci el fikirlerle

¹³⁰ Levent, A., “Kurumsal İktisatçılar Olarak Hayek: Kültürel Evrim, Kurallar ve Kurumlar”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2019, Sayı: 96, s. 91-110

¹³¹ Hayek, F., A., *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, s.25

<https://www.mises.at/static/literatur/Buch/hayek-the-fatal-conceit.pdf> Erişim Tarihi: 25 Nisan 2020

uğraşan, bazen bayağılık noktasına veya daha da ötesine gidebilen ve görev icabı öyle görünen (nominal) entelektüellerdir.”¹³²

Entelektüellerin, kararları etkileyen, halkın geneline yayılmış düşünceler dışında farklı düşünceleri halka yaymadaki gücü inkâr edilemez. Aynı zamanda entelektüellerin sahip oldukları nüfuzu da gözden kaçırmamak gerekir. “Birleşik Devletler ’de diğerlerinden daha fazla olmak üzere, bütün demokratik ülkelerde yaygın olan bir inanç vardır; Entelektüellerin siyaset üzerindeki tesiri ihmal edilebilir.”¹³³ Entelektüeller, sahip oldukları bu nüfuzu kamuoyunu şekillendirmede kullanmaktadır. Sosyalizm, uzunca bir zaman sadece entelektüellerin bildiği bir siyasal teoriydi fakat bir zaman sonra işçi sınıfı sosyalizmi kendi programı olarak kabul etti ve bu kabulde entelektüellerin payı oldukça büyüktür.

Sosyalizme geçen her ülkede, sosyalizmin giderek büyüyen, gelişen ve siyaset üzerinde etki bırakan bir ideoloji olmasının kaynağında entelektüellerin çabası vardır. Bunun sebebi entelektüellerin düşüncelerini, sosyalist ideallere yönlendiren dönemler olmasıdır. Entelektüellerin olayların gidişatını tahmin etmeyi veya süreci isteyip istemedikleri çok önemli bir faktördür. Sol partilerde entelektüellerin bu kilit noktasını fark etmişler olsa gerek siyasal meselelerde entelektüel kesimin desteğini almak için çaba sarf etmiştir.

“Mamafih ‘entelektüeller’ terimi, hemen, işaret ettiğimiz büyük sınıfın doğru tarifini vermez ve ikinci el düşünce tacirleri olarak isimlendirdiğimiz kimseleri tasvir etmek için daha iyi bir isme sahip olmadığımız gerçeği, onların nüfuzunun daha iyi bilinmesinin önemsiz sebeplerinden değildir.”¹³⁴ Entelektüel kelimesinden hoşlanmayalar bile, kendisini entelektüel olarak tanımlayan birçok kimseyi ciddiye almaktadır.

¹³² Hagg, E., “Entelektüellerin Kapitalizm Düşmanlığı”, içinde, Yayla, A., *Piyasa Medeniyeti*, çev. Gözen, R., Liberte Yayınları, Ankara, 2013, 2. Baskı, s.211

¹³³ Hayek, F.A., “Entelektüeller ve Sosyalizm”, çev. Demirci M.

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/33/03-Friedrich-von-Hayek.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

¹³⁴ Hayek, F.A., “Entelektüeller ve Sosyalizm”, çev. Demirci M.

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/33/03-Friedrich-von-Hayek.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

“Entelektüeller ne orijinal bir düşünür ne de belli bir düşünce sahasında uzman kişilerdir.”¹³⁵ Bir kişinin fikirleri yayması için gereken nitelikleri şöyle sıralayabiliriz; herhangi bir alanda uzun uzun yazması ve konuşmayı becerebilmesi, çevresindeki kişilerden daha çabuk yeni bilgilere ve fikirlere ulaşması ve yine yeni fikirlerden haberdar olmasını garantileyen bir konumunun olması yeterlidir. Bu sınıf sadece gazetecilerden, öğretmenlerden, radyoculardan, yazarlardan ibaret değildir. Bu tarz mesleklerin hepsi elbette fikirleri taşıma ve yayma konusunda önemli bir yere sahiptir ancak profesörler, bilim insanları gibi meslekler de fikirleri yayma konusunda usta olan diğer meslek gruplarıyla iç içedir. Örneğin bir doktor, kendi alanıyla ilgili olmayan herhangi bir konuda edindiği bilgiyi günlük hayatın getirdiği münasebetler dolayısıyla etrafındaki insanlara taşıyabilir ve kendi alanında uzman olması sebebiyle (aynı zamanda toplumdaki konumu nedeniyle) birçok kişi tarafından saygıyla dinlenir.

Bu sebeple biz sıradan insanlar, kendi çalışma alanımız dışındaki bilgilerin ve haberlerin dışında, kendilerine bilgiyi yaymayı iş edinen kişiler tarafından, tarafımıza iletilen yeni gelişme ve haberleri onlar aracılığıyla öğrenmek durumunda kalırız. Böylece hangi fikir ve düşüncelerin bize ulaşacağına, yeni gelişen bir fikir akımının tamamının mı yoksa kendilerince uygun olan kısmının mı bize ulaştırılacağına entelektüeller karar verir. Yine bilimsel anlamda yapılan çalışmaların ya da bir düşünürün kendi alanında yaptığı çalışmaların sonucunu öğrenip öğrenmememiz entelektüellerin kararına bağlıdır.

Bir bilim dalı ya da mesleğin yabancısı olanlar, yani belki de sıradan insanlar olarak tarif edebileceğimiz insanlar entelektüellerin görüşlerinden ne derece etkilendiklerinin farkına varmazlar. Yine kendi alanında bazı entelektüellerin, büyük bir ilim insanı olarak kabul edilmesi ve hak edilmemiş bir üne kavuşmasının sebebi entelektüellerin kendilerine yakın siyasal görüşü desteklemesinden kaynaklı birçok kişi vardır.

¹³⁵Hayek, F.A., “*Entelektüeller ve Sosyalizm*”, çev. Demirci M.

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/33/03-Friedrich-von-Hayek.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

Hayek, entelektüellerin sol partilere yakın olanlarının hak etmese bile takdir edildiğini ve yine hak etmedikleri şöhrete kavuştuklarını söyler. Ancak, daha muhafazakâr bilim insanlarının hatta belki şöhrete kavuşan belki de o şöhreti hak etmeyen birçok entelektüelden daha fazla başarılı olsalar dahi şöhrete kavuştuklarını görmediğini iddia eder.

Halkın vereceği siyasal konulardaki kararları etkilemek için bazı konuların şöhrete kavuşturulması entelektüeller tarafından yaygınlaştırılması oldukça önemlidir. Sosyalizm ise bu anlamda kendisine taraftar olacak şekilde bir iktisatçı çoğunluğa sahip olmamıştır. “Sosyalizm, henüz uzmanların hâkim görüşü değil, çoğu kendi mesleklerine şüpheli mevkilere sahip bir azınlığın entelektüeller tarafından kabul edilen yaygın görüşlerdir.”¹³⁶

Hayek, entelektüellerin büyük bir kısmının bireysel olarak hiçbir konuyu iyi bilmeyen insanlar olduklarını, bildikleri konularda da yüzeysel olarak bilgi sahibi olduklarını söyler. Ancak yine de entelektüellerin nüfuzlarını küçümsemek gerektiğini, yüzeysel olan bilgilerini aktarmalarıyla toplum üzerindeki etkilerinin gelecekte oldukça etkili olacağını ileri sürer. Entelektüellerin inandıklarını yaymasıyla birlikte toplum da bu entelektüellerin inandıklarına inanmaya ikna olur ve hatta inanır. Bu da toplumda geri dönülemez ve değiştirilemez inançlar dizisinin oluşmasına sebep olur.

Entelektüeller, toplumda yaşayan bireyi birçok yönden etkileyebileceği gibi özellikle politikanın icrası konusunda önemli derece etkiler. Politikanın icrası entelektüellerin elindedir. Bunun örnekleriyle toplumun birçok kesiminde karşılaşırız.

“‘Kapitalist’ mülkiyet altındaki gazeteciler, ‘gerici’ hükümet organları tarafından gözetilen üniversiteler, muhafazakâr hükümetlerin sahip oldukları yayın

¹³⁶ Hayek, F.A., “*Entelektüeller ve Sosyalizm*”, çev. Demirci M.

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/33/03-Friedrich-von-Hayek.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

sistemleri...”¹³⁷ Tüm bunların yanında, kamuda çalışanların sosyalist olmalarından sebep sosyalizme yönelmeleri için etkiledikleri malumdur.

“Aydınların Marksizm’e bağlı kalmalarının bir diğer sebebi dağ gibi yığılan maddi olgu ve bilgilere kapılarını kapatmalarına yol açan bir romantizm veya bir zihin ruh hali[dir].”¹³⁸ Sosyalizm genellikle aydınları romantik bir eşitlik hayaline sürükler. Farkında olmadan sosyalizmin uygulanamaz olduğunu kabul eden entelektüeller dahi bu hayale kapılırlar.

Hayek, sosyalizmi destekleyen entelektüellerin görüşlerini belirleyen şeyin bencilce düşünülmüş çıkarlar veya kötü niyet değil, aslında dürüstçe sosyalizmin iyi olduğuna inanmış olmalarıdır der. “Bir insanın pozitivism ve çocuksu iyimserlik çağında henüz siyasi ve ekonomik bir model olarak fiilen ve geniş ölçekte tatbik edilmemiş ve dolayısıyla sonuçları görülmemişken Marksizm’in büyümesine kapılması, belki mazur görülemeyebilecek ama kesinlikle izah edilebilecek bir fenomendir.”¹³⁹ Burada şunu sormak gerekiyor, sosyalistlerin vadettiği bolluk ve berekete, ekonomik olarak hayatımızı nasıl idame edeceğimize kafa yormayacağımızı vadeden bir düzene kim hayır diyebilir?

“Entelektüellerin en karakteristik özelliği, muhtemelen, yeni fikirler hakkında onların muayyen değerlerine göre değil de modern veya ilerlemiş olarak kabul ettikleri dünya tasavvuruna kendi genel düşüncelerine uygun düşmesine göre hüküm vermeleridir.”¹⁴⁰ Yeni düşüncelerin entelektüeller üzerindeki etkisi ve entelektüellerin tercih ettikleri düşünceler sayesinde yaygınlaşması daha fazla mümkün olur. Sosyalizmin, zararlı olduğu düşünülürse ve bu fikirlerin çürütülmesine ihtiyaç duyulursa ayrıca sosyalizm teorilerinin uygulanamaz olduğu ispat edilmek

¹³⁷ Hayek, F.A., “Entelektüeller ve Sosyalizm”, çev. Demirci M.

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/33/03-Friedrich-von-Hayek.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

¹³⁸ Yayla, A., “Marksizm Niçin Hala Popüler?”

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/61-62/sayi-61-62.pdf> Erişim Tarihi 29 Nisan

¹³⁹ Yayla, A., “Marksizm Niçin Hala Popüler?”

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/61-62/sayi-61-62.pdf> Erişim Tarihi 29 Nisan

¹⁴⁰ Hayek, F.A., “Entelektüeller ve Sosyalizm”, çev. Demirci M.

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/33/03-Friedrich-von-Hayek.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

istenirse bu durum ancak entelektüellerin geçerli itirazlarda bulunmasıyla yok edilebilir.

Entelektüeller arasında daha aktif ve daha zeki insanların sosyalizm taraftarı olması gibi bir gerçeklik vardır. Bu durum sosyalizmin yöntemlerinin pratiğe döküldüğü aşamada değil, daha çok teorik kısmında geçerlidir. Aynı zamanda sosyalizmin daha aktif ve daha zeki entelektüeller tarafından benimsenmesi sosyalizmin yaygınlaşmasının lehine olacaktır. Sosyalistler, bunu daha zeki insanların sosyalist olmak zorunda olduğunun bir delili olarak görürler. “Bu durumun başlıca sebebi muhtemelen şudur: Bugünkü toplum düzenini kabul eden fevkalade kabiliyetli insanlara bir sürü nüfuz ve iktidar yolu açıkken, tatmin olmamış ve sevgisi azalmış kişiler için entelektüel kariyer hem nüfuz hem de iktidar bakımından ideallerine ulaşmaya katkı yapacak istikbali en parlak yoldur.”¹⁴¹

Ancak Hayek, daha kabiliyetli insanların, muhafazakâr eğilimli insanlar olduğunu ve genellikle sevdiği alanlarda entelektüel çalışmaları seçtiklerini tüm bunların sonucunda da entelektüel değil de uzman akademisyen olmalarının muhtemel olduğunu söylemektedir. Aslında daha radikal görüşlere sahip entelektüellerin çalıştıkları işler onlar için amaç değil, görüşlerini yaymak açısından birer araçtır. Bu sebeple daha zeki olanların sosyalist olduğu değil, sadece kamuoyu üzerinde belirleyici etkiler kazandıran uğraşlara kendisi adanmış gibi bir gerçek vardır.

“Sosyalist düşünce, gençlere cazip gelmesini büyük ölçüde bilhassa düşsel karakterine borçludur; sırf ütopyacı düşünceye müptela olma cesareti bu bakımdan geleneksel liberalizmin ne yazık ki sahip olmadığı bir güç kaynağıdır.”¹⁴² Hayek, entelektüellerin genel anlamda fikirlerin iç yüzüyle ilgilenmediğini ileri sürer. Bu sebeple de sosyalist bir düzende planlı bir sitemde, bütün olarak sosyal düzenin görünüşte iyi fakat pratikte uygulanamaz olduğunu fark edemediklerini iddia eder.

¹⁴¹ Hayek, F.A., “Entelektüeller ve Sosyalizm”, çev. Demirci M.

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/33/03-Friedrich-von-Hayek.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

¹⁴² Hayek, F.A., “Entelektüeller ve Sosyalizm”, çev. Demirci M.

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/33/03-Friedrich-von-Hayek.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

“Sosyalist teorisyenlerin pozisyonu ile kelimenin eski anlamıyla liberal karşıtları arasındaki fark gösterilirse, sosyalizmin özellikle entelektüellere cazip gelmesinin spekülâtif karakterlerinden kaynaklandığının önemi daha açık hale gelecektir.”¹⁴³ Liberal düşünürlerin, sosyalist düşünürler karşısında topluma yeterince hitap edememesinin nedeni sosyalizmin fiilen uygulanmaya başlamadan önceki ütöpik, sevimli ve ideal toplum düzenini vadetmesindedir.

Hayek, özgürlüğe sadece kaybedildiği zaman mı önem verildiğini ve ayrıca özgürlüğün değerinin anlaşılması için sosyalist totaliterliğin korkunç döneminden mi geçmek gerektiğini sorar. Sosyalizm şöhretini, kamuoyunu belirleyen kişileri cezbetmeye devam ettiği sürece kaybetmeyecektir. Bunun önüne geçilebilmesi için de özgür bir toplum kurmayı, yeni bir liberal program kurmak gerektiğini düşünür. “Sosyalistlerin başarısından hakiki liberallerin öğrenmesi gereken temel prensip şudur: Sosyalistlere entelektüellerin desteğini kazandıran, ütopyacı olma cesaretidir ve bu sebeple sadece son günlere kadar büsbütün uzak gözükten şeyleri günlük hayatta mümkün kılan, kamu üzerindeki nüfuzlarıdır.”¹⁴⁴

Sosyalizm, tatbik edildiğinde, bireylere dünyada cenneti vadeden teorilerini gerçekleştirmek için geliştirdikleri yöntem ve uygulamaları icraata dönüştürebilmek uğruna sorun olarak gördükleri durumu daha da kötüleştiren ve derinleştiren bir sistemdir. Tüm bunlara rağmen, Hayek’e göre, tarih boyunca en zalim uygulamaları geliştiren sosyalizme olan bağlılık devam ediyorsa, burada, bu sistemi destekleyen entelektüellerin, alanlarında uzman olmaktan çok sadece yüzeysel bilgilere sahip kişilikler oldukları aşikârdır.

Tam olarak sosyalizme geçmemiş ülkelerdeki entelektüellerin, sosyalist düşünceye bağlı kalmakta bu kadar ısrarcı olmaları sosyalizmi tam anlamıyla tecrübe etmemiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak, sosyalizmle yönetilen ülkelere

¹⁴³ Hayek, F.A., “*Entelektüeller ve Sosyalizm*”, çev. Demirci M.

<http://www.libertdownload.com/LD/arsiv/33/03-Friedrich-von-Hayek.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

¹⁴⁴ Hayek.F.A., “*Entelektüeller ve Sosyalizm*”, çev. Demirci M.

<http://www.libertdownload.com/LD/arsiv/33/03-Friedrich-von-Hayek.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

ziyarete bulduklarında dahi sosyalizmin vahim durumunu tam olarak kavrayamıyorlar. Bu da sosyalist düşüncelerine daha da bağlı kalmalarına sebep oluyor:

“Son olarak Marksist aydınlar, Marksizm’in içinde kalmada ısrarlı oldukları için, diğer sistemlere (mesela kapitalizme) yönelttikleri soruları sosyalizme yöneltmiyor ve Marksizm’deki çelişkileri göremiyor. Mesela, kapitalizmin ahlakını sorguluyor ama sosyalizmin hangi ahlaki zeminde ve niçin tercih edilmesi gerekeceğini açıklamıyor. Kapitalizmin ahlaki eleştiriye tabi tutulmasının sosyalizmi tercihinin ahlaki bir eylem olacağını otomatikman ispatlayacağı var sayılıyor. Aynı şekilde sosyalizmin pratiğinin nasıl olacağı da açıklanmıyor.”¹⁴⁵

4.7 HAYEK’İN SOSYALİZME YÖNELİK ELEŞTİRİLERİNE YANIT

Hayek’in sosyalizme yönelik eleştirileri birçok düşünür tarafından dikkate alınmış ve yine birçok düşünür tarafından eleştirilmiştir. Hayek’e yöneltilen eleştiriler arasında en dikkat çeken noktalar, kendiliğinden doğan düzen anlayışına ve piyasa ekonomisine yönelik olanlardır.

Kendiliğinden doğan düzen anlayışı ile ilgili olarak Hayek, iktisadi ilişkiler bağlamında var olan düzenin kendiliğinden oluştuğunu iddia eder. Ancak onu eleştirenler iktisadi ilişkilerle ilgili olarak, düzen dediğimiz kavramın herhangi bir müdahalede bulunmadan oluşabileceğine inanmamaktadırlar. Hayek, bireylerin herhangi bir baskıya maruz kalmadan yaşamaları gerektiğini ileri sürer ancak Hayek’in bu fikrine katılmayan kolektivistler, ekonominin işleyişinin devlet emirleri olmadan istikrarlı ve sistematik bir şekilde olamayacağını iddia ederler. Hayek’i de

¹⁴⁵ Yayla A., “Marksizm Niçin Hala Popüler?”

<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/61-62/sayi-61-62.pdf> Erişim Tarihi 29 Nisan

kendiliğinden doğan düzen anlayışının yeterince açık olmadığı ve toplumu yeterince anlayamadığı açısından eleştirirler.

Hayek, piyasa ekonomisinde serbest ticareti benimsemiş, bireylerin özgürce üretim, ticaret ve bu üretimlerden hareketle dilediği gibi tercih yapabilmeleri gerektiğini savunmuştur. Ancak Hayek'in piyasa ekonomisi ile ilgili anlayışının eleştirilmesinde yatan sebep üretim araçlarının devlet idaresinde olmadığı sürece toplumda yaşayan bireylerin büyük bir çoğunluğunun haksızlığa uğrayacağı fikridir. Kolektivistlere göre üretim araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar arasında önüne geçilemeyecek boyutta eşitsizlikler oluşmaktadır. Bu durum, toplumun genel huzuru açısından oldukça etkilidir.

Hayek ise devletin bireylerin hayatına müdahale ederek, ekonomik anlamda toplumdaki eşitsizliği gidermeye çalışmasının yanlış olacağını vurgulamakta ve bunun adaleti getirmeyeceğini savunmaktadır. Hayek' göre ekonomiye müdahale zor kullanmayı ve plancılığı beraberinde getirecektir. Oysa, Hayek'e göre bireylerin devletten beklentileri güvenliklerini ve özgürlüklerini garanti altına almak olmalıdır.

4.7.1 HAYEK'İN KENDİLİĞİNDEN DOĞAN DÜZEN KAVRAMINA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Hayek, kendiliğinden doğan düzen anlayışının açık olmadığı gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Kendiliğinden doğan düzen anlayışına ilk eleştiri, herhangi bir düzenin kendiliğinden oluşmasının mümkün olmayacağı konusundadır. Düzenin planlanmadan tamamen kendiliğinden oluştuğunu düşünmenin anlamsız olduğu iddia edilmektedir. Kolektivizm taraftarları, bir devletin emirleri ne kadar fazla ve ne kadar karmaşık olursa olsun kendiliğinden doğan düzen anlayışının bireyin hayatına devam ederken dolduracağı boşlukları tamamen ortadan kaldıramayacağı için bir düzenin planlanmamış olmasının mümkün olamayacağını iddia ederler. "Ancak Hayek, bir düzenin tasarlanmış kurallara dayanmasına karşın,

yine de karakter olarak kendiliğinden düzen niteliğini taşıyabileceğini söyleyerek eleştirilere yanıt vermektedir.”¹⁴⁶

Hayek’e göre bir düzenin ancak genel karakterleri görülebilir, ayrıntılar ise olasılıklara bağlı olarak değişebilir ve görülemez. Hayek, birçok çalışmasında olduğu gibi ‘Kölelik Yolu’ adlı çalışmasında da merkezi planlama görevini üstlenen devletin, zor gücüne dayanarak bireysel özgürlüğe tehdit oluşturabileceğini savunur.

Hayek’e göre bir kimse kendiliğinden doğan düzen sebebiyle zengin ya da fakir olmuşsa bu durum kendiliğinden doğan düzenin adaletsiz olduğunu göstermez. Çünkü kendiliğinden düzenin doğuracağı sonuçlar bir makine ya da bir insan gibi ele alınıp incelenemez. Adalet dediğimiz kavram ya da durum insanların bilinçli olarak gerçekleştirdikleri davranış ve eylemlerin sonucunda ortaya çıkar. “Hayek, toplumun kendiliğinden düzeninin bireyler ve organizasyonlardan oluştuğunu söyler.”¹⁴⁷ Hayek’in organizasyondan kastı aile, ev, ticarethane gibi şeylerdir. Hayek’in organizasyonu oluşturduğunu söylediği bu şeylerin devamlılığını sürdürebilmesi açısından kendiliğinden doğan düzenin kuralları birer araçtır.

Hayek, büyük toplumlarda yer alan en büyük organizasyonun devlet olduğunu söyler. Hayek, kendiliğinden doğan düzenin kuralları herhangi bir mekanizma olmadan yürütebilmesinin mümkün olduğunu ancak devlet denilen organizasyonun kuralların yürütülmesi için gerekli olduğunu iddia eder.

Sururi Aktaş, Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi’ni anlattığı kitabında Avustralya Siyaset Teorisyeni Chandran Kukathas’ın Hayek’in kurucu rasyonalizme olan eleştirilerinin bazılarında söz etmiştir. Bunlardan birincisi Hayek’in kurucu rasyonalizm ile diğer rasyonalist anlayışlar arasında yaptığı ayrımı eleştirmiş ve bu ayrımın yeterince ayrıntılı olmadığını ve sorgulanabilir olduğunu söylemektedir. Hayek, Hobbes ve Rousseau’nun liberal olmadıklarını söylerken, Locke ve Kant gibi sözleşmecilerin liberal olduklarını söylemektedir. Kukathas burada Hayek’in sözleşmecileri ayırırken yanlış bir ayrım yaptığını, Adam Smith ve Hume gibi

¹⁴⁶ Aktaş, S., *Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 63

¹⁴⁷ Aktaş, S., *Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 66

düşünürlerin kurucu rasyonalist olduğunu söylemektedir. Fakat Hayek'e yöneltilen bu eleştirilere katılmamakla birlikte, Hayek'in yapmış olduğu ayrımın doğru olduğunu söylemek gerekir. Örneğin Hobbes, "Leviathan" isimli çalışmasında en büyük güç olarak iktidar ve otoriteyi ortaya çıkarır. Rousseau ise toplumda yaşamının özgürlüğün feda edilmesi anlamına geldiğini, doğa durumundan toplum yaşamına geçildiğinde başkaları tarafından zorunlu tutulan yasalar ve düzenlemelerle bağımlı kılınması gerektiğini söyler. "Genel irade" dediği kavramla birlikte, bireylerin çıkarları değil toplumun çıkarlarının gözetilmesi gerektiğini iddia etmesi sebebiyle devletçi bir düşünce sistemine sahip olduğu açıktır. Ancak Locke ve Kant devletin minimize edilmesini ve bireysel özgürlüklerin ön planda olması gerektiğini iddia ederler. Dolayısıyla Hayek'in bu ayrımının oldukça yerinde ve doğru olduğu açıktır.

Hayek, toplumsal kurumların gelişmesinde aklın gücünü reddetmez; fakat sosyal düzenin akıl yoluyla baştan aşağı kurgulanmasını reddeder. Hayek, toplumun düzeninin devam etmesi için yasama organlarına ihtiyaç duyulmasını da reddetmez ve özgürlüklerin garanti altına alınabilmesi için de anayasacılığa da yer verir.

Hayek, hükümet teşkilatının kurulmasını ve bunun mecburen akıl yoluyla yapılması gerektiğini söyler ancak bunu yaparken de asıl önemli olanın bireysel özgürlüklerin engellenmemesini sağlayacak sağlam bir sistem olmasını söylemektedir. Hayek, toplumu bireysel özgürlüklerden alıkoymaya yönelik kurumları inşa etme ve dayatma çabalarına karşı gelmemiz gerektiğini ve akılcı bireyler olarak kendiliğinden doğan düzene inanmamız gerektiğini ileri sürer.

Hayek'in bu kendiliğinden doğan düzen savunusuna Sandefur bazı sorunlar görmüş ve bunları dört başlıkta eleştirmiştir. "Birincisi, inşa edilmiş ve kendiliğinden düzenlerin arasındaki fark ilkesel bir fark değildir."¹⁴⁸ Gerçekte, aradaki fark, giderek yalnızca bireyin bakış açısına bağlı olan seçimi haline gelir. "İkinci olarak bu şu anlama gelir; kendiliğinden doğan düzen betimsel açıdan kullanışlı olmakla birlikte

¹⁴⁸ Sandefur, T., "Four Problems with Spontaneous Order"

<https://www.cato-unbound.org/2009/12/07/timothy-sandefur/four-problems-spontaneous-order>

Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

inşacı zihniyetin normatif eleştirisi için herhangi bir dayanak oluşturmaz, tıpkı doğal ayıklanma yoluyla evrim kavramının bir aslanın herhangi bir antilopu yiyip yememesi gerektiği konusunda bize herhangi bir şey söylememesi gibi.”¹⁴⁹ Üçüncü olarak, Sandefur varlığını sürdüren tüm düzenlerin adil olmadıkça kendiliğinden doğan düzen kavramının, gayri adil bir düzen olarak bize temel oluşturmadığını ileri sürer. Sandefur’a göre Hayek, bu sorunu kendiliğinden doğan düzen sürecine iradi planlamayı dâhil ederek çözmeye çalışmıştır. “Hâlbuki dördüncü bir eleştirel unsur olarak, adaletsizliğin giderilmesi “akılcı inşancılığı” gerektirir ki bu da bizi en baştaki soruna geri götürür.”¹⁵⁰

Francis Fukuyama da Hayek’in düşüncesinde bir çelişki olduğunu iddia eder. Ona göre Hayek, bireylerin iyi kötü geçinip gittiklerini, planlamalar yaparak ilerlediklerini, deneme yanılma yoluyla hayatı öğrendiklerini söyler. Hayek devletlerin de yenilenme ihtiyacının olacağını ve bu yenilenme yoluna girdiklerinde de başarısız olduklarını ileri sürmüştür. “Bununla birlikte Hayek, devletle toplum arasındaki ayırt edici çizginin ampirik adaptasyondan ziyade, katı bir soyut ilkeye göre çizilmesi gerektiğinde ısrar ediyor, bunu yaparken gerçek bir Hayekçi düşünceden ayrılan kibirli bir Kartezyen olduğunu kanıtlıyor.”¹⁵¹

“Avusturyalı iktisatçılar, iktisadın temel probleminin kaynakların dağılımının piyasadaki bireysel eylemlerin sübjektif değerlendirmesinde olduğunu söylerken kurumsal iktisatçılar teknoloji, piyasa ve kurumların karşılıklı etkileşimi sonucu iktisadın temel probleminin oluştuğunu düşünmektedirler.”¹⁵² Bu ayırım sonucunda Avusturya iktisat okulu bireyciliği savunurken kurumsal iktisatçılar planlı iktisadı

¹⁴⁹ Sandefur, T., “Four Problems with Spontaneous Order”

<https://www.cato-unbound.org/2009/12/07/timothy-sandefur/four-problems-spontaneous-order>

Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

¹⁵⁰ Sandefur, T., “Four Problems with Spontaneous Order”

<https://www.cato-unbound.org/2009/12/07/timothy-sandefur/four-problems-spontaneous-order>

Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

¹⁵¹ Fukuyama, F., “Friedrich A. Hayek Big Government Skeptic”

<https://www.nytimes.com/2011/05/08/books/review/f-a-hayek-big-government-skeptic.html> Erişim

Tarihi: 20 Nisan 2020

¹⁵² Levent, A., “Kurumsal İktisatçılar Olarak Hayek: Kültürel Evrim, Kurallar ve Kurumlar”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2019, Sayı: 96, s. 91-110

savunmaktadırlar. Böylece metodolojik bireycilik ve metodolojik kolektivizm ayrımı ortaya çıkmaktadır.

Avusturya iktisat okulu piyasa yanlısı fikirlerle yönelirken kurumsal iktisatçılar serbest piyasaya ve kapitalizme uzak durmuşlardır. “Avusturyalı iktisatçılar, piyasanın kendiliğinden doğan bir süreçle oluştuğunu iddia ederken kurumsalcılar piyasa ve kapitalizmi güç ilişkileri perspektifinden değerlendirmekten yanadırlar.”¹⁵³

Kurumsalcılar, piyasanın kapitalizmin yoğun bir şekilde ilerlemesi ve bazı büyük güç yapılarının meydana gelmesiyle oluştuğunu iddia ederler. Bu nedenle Avusturyalı iktisatçılar kurumsalcıları müdahaleci olarak görürler. Üçüncü farklılık, “Avusturyalı iktisatçılar metodolojik bireycilikten ötürü makro iktisattan ziyade mikro iktisada ilgi duyarken kurumsalcılar kurum ve endüstrileşme vurguları nedeniyle makro iktisatla ilgili olmasıdır.”¹⁵⁴

Avusturyalı iktisatçılar her zaman devlete daha mesafeli durmuşlar ve devlete eleştirel yaklaşmışlardır. Ancak kurumsalcılar devlete her karşı her zaman daha yakın olmuşlar ve devletin işleyişi onlar için önemli olmuştur. Bu da her iki düşünce fikri için aralarındaki dördüncü farklılık olarak görülebilir. Avusturyalı iktisatçılar ve kurumsalcılar arasındaki beşinci fark ideoloji ve değer konusunda da farklı düşünceleridir. “Son farklılık, kurumsalcılar metodolojik açıdan farklılıklara açık durur ve pragmatist felsefeyi benimserken Avusturyalı iktisatçıların metodoloji noktasında daha kompleks bir pratiğe sahip olmasıdır.”¹⁵⁵

Hayek’e yöneltilen diğer bir eleştiri ise David Colander tarafından “The Many Road to Serfdom” makalesinde yer alan ve Hayek’in planlamaya yönelik düşünceleridir. Colander, hükümetlerin planlama yapması gerektiğini ve

¹⁵³ Levent, A., “Kurumsal İktisatçılar Olarak Hayek: Kültürel Evrim, Kurallar ve Kurumlar”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2019, Sayı: 96, s. 91-110

¹⁵⁴ Levent, A., “Kurumsal İktisatçılar Olarak Hayek: Kültürel Evrim, Kurallar ve Kurumlar”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2019, Sayı: 96, s. 91-110

¹⁵⁵ Levent, A., “Kurumsal İktisatçılar Olarak Hayek: Kültürel Evrim, Kurallar ve Kurumlar”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2019, Sayı: 96, s. 91-110

planlamanın kaçınılmaz olduğunu, başka bir alternatifin olmadığını ileri sürer. Aynı zamanda Colander, “plan yapmamak, sadece başka bir plan türüdür” demektedir.¹⁵⁶

Yine Colander, Hayek'in piyasa ekonomisinin karmaşık bir durum yarattığını ve Hayek'in görüşünü cazip kılan şeyinde herhangi bir politik sorununa kesin olarak cevap veremediğini yalnızca politik sorunlar hakkında düşünmek için yararlı bir çerçeve oluşturduğunu iddia etmektedir.¹⁵⁷ Colander, sonuç olarak, Hayek'in Kölelik Yolu adlı çalışmasında ileri sürdüğü görüş ve önerilerin kendi zamanına göre doğru olduğunu, fakat yine de bu görüş ve önerilerin günümüz için ders niteliği taşıdığını ileri sürmektedir.

4.7.2 PIYASA EKONOMİSİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Piyasa ekonomisine yönelik eleştirilerin temelini “laissez faire” ideolojisi oluşturmaktadır. Yine piyasa eleştirilerinin temelinde, zenginlerin devamlı olarak zenginleşmesi fakirlerinse, toplumun bütün üretim araçlarını burjuva sınıfının elinde toplanması nedeniyle bir türlü zenginleşemediği iddiası yatmaktadır.

Serbest piyasanın iktisadi kaynakların eşitsizce bölüşümüne, burjuva sınıfının tüm üretim araçlarına sahip olması sebebiyle toplumun büyük bir kısmının yoksullukla mücadele etmesine sebep olduğu iddia edilir. İktisadi kaynakların eşit olarak dağıtılmaması adaletsizliğe yol açtığı ve bunların sonucunda özgürlüklerin yok olacağı ileri sürülmektedir.

Piyasa ekonomisine yönelik eleştiriler genellikle serbest piyasanın mükemmel toplumu oluşturacağına inanılarak, piyasa güçlerine sonsuz bir güç atfederek toplumda yaşayan bencil bireylerin iyi niyetli olmayan girişimleri sebebiyle toplumda bir düzenlilik kurulmasının mümkün olmayacağını düşünmektedirler.

¹⁵⁶ Colander, D., “*The Many Roads to Serfdom*”

<https://community.middlebury.edu/~colander/articles/Many%20roads%20to%20serfdom.pdf> Erişim Tarihi 15 Nisan 2020

¹⁵⁷ Colander, D., “*The Many Roads to Serfdom*”

<https://community.middlebury.edu/~colander/articles/Many%20roads%20to%20serfdom.pdf> Erişim Tarihi 15 Nisan 2020

Piyasa ekonomisine getirilen en sık eleştirilerden biri de rekabetçi piyasa anlayışının toplumu ahlaksızlığa teşvik ettiği'dir. "Bu eleştirinin temelinde ahlaki kaygılardan uzak bir şekilde sadece kazanç hırsıyla hareket etmekte olan 'bencil birey' prototipi yatmaktadır."¹⁵⁸ Bu düşünceye göre piyasa ekonomisinin bencil bireyleri kendi menfaatlerinden başka bir şey düşünemez ve bu menfaatleri gerçekleştirebilmek için de hiçbir kural ve ahlaki değeri dikkate almadan ekonomik faaliyetlerde bulunurlar.

Bu sebeple piyasa ekonomisini eleştirenler, piyasanın kontrol edilmesini ve ahlak kurallarının çiğnenmesinin engellenmesi gerektiğini savunurlar.

"Ayrıca, piyasa ekonomisinin ahlaki tahripkarlığı bireylerin iktisadi faaliyetlerinde olduğu kadar, şirketlerin faaliyetlerinde de tezahür etmektedir. Bu yüzden şirketlerin de kontrol altına alınması ahlakın korunması için şarttır. Hatta bu amaçla ayrı bir ahlak kolu geliştirilmelidir. Son olarak, rekabet de iktisadi yıkıcılığına ilaveten, ahlakın altını oymaktadır; dolayısıyla, rekabet de sınırlanmalıdır."¹⁵⁹

Rekabetin ortadan kaldırılmaya çalışılması sadece piyasayı etkilemekle kalmaz, bireylerin hayatının birçok alanını etkiler ve bireylerin kendi hareketlerinin kısıtlanmasına sebep olur.

Yine piyasa ekonomisine ahlaki olarak yöneltile eleştirilerden biri de "adil fiyat" kavramıdır. Adil fiyatla ilgili olan eleştiriyi Atilla Yayla'nın 'Piyasa Medeniyeti' makalesinden alıntılarla anlatalım:

"Adil fiyat, nedense, genellikle, %25 civarında gezinen bir kar oranının ticarete meşru olduğu kanaatiyle ilişkilidir. Bir malın satıcısının o maldan %25'ten fazla -mesela %50 veya %100 kar ettiğini öğrendiğimiz zaman o kimseyi insafsızlıktan ahlaksızlığa uzanan bir yelpazede bir yere yerleştirmeye

¹⁵⁸ İnce, M., "Piyasa Ekonomisi ve Özgürlük"

<https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der98m5.pdf> Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

¹⁵⁹ Yayla, A., *Piyasa Medeniyeti*, Liberte Yayınları, Ankara, 2013, s. 18

mevilliyizdir. Zannederiz ki, bir malın satış fiyatı onun maliyetine makul bir kar oranının (%25) eklenmesiyle ortaya çıkan fiyat olmalıdır; fazlası haksızlıktır, hatta ahlaksızlıktır. Oysa biz, alıcılar olarak, bir malın satıcıya gerçek maliyetini nadiren bilebiliriz.”¹⁶⁰

Sosyalistler, kapitalizmde adil fiyat uygulamasının mümkün olmadığını ileri sürerek kapitalizmin bireyleri bu yönde ahlaksızlığa sürüklediklerini iddia ederler. Oysa rekabetin olmadığı bir yerde hangi malın daha iyi olduğunun anlaşılmasında güçlükler olur ve belki de çok kötü olan bir malı devletin belirlemiş olduğu fiyat sebebiyle değerinden daha fazla ücret ödeyerek satın almak zorunda kalabiliriz.

Piyasa ekonomisine yöneltilen diğer bir eleştiri, serbest piyasa modelinin toplumun büyük bir kısmını fakirliğe sürüklediği, diğer bir deyişle zengini daha zengin, fakiri daha da fakir hale getirdiği düşüncesidir. “Bunun iki alanda vuku bulduğu iddia edilir: İlk olarak, globalleşme sürecine de atıfla, zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki zenginlik farkının arttığından bahsedilir.”¹⁶¹ Bu düşünceye göre tekelleşme sürecini piyasa sisteminin oluşturduğu iddia edilmektedir. “Bu yaklaşımda, işçi sınıfının kendi emeğinin ürününden yoksun kalarak (yoksullaşarak) sömürü ve yabancılaşmaya maruz kalması kaçınılmaz bir yazgıymış gibi betimlenmektedir.”¹⁶²

Piyasa ekonomisine yönelik üçüncü eleştiri ise piyasa ekonomisinin gelirin dağıtımında adaletsiz olduğu görüşüdür. Piyasa ekonomisi gayri adildir; çünkü piyasa ekonomisi işçiye-emekçiye hak ettiğini vermemektedir. “Piyasa ekonomisi toplumsal kesimler arasında dengesizlik yaratmaktadır; kimilerini refah içinde yüzdürürken, kimilerini sefaletle batırmaktadır.”¹⁶³ Piyasa ekonomisini destekleyenlerce ifade edilen bu görüşler Atilla Yayla 'ya göre ya yanlıştır ya da anlamsızdır. “Bu eleştirilerin altında yatan varsayımlar genellikle şunlardır: Toplumda milli hâsıla hepimizindir. Bu

¹⁶⁰ Yayla, A., *Piyasa Medeniyeti*, Liberte Yayınları, Ankara, 2013, s. 23

¹⁶¹ Yayla, A., *Piyasa Medeniyeti*, Liberte Yayınları, Ankara, 2013, s. 25

¹⁶² İnce, M., “*Piyasa Ekonomisi ve Özgürlük*”

<https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der98m5.pdf> Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

¹⁶³ Yayla, A., *Piyasa Medeniyeti*, Liberte Yayınları, Ankara, 2013, s. 30

hasılanın nüfus kesimlerine/sektörlere eşit (nüfuslarına oranlı) şekilde dağıtılması hem gereklidir hem iyidir hem mümkündür. Fakirlik problemi bu şekilde çözülür.”¹⁶⁴

Piyasa ekonomisine getirilen eleştirilerden sonuncusu da onun özgürlükle olumlu bir ilişkisi olmadığı yönündedir. Bu bağlamda daha da ileri gidip piyasa ekonomisinin özgürlüğü tahrip ettiğini ve tamamen ortadan kaldırdığını öne sürenler de vardır. “Buna göre, piyasa ekonomisi iktisadi güç temerküzünü artırır; bu, bireylerin özgürlük alanını daraltır ve güç sahiplerinin, özellikle de dev şirketlerin bireyleri ve hatta ülkeler; mutlak egemenlikleri altına almasını sağlar.”¹⁶⁵

Piyasa ekonomisinde iktisadi gücü elinde bulunduranların özgürce yaşayabildiklerini fakat iktisadi olarak zayıf olan sınıfın, özgürlük alanlarının daraldığını iddia ederler. “Piyasa ekonomisinin özgürlükle olumlu bir ilişkisinin bulunmadığı tezi, liberal negatif özgürlük anlayışına karşılık pozitif özgürlük savunusunda bulunan Marksistler tarafından sıklıkla işlenen bir tez olmuştur.”¹⁶⁶

Marksistlere göre bireylerin tercih alanlarının kısıtlanmasını reddeden tanım özgürlüğün oldukça dar bir alanını ifade eder:

“Onlara göre, liberal özgürlük anlayışı, eylemlerin ve toplumsal ilişkilerin anlamı ya da karşılanması gereken ihtiyaçların önemi üzerinde durmak yerine, sadece yararın toplamıyla, elde edilen hazzın miktarıyla ilgilenmekte ve bu yüzden de kendi ‘iyi’ anlayışını seçmekte, kendi çıkar ve ihtiyaçlarını belirlemede serbest bırakılmış bireylerin hayat planları ya da iyi arayışları konusunda tarafsız bir konumda bulunan toplumsal ve siyasal düzenlemelerin yanında yer almaktadır.”¹⁶⁷

¹⁶⁴ Yayla, A., *Piyasa Medeniyeti*, Liberte Yayınları, Ankara, 2013, s. 31

¹⁶⁵ Yayla, A., *Piyasa Medeniyeti*, Liberte Yayınları, 2013, s. 41

¹⁶⁶ İnce, M., “Piyasa Ekonomisi ve Özgürlük”

<https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der98m5.pdf> Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

¹⁶⁷ İnce, M., “Piyasa Ekonomisi ve Özgürlük”

<https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der98m5.pdf> Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

Marksistlere göre modern kapitalist anlayış bireylerin ‘iyi’ anlayışlarının karşısında bireylerin istek ve arzularının ne yönde eğilmesi gerektiğini belirler, bireylerin hayattan ne isteyeceklerini söyler. “Bu nedenle Marksistler, liberal tanımda geçen kısıtlama, tercih ve koşullar konusunda Marksist özgürlük anlayışının daha kapsamlı kavramlara başvurduğu iddiasındadır.”¹⁶⁸ Bu sebeple Marksist düşünce, insanın özgürlüğü sınırlayan tüm koşulların üzerinde yoğunlaşmış ve bu koşulların neler olduğunu incelemiş, sınırlanan özgürlüğün herkesin eşit olması idealiyle ortadan kaldırılacağına inanmıştır. Kolektivizm taraftarlarına göre sosyalist ideoloji bireyin özgürlüğünün sınırlandırılmaması için hayata geçirilmek istenmiştir.

4.7.3 HAYEK’İN KENDİSİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLERE YANITI

“Hayek, liberal bireyciliğe yönelik komüniteryen eleştiriyi “kabileci” olmakla suçlar.”¹⁶⁹ Küçük toplum ahlakı, toplum içinde yaşayan bireylerin, refahını isteyen ve bunun için doğrudan yapılan eylemlerin meşruluğuna işaret eder. “Hayek’e göre, komüniteryen ahlakı savunanlar açısından modern dünyanın büyük toplumlarında kendi ahlaki gerekçelerine göre bir toplum modeli oluşturmak olanaksız görünmektedir.”¹⁷⁰ Büyük toplumların en önemli özelliklerinden biri ahlak kurallarının çok geniş farklı bireysel ilişkilere sahip olmasıdır. Hayek, insan doğasının geliştiği topluma bağlı olmasını kabul eder ancak, onun argümanları bireyin önemini vurgulayan ve bireyin, toplum karşısında önemli bir konuma sokacak, derin bir bireycilik vurgusu yapmaktadır. “Hayek, sürekli bir biçimde özgürlüğün sınırlarını biçimlendiren biçimsel davranış kuralları üzerinde durur.”¹⁷¹ Hayek’in bu soyut kurallarını kabul etmeyen MacIntyr, ister liberal olsun ister sosyalist olsun tüm sistematik politikaların terk edilmesi gerektiğini söyler. Aynı zamanda, hukukun

¹⁶⁸ İnce, M., “Piyasa Ekonomisi ve Özgürlük”

<https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der98m5.pdf> Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

¹⁶⁹ Aktaş, S., *Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 75

¹⁷⁰ Aktaş, S., *Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 75

¹⁷¹ Aktaş, S., *Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 75

üstünlüğü ile ilgili, yönetim birimleri tarafından yerine getirilen görev veya sorumluluklar kendi çerçevesinde değerlendirilmelidir. “Hayek’e göre, kolektif eylemin ilkelerden vazgeçeceği inancı bir yanılgıdır.”¹⁷²

Hayek, bireyin içinde yaşadığı sosyal olan tüm her şeyin bireyler arasındaki ilişkilerden oluştuğunu söyler. Dolayısıyla, toplum içinde yaşayan tüm sosyal bütünlerin anlaşması bireylerin ve onların eylemlerinin anlaşılmasına bağlıdır. “Kukathas, Hayek’in sosyal felsefesindeki birey kavramının, birey ve diğer sosyal gruplarla hiçbir bağı olmayan soyut bir varlığa tekabül etmediğini, aksine diğer bireylerle ve sosyal bütünlerle bağları olan bir birey anlayışını yansıttığını düşünür.”¹⁷³

Hayek’in liberal toplumu, kendi ihtiyaçları peşinde koşan özgür bireylerden oluşur. Ancak, Hayek’in özgür bireyleri egoist değildirler. Hayek’in bireyciliği, daha çok aile, topluluk, grupların iş birliği üzerinde durur. Hayek, bireyciliği bu tarz ilişkiler üzerinde yorumlamak suretiyle kendi yararı peşinde koşan bireyin topluma ve ailesine karşı borçlu olduğunu iddia eder. Yalnız Hayek bu borcu hukuksal olarak değil ahlaki olarak ödenmesi gerektiğini söyler. Bu durum da Hayek’in bireyciliğinin ahlaki temelini oluşturur.

Hayek’in bireyciliğe yönelik kendisine yöneltilen eleştirilere cevabı dışında piyasa ekonomine olan eleştirilere de cevabı vardır. Bunları da şu şekilde kısaca özetleyebiliriz:

1. Piyasa ekonomisi iddia edildiğinin aksine ahlakla çelişkili bir hal içinde değildir. Toplum içinde yaşayan bireylerin, ekonomik faaliyetlerini devam ettirirken ahlaklı davranmaya ihtiyaç duyarlar. Ayrıca piyasa, sözleşmenin kutsallığını ve özel mülkiyetin ihlal edilememesine sebep olan genel ahlak yasasına dayanır.
2. Piyasa ekonomisi, ekonomik faaliyetlerin koordine olması açısından kullanılan en iyi yöntem olmakla birlikte bu model kaynakların en etkin

¹⁷² Aktaş, S., *Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 75

¹⁷³ Aktaş, S., *Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 75

bir şekilde dağılmasını sağlar. Kaynakların etkin ve verimli bir biçimde dağılması toplumun zenginlik ve refahının artmasına sebep olur. Dolayısıyla piyasa ekonomisinin, fakirliğe yol açtığı tezi anlamsız ve yersizdir.

3. Piyasa ekonomisini adaletsiz olmakla suçlayanlar, sosyal adaleti savunanlardır. Oysa piyasa ekonomisinin dayandığı adalet, usûli adalettir. Sosyal adaletin tesisi için, piyasa ekonomisine aşırı müdahale edilmesi gerekir. Bu da büyük bir yanılıdır. Çünkü yeterli zenginliğin olmadığı hiçbir yerde sosyal adaletin yeniden dağıtım politikasının uygulanması mümkün değildir. Yeterli zenginlik de ancak, usûli adalete dayanan piyasa ekonomisi ile mümkün olur.
4. Özgürlük, piyasa ekonomisinin bölünmez bir parçasıdır. Özgürlüğün olmadığı bir yerde, piyasa ekonomisinden söz etmek imkânsızdır. Piyasa ekonomisi, bireysel özgürlüğün toplumsal ilişkiler açısından vücut bulmuş halidir. Bu sebeple, piyasa ekonomisinin özgürlüğü yok ettiği iddiası da anlamsızdır. Piyasada oluşan teknelci yaklaşımlar, piyasa ekonomisinden değil, devlete tanınan sınırsız imtiyazlardan kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

F. A. von Hayek, 20. yüzyılın büyük düşünürlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Fikirleri ve düşünceleriyle liberalizme büyük katkıları olmuş ve liberalizmin yayılmasında öncülük etmiştir.

Liberal bir düşünür olan Hayek, kendisini klasik liberal olarak tanımlamış ve klasik liberal düşünürleri kendisine örnek almıştır. Hayek, devletin kamusal alana müdahalesini hoş karşılamaz ancak, devletin iç ve dış güvenlik aynı zamanda eğitim, sağlık gibi alanlarda faaliyet göstermesini onaylar.

Hayek, liberalizmin zamana göre esneklik veya değişiklik gösterebileceğini savunur. Ancak bunu tutarsızlık olarak düşünmemek gerekir. Liberalizmin asıl ve en

önemli ilkelerinden biri devletin sınırlandırılması konusudur. Diğer önemli iki ilkesi ise hukukun hâkimiyeti ve doğal düzendir. Hayek'in benimsediği bu ilkelere de anlaşılacağı üzere, sosyalizme şiddetle karşı çıkmış ve sosyalizmi yapmış olduğu birçok çalışmada ağır bir şekilde eleştirmiştir. Hayek, sosyalizmin kaçınılmaz olarak diktatörlük getirdiğini ve yine kaçınılmaz olarak toplumları sefaletle sürüklediğini iddia etmektedir.

Peki, biz bugün neden hala sosyalizmle ilgilenmeliyiz ya da neden hala sosyalizm üzerine konuşmalıyız ve anlatmalıyız? Sosyalizm üzerine çalışmak neden önemli? 20. yüzyıla baktığımızda sosyalizmin en yaygın olduğu bir çağ olduğunu açıkça söyleyebiliriz. Sosyalizmin yükselişini ve çöküşünü görmüş olan 20. yüzyıl çağı diye bir gerçek vardır. Böylesine bir etki yaratmış olan bir düşünceyi incelememek mümkün değildir.

Sosyalizmi çalışmamızın diğer bir nedeni ise sosyalist ideolojinin yaygınlığıdır. Sosyalizm her ne kadar sistem olarak çökmüş olsa bile söylem ve egemen fikirler düzeyinde entelektüel camiada hala yaygın ve baskın olan bir yaklaşımdır. Özellikle gençlere sosyalizm ideali, ilginç bir şekilde sempatik görünmekte ve aslında uygulanabilse insanlığa yararlı bir fikir olduğunu düşündürmektedir. Sosyalizmin kötü sicili ortadayken günümüzde özellikle akademik camiada bu derece yaygın olması oldukça ilginç ve üzücüdür.

Sosyalizm, özü itibarıyla özel mülkiyetin ve üretim araçlarında özel mülkiyetin ortadan kaldırılması demektir. Hayek'e göre sosyalizm bu yönüyle diktatörlük demektir. Sosyalizm neden diktatörlük demektir? Sosyalist ülkelerde diktatörlüğün ortaya çıkmasının ilk nedenlerinden biri Marx'ın, insanı kendi menfaatini düşünen bir varlık olarak görmemesindedir. Sosyalist ideolojiyi savunanlar insanın önce kendini düşündüğünü tamamen reddettiler. Diğer bir neden ise, insanı içinde bulunduğu yanlış bilinçlilikten kurtarmak için bir şekilde onları kontrol altında tutma gerekliliği, sosyalizmin diktatörlüğe dönüşmesini kaçınılmaz kılar. Oysa demokratik sistemlerde yönetilen insanların rızası alınır.

Sosyalizmin eşitlik ideali de oldukça ilginç bir yaklaşımdır. Sosyalistler, eşitsizliği maddi anlamda eşitsizlik olarak görürler. Eşitsizliği ortadan kaldırmak için bireylerin hayatına müdahale edip, mülklerine el koymanız gerekir, bunu da ancak elinizde topladığınız güç ile yapmanız mümkündür.

Elinizde topladığınız bu güç ile insanlar arasında gördüğünüz eşitsizliklere müdahale etmeniz kaçınılmaz olarak diktatörlük doğurur. Eşitsizliklere müdahale etmenin getirdiği diktatörlük burada da son bulmaz, bu kez de eşitliği sağlanmış toplumun düzeninin tekrar bozulmaması için çabalamanız gerekir. Bildiğimiz üzere insanlar doğası gereği birbirinden birçok anlamda farklı varlıklardır. Bazı insanlar çok dakiktir bazılarıysa değildir, bazı insanlar çalışmayı çok sever bazılarıysa sevmez, kimileri öğrenmede çok hızlıdır kimileri yavaş, bu gibi şeyler tekrar eşitsizliklerin meydana çıkmasına sebep olur. Bu durum, devamlı eşitliği sağlamak için devamlı müdahale etmeniz gerektiği anlamına gelir.

Bir topluma devamlı müdahale etmeniz için olağan üstü bir güce sahip olmanız gerekir. Bu güç öyle güçlü olmalı ki insanların her hareketinden haberdar olabilsin, elinde öyle güçlü araçlar bulunsun ki, istediğini istediğinden alıp istediğine verebilsin, dağıtabilsin. Böyle bir güce sahip otorite ister istemez diktatördür. Üstelik işin acı tarafı ise bu diktatörlük geçici değil, kalıcıdır. Zaman için de bunu devam ettirebilmek için daha sert müdahalelerde bulunması da kaçınılmazdır.

Sosyalist düşüncenin müdahale alanlarından biri de ekonomik hayatın devletleştirilmesidir. Ekonomik hayata müdahale Hayek'in kesinlikle reddettiği bir konudur. Üretim araçlarına el koyup, bu araçların devletin himayesi altına almak özel mülkiyeti ortadan kaldırmak demektir.

Ekonomik hayat devamlı olarak karar almaya dayanır. Serbest piyasa ekonomisinde ekonomik kararları bireyler kendileri alacaklardır. Üretim faaliyetlerini yine bireyler ve firmalar gerçekleştireceklerdir. Ancak üretim araçlarını devletleştirdiğiniz zaman ekonomik hayatta alınması gereken kararları kim alacaktır?

Yine üretim faaliyetlerini ve neyin üretileceğine karar verecek olan grup yeterince doğru karar verebilecek midir? Neyin, ne zaman, nasıl, ne kadar üretileceğine karar verecek merkezi otoritenin herkesin ihtiyaçlarını gerçekten sorun çıkmadan eksiksiz bir şekilde gerçekleştirebilmesi mümkün mü? Ayrıca böyle bir güce sahip olan bir merkezi otoritenin diktatör olmaması imkânsızdır.

Sosyalizm gibi düşünce sistemlerinde sürekli toplumu yeniden dizayn etme, yeni bir insan, yeni bir düzen yaratma arzusu vardır. Buna toplum mühendisliği denir. Toplum mühendisliği yaptığınız anda mevcut toplumla mücadele etmeniz gerekir. Geçmiş silmeniz gerekir. Bu da büyük bir güç gerektirir. Bu güç bazen düzene itiraz edenlere şiddet yoluyla müdahale edilir. Yani fiziksel olarak cezalandırma gibi, bazense bu müdahale yumuşak olup, eğitim sistemiyle, medya araçlarıyla bireyleri etki altına almak gibi şeyler olabilir.

Hayek'in sosyalizm eleştirisine bakıldığında, bu eleştirinin ekseni özgürlüktür ve aynı zamanda sosyalizmin özgürlükleri hiçe sayarak, toplumu ekonomik anlamda da sefaletle sürüklediği yönündeki kanaatidir. Aslına bakacak olursak Hayek ile aynı fikirde olmamak mümkün değildir. Her şeyi kendinden emin bir şekilde bildiğine inanan, toplum adına doğrunun ve yanlışın ne olduğunu bildiğine inanan ve iddia eden bir otorite kaçınılmaz olarak diktatörlüktür.

Hayek'in bilgi teorisinde, bilginin sınırlı olacağına dair yaptığı vurgu ve kurucu rasyonalizmi şiddetle reddetmesi ve ona karşı olması da yine boşuna değildir. Anti rasyonalist bakışın eseri olan kendiliğinden doğan düzen kavramıyla birlikte yeniden dizayn edilmek istenen düzene karşı gelmesinin çıkış noktası özgürlüğün korunmasıdır. Toplum yeniden dizayn etme fikri, bireysel özgürlüklere yapılacak müdahaleler kendiliğinden doğan düzenin getirdiği sonuçları yok edecek ve tam tersi sonuçlar getireceği için özgürlüklerin ihlal edilmesine sebep olacaktır.

Sosyalizmin insan doğasına aykırı olduğunu ve sistemin ekonomik anlamdaki sıkıntılarının dışında bireylere uygulamak zorunda kaldığı baskı ile idare edilen hayatın, özgürlükleri yok sayması tam bir felakettir. "Sosyalizm bir hayat yeme

makinesi. Egemen olduğu ülkelerde insanların hayatını topluca, milyonlar hâlinde, kelimenin tam anlamıyla yok ediyor.”¹⁷⁴

1967 yılında Meydan Dergisinde Prof. Aydın Yalçın'ın Rusya'ya yaptığı on günlük ziyaret ve gözlemlerine dayanan bir yazı dizisi yayınlanmıştır. Daha sonra bu yazı dizisi derlenip kitap haline getirilmiştir. On gün süren bu Sovyetler Birliği gezisi Aydın Yalçın'a göre Sovyetler Birliği'ni yakından tanımak, komünizm ideallerine birebir şahit olmak ve gözlem yapmak açısından eşsiz bir tecrübedir. Yalçın, yazılarının seyahat notları ve gözlemleri olduğunu, bu yazıları bilimsel bir inceleme veya sistemli bir tahlil eseri olarak görmemek gerektiğini söyler. Aynı zamanda yazılarını yayınlarken ön yargı ile hareket etmediğini ısrarla dile getirir. Yine de Moskova radyosunun yazılarından rahatsız olduğu bilgisi kendisine ulaşmış ve bunu da ayrıca kitabında belirtmiştir. Sovyet idaresinin, kendi yazarlarıyla ve sık sık yabancı yazarlar arasında sorun yaşamasını şu sözlerle biz okuyucularına aktarmıştır: “Totaliter bir idarede hiçbir zaman, dengeli, olayların görüldüğü gibi aksettirilmesini hedef alan tahliller makbul değildir.”¹⁷⁵ Onlar için ya siyah ya da beyaz olmanız gerekir. Aslında, yazarlardan beklenen şey, gerçeği olduğu gibi anlatmak değil, sisteme hizmet edecek şekilde olayların anlatılmasıdır.

Hayek'in sosyalizm eleştirilerini yaptığımız bu çalışmada defalarca entelektüeller ve sosyalizm arasındaki yakınlıktan söz ettik. Neden entelektüeller kapitalizme düşmandırlar? Aslında kapitalizm, özellikle yoksullar dâhil, herkesin yaşam standardını yükseltmiş ve yüzyıllar boyu insanların hayatlarına yük olan sorumlulukları azaltmıştır. Şunu söyleyebiliriz ki kapitalizm, dünyanın şimdiye kadar gördüğü en başarılı sistemdir. Ancak, entelektüeller, kapitalizmi ahlaki değerlerden yoksun bir sistem olarak görürler. Çünkü kapitalizm, onlara göre kişinin özel çıkarlarına hizmet eder ve bu durum toplumda eşitsizliklere sebep olur.

Entelektüellerin kapitalizme düşman olup sosyalizmi savunması bana oldukça çelişkili bir hal geliyor. Özellikle günümüzde entelektüel kelimesi öz

¹⁷⁴ Yayla., A., “Sosyalizm ve Harcanan Hayatlar”

<http://www.hurфикirler.com/sosyalizm-ve-harcanan-hayatlar-2/> Erişim tarihi: 13 Nisan 2020

¹⁷⁵ Yalçın, Aydın, *Uzak Komşumuz Sovyetler*, Ak Yayınları, 1968, İstanbul, s. 11

anlamından saptırılıp çok yaygın bir şekilde kullanılır oldu. Bütün nesiller böylece hayatlarına devam mı edecek? Bana göre bu mümkün değil. Bence tüm bu sosyalist idealler, çocukken annemizin yatmadan önce bize okuduğu inanması güç olan ama yine de severek dinlediğimiz efsanevi masallara benzer.

Ülkemizdeki sosyalizm savunucularının, özellikle kendini entelektüel olarak adlandıran kesimin, sosyalizmin yanlışlarını anlamalarını sağlamak için, sosyalizmi tecrübe etmeleri gerektiğine inanıyorum. Böyle bir şey mümkün olabilir mi bilmiyorum fakat bir hayalde olsa küçük bir adada sosyalizm savunucularını bir araya getirip yaşamalarını isteyerek, özgürlüklerin nasıl yok sayıldığını, sosyalist ekonominin, hayal ettikleri gibi en iyi şekilde işleyip işlemeyeceğine şahit olmak isterdim. Belki, sosyalizm eleştirilerinin yanında bir de bunu tecrübe etmeleri sosyalizmin uygulanamaz olduğunu anlamalarını sağlardı.

KAYNAKÇA

- Aktaş, S. (2001). *Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Baryy, N. (2012). *Modern Siyaset Teorisi* (3. b.). (Y. Şahin, & E. Mustafa, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Baryy, N. (2013). "Piyasa". A. Yayla içinde, *Piyasa Medeniyeti* (A. Yayla, Çev., s. 87). Ankara: Liberte Yayınları.
- Berlin, I. (1958, Ekim 31). "İki Özgürlük Kavramı". *Two Concepts of Liberty*. (M. Erdoğan, Çev.) Mayıs 20, 2020 tarihinde <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/45/05-berlin-iki-ozgurluk-kavrami.pdf> adresinden alındı
- Butler, E. (2001). *Hayek, Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı* (2. b.). (Y. Z. Çelikkaya, Çev.) Ankara: Liberte.
- Colander, D. (2004, Eylül). "The Many Roads to Serfdom". 1060-1063. 20 Nisan, 2020 tarihinde <https://community.middlebury.edu/~colander/articles/Many%20roads%20to%20serfdom.pdf> adresinden alındı
- Connin, L. J. (1990, Haziran). "Hayek, Liberalizm ve Sosyal Bilgi". *Hayek, Liberalism and Social Knowledge*. (M. E. Uygur, Çev.) Mayıs 25, 2020 tarihinde <http://kualiafelsefedergisi.com/2020/04/hayek-liberalizm-ve-sosyal-bilgi-lawrence-j-connin/> adresinden alındı
- Ebeling, R. M. (2001, Mart 26). "F. A. Hayek: A Biography". Mayıs 25, 2020 tarihinde <https://mises.org/library/fa-hayek-biography> adresinden alındı
- Ebeling, R. M. (2002, Nisan 24). "Liberty Is More Important than Democracy". Mayıs 25, 2020 tarihinde <https://mises.org/library/liberty-more-important-democracy> adresinden alındı
- Engels, F. (2012). *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* (2. b.). (G. Karalök, Çev.) Sol Yayınları.
- Eren, E., & Serçin, Ş. (2012). "Avusturya Okulu - Lange Tartışması ve Mekanizma Tasarım Teorisi". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 257-258.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1976). *Sosyalizm* (3 b., Cilt 1). İstanbul: Türk Kültür Yayıncılık.
- Friedrich, C. J. (2014). *Sınırlı Devlet* (2. b.). (M. Turhan, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Fukuyama, F. (2011, Mayıs 6.). "Friedrich A. Hayek, Big-Government Skeptic". Book Review, New York Times: <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/684-1645-1-PB.pdf> adresinden alındı
- Hagg, E. (1987). "Sahte Bilim Olarak Marksizm". *Marxism as Pseudo-Science*. (C. Okumuş, Çev.) Mayıs 25, 2020 tarihinde <http://kualiafelsefedergisi.com/2020/05/sahte-bilim-olarak-marksizm-ernest-van-den-haag/> adresinden alındı
- Hagg, E. (2013). "Entelektüellerin Kapitalizm Düşmanlığı". A. Yayla içinde, *Piyasa Medeniyeti* (R. Gözen, Çev., s. 211). Ankara: Liberte Yayınları.

- Hamowy, R. (2012). "Friedrich August von Hayek". A. Yayla içinde, *Hayek'in Liberalizm Anlayışı* (A. Yayla, Çev., s. 26). Ankara: Kesit Yayınları.
- Hayek, F. (1988). *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*. Nisan 25, 2020 tarihinde <https://www.mises.at/static/literatur/Buch/hayek-the-fatal-conceit.pdf> adresinden alındı
- Hayek, F. A. (1954). "Planlı Kollektivist İktisat". (F. Çelikkaya, Dü.) *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, 1(4). <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/355/3710.pdf> adresinden alındı
- Hayek, F. A. (2004). "Entelektüeller ve Sosyalizm". (M. Demirci, Dü.) *Liberal Düşünce Dergisi*(33), 27-40.
- Hayek, F. A. (2007, Kış-Bahar). "Bilginin Toplumda Kullanımı". *Liberal Düşünce Dergisi*, 12(45), 153-164.
- Hayek, F. A. (2012). "Liberalizm". A. Yayla içinde, *Hayek'in Liberalizm Anlayışı* (Ü. Çetin, Çev., s. 33-80). Ankara: Kesit Yayınları.
- Hayek, F. A. (2013). *Özgürlüğün Anayasası*. (Y. Z. Çelikkaya, Çev.) BigBang Yayınları.
- Hayek, F. A. (2015). *Kölelik Yolu* (6. b.). (A. Yıldırım, & A. Yayla, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Hoppe, H. (2016). *Sosyalizm ve Kapitalizm-Bir Teori*. (M. Kuzey, & Y. M. Terasçı, Çev.) İstanbul: Liber Plus Yayınları.
- İnce, M. (2015, Temmuz-Eylül). "Piyasa Ekonomisi ve Özgürlük". *Sayıştay Dergisi*(98), 75-96.
- Kıvılcımlı, H. (1970). *Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu (Marks-Engels Çağı)*. Mayıs 15, 2020 tarihinde <https://www.marxists.org/turkce/kivilcimli/kitaplar/bilimsel-sosyalizmin-dogusu.pdf> adresinden alındı
- Levent, A. (2019). "Kurumsal İktisatçı Olarak Hayek: Kültürel Evrim Kuralları ve Kurumları". *Liberal Düşünce Dergisi*(96), 91-110.
- Mill, J. S. (2014). *Hürriyet Üstüne* (4 b.). (M. O. Dostel, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Misess, L. V. (2004). "Sosyalizm". *Liberal Düşünce Dergisi*(33), 41-48.
- Misess, L. V. (2007). *Sosyalizm*. (Y. Şahin, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Misess, L. V. (2017). *Ekonomik Politika*. (H. Y. Başdemir, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Misess, L. V. (2018). *Bürokrasi* (3. b.). (A. Y.-F. Ergin, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Özipek, B. B. (1996, Bahar). "Özgürlüğü 'Kölelik Yoluyla' Anlamak". *Liberal Düşünce Dergisi*, s. 123.
- Özipek, B. B. (2017). *Muhafazakarlık Nedir?* Liberte Yayınları.
- Sandefur, T. (2009). "Four Problems with Spontaneous Order", *Cato Unbound A Journal Of Debate*. [file:///C:/Users/ASUS/Downloads/684-1645-1-PB.pdf:https://www.cato-unbound.org/2009/12/07/timothy-sandefur/four-problems-spontaneous-order](https://www.cato-unbound.org/2009/12/07/timothy-sandefur/four-problems-spontaneous-order) adresinden alındı

- Tannenbaum, D., & David, S. (2007). *Siyasi Düşünce Tarihi*. (F. Demirci, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Uçar, M. (2017). *Siyasal İdeolojiler*. Adres Yayınları.
- Yalçın, A. (1968). *Uzak Komşumuz Sovyetler*. İstanbul: Ak Yayınları.
- Yayla, A. (2002, Kış). "Fikir Hareketleri Üzerine". *Liberal Düşünce Dergisi*(28).
- Yayla, A. (2011). "Marksizim Niçin Hala Popüler?". *Liberal Düşünce Dergisi*(61-62), 7-22.
- Yayla, A. (2012). "Hayek'in Liberalizm Anlayışı". A. Yayla içinde, *Hayek'in Liberalizm Anlayışı*. Kesit Yayınları.
- Yayla, A. (2013). "Piyasa Medeniyeti". A. Yayla içinde, *Piyasa Medeniyeti* (s. 18). Liberte Yayınları.
- Yayla, A. (2014, 10 Nisan Salı). "Hayek'in Büyük Feraseti ve Cesareti". <https://www.yenisafak.com/yazarlar/atillayayla/hayekuin-buyuk-feraseti-ve-cesareti-2006001> adresinden alındı
- Yayla, A. (2014). "Piyasa Ekonomisi: Efsaneler, Gerçekler...". *İktisat ve Hayat: Gündelik Hayata Piyasadan Bakış* (s. 130). içinde Ankara: Liberte Yayınları.
- Yayla, A. (2014). *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi*. Profil Yayınları.
- Yayla, A. (2015, Şubat Cumartesi). "Bir Özgürlük Tartışması". Şubat 2020 tarihinde [yenisafak.com: https://www.yenisafak.com/yazarlar/atillayayla/bir-ozgurluk-tartimasi-2008159](https://www.yenisafak.com/yazarlar/atillayayla/bir-ozgurluk-tartimasi-2008159) adresinden alındı
- Yayla, A. (2015). *Liberalizm* (7. b.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Yayla, A. (2016). *Siyaset Bilimi* (4. b.). Ankara: Adres Yayınları.
- Yayla, A. (2017, Ekim Cuma). "Sosyalizm Neden Kaçınılmaz Olarak Diktatörlük Üretir?". Mart 18, 2020 tarihinde <http://serbestiyet.com/yazarlar/atilla-yayla/sosyalizm-neden-kacinilmaz-olarak-diktatorluk-uretir-827141> adresinden alındı
- Yayla, A. (2018, Aralık 22). "Sosyalizm ve Harcanan Hayatlar". Nisan 13, 2020 tarihinde <http://www.hurfikirler.com/sosyalizm-ve-harcanan-hayatlar-2/> adresinden alındı